

רשומות לתולדות אישים וקהלות, אגרות ומסמכים
בהוצאת מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה
בית 'חוג חתם סופר' שיכון ה'

רח' בית יוסף 11 בני ברק - דוא"ל: 3446@okmail.co.il

עלה 45

בס"ד. יי ניסן תשע"ח

בגליון :

- ב** הג"ר שלמה גאנצפריד והדפוס העברי באונגוואר
סקירה על דפוסי אונגוואר ומעורבתו של בעל הקש"ע בהדפסת הספרים
- מהרב יצחק נחמן שטראה
- יח** מזכרת גדולי קראלי (ד)
לתולדות חכמי התורה ואנשי שם בקהלת קראלי, המשך פרק ראשון:
לקורות האב"ד רבי מאיר פערלס - מהג"ר אברהם מאיר איזראעל ז"ל /
כתב הרבנות מקהלת קראלי להגר"מ פערלס
- כה** רבי משולם רייך מזשאמבאקרעט
לתולדות בנו של הג"ר קאפל חריף אב"ד ווערבא וצאצאיו - מה"ה מתן
שגב-פרנק
- לד** מעולי זיבענבירגען בירושלים
רבי אהרן ברוקענשטיין ורבי יחזקאל וויינבערגער - מהרב בן ציון
גרינפעלד
- מב** עוד מפעילותו של ר"א ברוקענשטיין למען כולל זיבענבירגען
חתום על תעודות שד"ר לרבי יהודה אהרן וייס בצירוף תקנות הכולל
והמלצת נשיא הכולל האדמו"ר רבי משה פענעט מדענעש
- נב** הרב מלאשאנץ
לתולדות רבי הלל אונסדארפער אב"ד לאשאנץ וצאצאיו - מהרב שמואל
צבי שפיטצער
- סז** עוללות
רבי יעקב קטינא - הרב י. שווארץ / משפחת בערגער מה' מאדע - הרב מ.
ליבוויץ, הרב י.א. כהנא

הרב יצחק נחמן שטראה

ברוקלין

הגאון ר' שלמה גאנצפריד והדפוס העברי באונגוואר

פתיחת הדפוס העברי באונגוואר

במאמרו של פנחס יעקב כהן, הדפוס העברי באונגוואר (קרית ספר כ"ד עמ' 276) כתוב:

הראשון שהדפיס ספרים עבריים באונגוואר היה המדפיס הונצרי קארל יגר (Karl Jaeger), והספר העברי הראשון שהדפיס היה "שו"ת אמרי אי"ש" מר' מאיר אי"ש, בשנת תרכ"ד. לשם הדפסת ספר זה התקין המדפיס מחלקה עברית בבית דפוסו, כמו שכתב המו"ל בהקדמתו, שרק ע"י קנין אותיות עבריות שקנה יהודי אחד בווינה מכספו ניתנה לו האפשרות להדפיס החלק השני משו"ת אביו.

שו"ת אמרי אש ח"ב - אונגוואר תרכ"ד

המעתיק הבא על החתום יוס' ד' כ' בסך אדד"ס אונגוואר יע"א. הק' מנחם בלאמו"ה מאיר אי"ש זצלה"ה, חונה פק"ק אונגוואר והגלילות.

מתחת להקדמה כותב הגאון הנ"ל:

ואפריון נמטי להיקרים אשר עזרו אותי להוציא מחשבתי אל הפועל, בסיוע ממון והן באסיפת חתימות, והראשון אשר התחיל במצוה הנגיד היקר כה' שמשון ראטה יצ"ו

ספר שו"ת אמרי אי"ש חלק ב' אכן נדפס בק"ק אונגוואר בשנת "רבינו מאיר אש זכרוננו לברכה לחיי העולם הבא לפ"ג" [ה' תרכ"ד], ובנו הגאון ר' מנחם אי"ש ז"ל בהקדמתו לספר כותב: אודה את ה' מאד... על הטוב והחסד אשר עשה עמדי... להוציא לאור ... תשובותיו של כבוד אאמ"י הגאון מהו" מאיר אי"ש זצ"ל על אה"ע וח"מ. ... – ומספר איך שאחיו הגאון ר' יהודא הדפיס חלק ראשון מתשובות אביו הגאון בק"ק לבוב ואח"כ ממשיך וכותב:

והנה רבים ... אמרו לנפשי, למה לא תוציא לאורה גם שאר תשובותיו, והנה היה הדבר הזה אצלי כמעט מן הנמנעות כי לכסף אין מוצא, ובפרט לנסוע למקומות אחרות לבתי הדפוס, והנה סבב בעל הסבות ית"ש כי נתחדש פה עירנו דפוס עברית... ואברך את ה' על כל תגמולוהי עלי כי זכני למצוה רבה כזו... דברי

אשר טרח בקניית האותיות בקמ"ר (בקריית מלך רב) וייען ונתן לכסף מוצא, יברכהו ה' ויגדל את בניו לאריכות ימים ושנים. (קטע זה חסר במהדורת צילום נ. י. תשי"ד).

הספר העברי הראשון שנדפס באונגוואר

לפי דברי פנחס יעקב כהן הספר "שו"ת אמרי א"ש" מהגאון ר' מאיר א"ש זצ"ל היה הספר העברי הראשון שנדפס באונגוואר. אך אין הדבר ברור שלו משפט הבכורה, כי בשנה ההיא נדפסו עוד ספרים באותו בית דפוס כאשר נפרט לפנינו ומנא ידע ששו"ת אמרי א"ש הוא הספר הראשון שנדפס שם. (בעת שכתב פנחס יעקב כהן ביבליוגרפיה הנ"ל לא היה לפניו כל הספרים שנדפסו באותו שנה באונגוואר).

לדעתי אפשר להוכיח שהספר קיצור שלחן ערוך, ספרו המפורסם של הגאון רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל שנדפס בשנה ההיא, "בשנת כה תאמר **לבית יעקב** לפי"ק" [תרכ"ד] יצא לאור עוד קודם ספר שו"ת אמרי א"ש כדלהלן.

אתהקדמתו לספר "שו"ת אמרי א"ש" של מר אביו הגאון חותם בנו הגאון רבי מנחם א"ש ב"יום ד' כ' בסך אדד"ם תרכ"ד". כלומר ביום ה' אייר תרכ"ד. [פירוש המליצה "ביום ד' כ' בסך אדד"ם", הוא יום כ' למספר שהסך הכל שלהם הוא **אדד"ם** שהוא בגי' מ"ט, כלומר יום כ' לספירת העומר.

וכנראה שבאותו יום, יום ה' אייר תרכ"ד, כבר היה ספרו המפורסם של הגאון רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל מודפס, שהרי במכ"ע שבת אחים שי"ל ביום ההוא נמצאת המודעה דלהלן שנחתמה לפני כמה שבועות ביום י"ב ניסן תרכ"ד, וז"ל המודעה:

קיצור ש"ע דפ"ר - אונגוואר תרכ"ד

במקהלת אברך ה', שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה **לגמור בדפוס ספרי "קיצור שלחן ערוך"**, קובץ מכל ארבע חלקי שו"ע או"ח יו"ד אהע"ז וחוו"מ, את הדינים הנצרכים לכל איש ישראלי לדעת אותם, כתובים בלשון קל ומסודרים בסדר נכון, והוא חיבור טוב ומועיל בעז"ה לבעלי עסקים, אשר לא יתנם הזמן לעסוק בעיון בש"ע ומפרשיו, ימצאו בו מבוקשם בנקל, וכן לחנך בו נערים לשתול בלבביהם מצות ה' בגירסא דינקותא, וגם בזקנותם לא יסורו. מחיר ספר א' שמונים צ"ל, והקונה למכירה ישיג הוספה א' לעשרה, וט"ו למאה.

אונגוואר י"ב ניסן תרכ"ד לפ"ק, שלמה גאנצפריד.

וע"כ נראה שספר קיצור שו"ע הוא הספר הראשון שיצא לאור באונגוואר ובאמת לו משפט הבכורה. ויש מקום לומר שאף התחדשות הדפוס העברי

באונגוואר היתה בהשתדלות הגאון ר' שלמה גאנצפריד לצורך הדפסת ספריו. בהמשך מאמרנו נראה שהיו לו קשרים הדוקים להדפוס העברי באונגוואר, וע"כ אינו רחוק לומר שהוא היה גם פעיל גם בהתיסדותו.

ספרי דפוס אונגוואר שנת תרכ"ד

מלבד ספר קיצור שלחן ערוך ושוי"ת אמרי א"ש, יצאו לאור באונגוואר באותו שנה, שנת תרכ"ד, הספרים דלהלן: **(א) אמרי יושר**, דרשות מהגאון מו"ה מאיר א"ש, שי"ל "בשנת **בעזר השם** לפ"ק" הספר יצא לאור אחרי ספר שוי"ת אמרי א"ש, כמ"ש הגאון רבינו מנחם א"ש בהקדמתו החתום ביום י"ב אלול תרכ"ד: "...והנה אחרי אשר זכני ה' להפיץ על פני תבל את תשובותיו - של אביו הגאון זצ"ל - אשר השיב להלכה ולמעשה נתתי קדימה אל דברי אגדה ודברי מוסר להוציאם לאורה..." **(ב) דגול מרבבה** קמא של הגאון בעל הנודע ביהודה, שי"ל ע"י הרב יששכר בער בר"י [קאהן] דיין בק"ק אוהעל "בשנת ובני יששכר יודעי בינה לפ"ק", גם ספר הזה יצא לאור אחרי הספר קיצור שלחן ערוך, שהלא הסכמת הגאון ר' מנחם א"ש להספר ניתנה ביום מ"ב למב"י תרכ"ד [כ"ז אייר תרכ"ד]. **(ג) ספר רחובות הנהר** מאת הגאון ר' זאב וואלף טענענבוים אב"ד ווערפליט זצ"ל, "שנת יפוצו מעינתך חוצה **ברחובות** פלגי מים לפ"ק". ואף הוא נדפס אחר הספר קש"ע כי על השער כתוב: דברי בן המחבר המביא הספר לבית הדפוס הכותב יום א' טו"ב למב"י תרכ"ד לפ"ק [ב' אייר תרכ"ד]. **(ד) ספר אפריון** על התורה מאת הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל מחבר הקיצור ש"ע, "בשנת **ובריתו** להודיעם", וגם ספר זה מסתבר שנדפס אחר ספר קש"ע, שהלא לספר הלכה משפט הקדימה על ספר דרוש, כמו שכתב האב"ד הגאון רבי מנחם א"ש, שמקודם הדפיס תשובות אביו ורק אח"כ הדפיס דרשותיו. [על השער של הקש"ע נזכר ספר אפריון, ועל השער של אפריון נזכר ספרו קש"ע]. **(ה) ספר הליכות עולם** מאת הרה"ג ר' אברהם בן הרב שלמה זלמן ברודא מאונגוואר, "בשנת זה ספר **הליכות עולם** לפ"ק", אשר הדבר ברור שגם הוא נדפס אחר הספר קיצור שלחן ערוך, כי בהקדמתו כותב: "ואחרי... בזמנינו יצא לאור... וס' קיצור ש"ע". היינו שהספר קיצור ש"ע כבר היה מודפס בעת שכתב הקדמתו.

אשר על כן נראה שהספר קיצור שלחן ערוך הוא באמת הספר הראשון שנדפס בדפוס העברי החדש באונגוואר.

ספרי הגאון ר' שלמה גאנצפריד שנדפסו באונגוואר

במשך ארבעה עשרה שנים (תרכ"ד-תרל"ח), כלומר במשך כל זמן קיומו של הדפוס העברי באונגוואר, הדפיס הגאון ר' שלמה גאנצפריד עוד ספרים בבית הדפוס בעירו: **(א) ספרו תורת זבח** [מהדורה שלישית] אצל האלמנה של קארל יעגער "בשנת זאת תורת זבח השלמים לפ"ק" [תרכ"ט]. **(ב) ספרו קסת הסופר מהדורא תנינא**

אצל האלמנה הנ"ל "שנת קסת הסופר לפ"ק" [תרל"א] (עי' בנספח בסוף המאמר). ג) ספרו **אפריון** הוצאה שני' בתחלת שנת תרל"ח (השנה לספ"ח הוא 877, וא"כ נדפס קודם כ"ו טבת שנת תרל"ח) אצל יורשי קארל יעגער. ד) ספרו **אהלי שם** בשנת תרל"ח (878) ג"כ אצל יורשי קארל יעגער.

[קודם התיסדות הדפוס באונגוואר הדפיס הגאון ר' שלמה גאנצפריד ספריו במקומות שונים, את ספרו קסת הסופר באפען, את פירושו על התפילה בווינן, ספרו פני שלמה בזאלקאווא, וספרו תורת זבח בלעמבערג, אך לאחר שנפתח הדפוס העברי באונגוואר לא היה מן הצורך ללכת למקומות אחרים להדפיס ספריו.

אך יש לציין כי את ההוצאות הבאות של ספרו קצור שלחן ערוך - אשר עלו למספר רב - לא הדפיס הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל בדפוס שבאונגוואר אלא בלעמבערג אצל המדפיס אברהם ניסן זיס, מהדורא תנינא בשנת תרכ"ו ומהדורא תליתאה בשנת תרכ"ז, ואח"כ עוד כמה פעמים על ידו וגם נדפס על ידי מדפיסים אחרים ברשותו ושלא ברשותו, (ביבליאגראפיה מלאה של ספרי הגאון ר' שלמה גאנצפריד ובפרט של הספר קש"ע טרם נעשתה, ואף המספר המדויק של המהדורות שנדפסו בחייו אינו ברור לע"ע), וכנראה שסיבת הדבר הוא כי היות שהיה ביקוש גדול להספר, ובלעמבערג היה מדפיס יהודי שהיה בידו לטפל עם הקונים, והיה מקום להרויח ממכירת הספרים, היה כדאי לעשות הסכם עם המדפיס הנ"ל, משא"כ שאר ספריו שהוציא לאור שלא הרויח הרבה מהם, היה נוח יותר להדפיסם באונגוואר בעצמו.

גם הקונטרס **ספר גלוי** שהוא "מכתב גלוי אל אחינו הקאנגרעס דאפוטרטען המבקשים לעשות חדשות בארצנו" לא הדפיס באונגוואר כי אם בעיר אפען בשנת תרכ"ט מטעם הפשוט כי כתבו בעת אסיפת הקאנגרעס הגדול בשנה ההיא, וכדבריו בחתימת הקונטרס: "פעסט ט"ו שבט תרכ"ט, שלמה גאנצפריד דיין ומו"צ בק"ק אונגוואר בעה"מ ס' קה"ס, פ"ש, תו"ז, לו"ש, קש"ע, ואפריון. כותב וחותם מדעת הרבה חבריו דעפוטרטען יצ"ו".

בשנת תר"ל נדפס ספר תורת זבח בק"ק זיטאמיר ע"י המדפיס מוהר"ר יצחק משה באקשט, אבל כנראה שנדפס בלי ידיעת ובלי רשות המחבר, והמדפיס סמך עצמו על מה שבדפוס ראשון של הספר [לעמבערג תר"ט] כתב מחברו שאוסר להדפיס הספר עד כלות עשר שנים, וכיון שעברו העשר שנים הדפיסו מחדש. אבל באמת המחבר הדפיסו פעם שלישית באונגוואר בשנת תרכ"ט, ובתוכו נמצאת המודעה הזאת: "הן גלוי וידוע לכל בית ישראל את הכתוב בתוה"ק ארור משיג גבול רעהו. וכן הוא מדינא דמלכותא. והנה כעת נתתי את הרשיון לחתני הרב וכ"י מהו"ר גרשון וואלף בנעט נ"י. להדפיס את חיבורי הנוכחי מחדש עם התיקונים אשר תקנתי בו בעז"ה. ולזולתו אסור להדפיסו מבלי רשות ממני או מבאי כחי, ולהשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב: המחבר".

חידושי הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל

בספרים שנדפסו בק"ק אונגוואר

בנוסף לספרי הגאון ר"ש גאנצפריד הנזכרים שנדפסו באונגוואר, הדפיס חידו"ת כהוספה לחיבורים של אחרים, על אף שאין להחידושים שום שייכות להספר עצמו.

לא מצאתי פשר דבר לטעם מה נדפסו בסוף ספרו [של הגאון ר' חיים יוסף גאטליב הניל] חידושיו של הגאון מוהר"ש גאנצפריד זצ"ל בסוגיא דמצוה הבאה בעברה, שלא הי' ביניהם שום קשר קורבות וכדומה, ולא נזכר מזה כלל בהקדמת הספר, ואולי שהמדפיסים עשו זאת מדעתם, שהי' באונגוואר מקום תורתו של הגאון מוהר"ש הניל, וכדי שלא להוציא הנייר חלק, הוסיפו בו חידושיו של הגאון הניל.

וכן בסוף ספר דברי גאונים להגאון ר' חיים ארי' כהנא דיין בסיגעט שנדפס באונגוואר שנת **וכל יודעי דת ודין** לפ"ק [תר"ל] נדפסו איזה חידושים על מס' פסחים, "בשם הרב וכו' מה' שלמה גאנצפריד נ"י מפ"ק אונגוואר יצ"ו".

לספה"י 864 כפי שהוא על שער הספר, והקדמת חתן המחבר הגאון ר' אברהם יצחק וויינבערגער נחתם ביום ג' ב' חשון החדש לפ"ק] מצינו כתוב: "שלא להוציא הנייר חלק

שלא להוציא הנייד חלק נעתיק פה דבר א' מן הס' אפריון להודו וכו' מזה
שרמזה נאנצפריד נ"י תלמיד הגאון המהמר זצ"ל אשר הביא דברי רבו
והוסיף מן דילי', וז"ל פ' קרח :

זכרון לבני ישראל נענון אשר לא יקרב איש זר וגו'. שונעתי ונפשה קדוש אמ"י הגאון
ינו"ס **צבי הירש העדלער** זצ"ל (צעה"ס ספר מ"צ גיטין) לכאורה
קשה צו"כ אם יהיו זמרים בוך המעשה של קרח וזוהי שעתה לו ולאכשו למה לן לעשות זכרון
קטע מספרו של הגר"ש נאנצפריד שנדפס בסו"ס תפוחי זהב להגרצ"ה העללער

נעתיק פה
דבר א' מן
הס' אפריון
להרב וכו'
מוה' שלמה
גאנצפריד גי'

תלמיד הגאון המחבר זצ"ל אשר הביא דברי רבו והוסיף מן דילי, וז"ל פ' קרח...".
וגם על ספרים אלו אפשר להעיר כאשר העיר הרב איזרעאל מהו פשר דבר הוספות
אלו?

הסכמות הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל

על ספרים שנדפסו באונגוואר

על כמה ספרים שיצאו לאור באונגוואר נמצא הסכמת הגאון ר' שלמה גאנצפריד
זצ"ל: (א) על ספר **בית אהרן** שנדפס באונגוואר בשנת **בעזר שמו** לפרט [תרכ"ה]. (ב)
על ספר **זכרון יהודה** [אונגוואר תרכ"ז]. (ג) על ספר **הלכות מקואות עם חידושי**
הרז"ה הנזכר לעיל. (ד) על ספר **לשון צדיק** [אונגוואר תרל"א על שער הספר כתוב בשנת
"אבל כבוד לישראל" שהוא תר"ל, אבל הסכמת הגאון ר' שלמה גאנצפריד חתום ר"ח תמוז
תרל"א]. (ה) על ספר **פרי החג** שנדפס באונגוואר בשנת **אלה** מועדי ה' אשר תקראו

בעיה	
הסכמת הרב הגאון המפורסם שני ועוקר הדין בשית מזה אברהם יצחק וייב נ"י אבד דק"ק קורד יצ"ו חתן הרב המחבר נ"י:	הסכמת הרב הגאון המפורסם שני ועוקר הדין בשית מזה אברהם יצחק וייב נ"י אבד דק"ק קורד יצ"ו חתן הרב המחבר נ"י:
כבוד חתי ידידי הרב הנחלת מרק זנקי - משה ז' ויזן שנתי שלמי כשתי ויהידי אברהם בראיה נ"י - כן ונכד לרנן של יצחק הרב החולק שמועסק ויהידי אברהם נחלתו ז"ל צעתינו ספר חטל אברהם - היה זה חתן חסד נחמד ספר מחמד קדשו צעתינו פרי דהג אשר בו חלק ששיתו דעותיו בחלשות פסח - והוסף וכן דילי חידושים נחמדים בפניות יסודות - אשר יס' צעתינו הנחלתו לנחתי תורה - כי יעלה הדברים וקורדים - ואם כי חן וכן הדקדק שחלחל חכמי להבסיס וכלתו יס' אז וכו' - חן נחתי להכל חת יס' יתקין - ולקדן חת ועוקר ידי חתני הרב הנחיל נ"י - יס' זה עשוי להפסח צעתינו סכמות חלח - ידבדל תורה ויהידי: דגרי הנדפס לכבוד התורה והנחלתו לשנות - ס' ק"ק קלינגוואר צ"ד שמואליא לפיק:	כבוד חתי ידידי הרב הנחלת מרק זנקי - משה ז' ויזן שנתי שלמי כשתי ויהידי אברהם בראיה נ"י - כן ונכד לרנן של יצחק הרב החולק שמועסק ויהידי אברהם נחלתו ז"ל צעתינו ספר חטל אברהם - היה זה חתן חסד נחמד ספר מחמד קדשו צעתינו פרי דהג אשר בו חלק ששיתו דעותיו בחלשות פסח - והוסף וכן דילי חידושים נחמדים בפניות יסודות - אשר יס' צעתינו הנחלתו לנחתי תורה - כי יעלה הדברים וקורדים - ואם כי חן וכן הדקדק שחלחל חכמי להבסיס וכלתו יס' אז וכו' - חן נחתי להכל חת יס' יתקין - ולקדן חת ועוקר ידי חתני הרב הנחיל נ"י - יס' זה עשוי להפסח צעתינו סכמות חלח - ידבדל תורה ויהידי: דגרי הנדפס לכבוד התורה והנחלתו לשנות - ס' ק"ק קלינגוואר צ"ד שמואליא לפיק:
הסכמת הרב הגאון המפורסם שני ועוקר הדין בשית מזה אברהם יצחק וייב נ"י אבד דק"ק קורד יצ"ו חתן הרב המחבר נ"י:	הסכמת הרב הגאון המפורסם שני ועוקר הדין בשית מזה אברהם יצחק וייב נ"י אבד דק"ק קורד יצ"ו חתן הרב המחבר נ"י:
כבוד חתי ידידי הרב הנחלת מרק זנקי - משה ז' ויזן שנתי שלמי כשתי ויהידי אברהם בראיה נ"י - כן ונכד לרנן של יצחק הרב החולק שמועסק ויהידי אברהם נחלתו ז"ל צעתינו ספר חטל אברהם - היה זה חתן חסד נחמד ספר מחמד קדשו צעתינו פרי דהג אשר בו חלק ששיתו דעותיו בחלשות פסח - והוסף וכן דילי חידושים נחמדים בפניות יסודות - אשר יס' צעתינו הנחלתו לנחתי תורה - כי יעלה הדברים וקורדים - ואם כי חן וכן הדקדק שחלחל חכמי להבסיס וכלתו יס' אז וכו' - חן נחתי להכל חת יס' יתקין - ולקדן חת ועוקר ידי חתני הרב הנחיל נ"י - יס' זה עשוי להפסח צעתינו סכמות חלח - ידבדל תורה ויהידי: דגרי הנדפס לכבוד התורה והנחלתו לשנות - ס' ק"ק קלינגוואר צ"ד שמואליא לפיק:	כבוד חתי ידידי הרב הנחלת מרק זנקי - משה ז' ויזן שנתי שלמי כשתי ויהידי אברהם בראיה נ"י - כן ונכד לרנן של יצחק הרב החולק שמועסק ויהידי אברהם נחלתו ז"ל צעתינו ספר חטל אברהם - היה זה חתן חסד נחמד ספר מחמד קדשו צעתינו פרי דהג אשר בו חלק ששיתו דעותיו בחלשות פסח - והוסף וכן דילי חידושים נחמדים בפניות יסודות - אשר יס' צעתינו הנחלתו לנחתי תורה - כי יעלה הדברים וקורדים - ואם כי חן וכן הדקדק שחלחל חכמי להבסיס וכלתו יס' אז וכו' - חן נחתי להכל חת יס' יתקין - ולקדן חת ועוקר ידי חתני הרב הנחיל נ"י - יס' זה עשוי להפסח צעתינו סכמות חלח - ידבדל תורה ויהידי: דגרי הנדפס לכבוד התורה והנחלתו לשנות - ס' ק"ק קלינגוואר צ"ד שמואליא לפיק:
הסכמת הרב הגאון המפורסם שני ועוקר הדין בשית מזה אברהם יצחק וייב נ"י אבד דק"ק קורד יצ"ו חתן הרב המחבר נ"י:	הסכמת הרב הגאון המפורסם שני ועוקר הדין בשית מזה אברהם יצחק וייב נ"י אבד דק"ק קורד יצ"ו חתן הרב המחבר נ"י:
כבוד חתי ידידי הרב הנחלת מרק זנקי - משה ז' ויזן שנתי שלמי כשתי ויהידי אברהם בראיה נ"י - כן ונכד לרנן של יצחק הרב החולק שמועסק ויהידי אברהם נחלתו ז"ל צעתינו ספר חטל אברהם - היה זה חתן חסד נחמד ספר מחמד קדשו צעתינו פרי דהג אשר בו חלק ששיתו דעותיו בחלשות פסח - והוסף וכן דילי חידושים נחמדים בפניות יסודות - אשר יס' צעתינו הנחלתו לנחתי תורה - כי יעלה הדברים וקורדים - ואם כי חן וכן הדקדק שחלחל חכמי להבסיס וכלתו יס' אז וכו' - חן נחתי להכל חת יס' יתקין - ולקדן חת ועוקר ידי חתני הרב הנחיל נ"י - יס' זה עשוי להפסח צעתינו סכמות חלח - ידבדל תורה ויהידי: דגרי הנדפס לכבוד התורה והנחלתו לשנות - ס' ק"ק קלינגוואר צ"ד שמואליא לפיק:	כבוד חתי ידידי הרב הנחלת מרק זנקי - משה ז' ויזן שנתי שלמי כשתי ויהידי אברהם בראיה נ"י - כן ונכד לרנן של יצחק הרב החולק שמועסק ויהידי אברהם נחלתו ז"ל צעתינו ספר חטל אברהם - היה זה חתן חסד נחמד ספר מחמד קדשו צעתינו פרי דהג אשר בו חלק ששיתו דעותיו בחלשות פסח - והוסף וכן דילי חידושים נחמדים בפניות יסודות - אשר יס' צעתינו הנחלתו לנחתי תורה - כי יעלה הדברים וקורדים - ואם כי חן וכן הדקדק שחלחל חכמי להבסיס וכלתו יס' אז וכו' - חן נחתי להכל חת יס' יתקין - ולקדן חת ועוקר ידי חתני הרב הנחיל נ"י - יס' זה עשוי להפסח צעתינו סכמות חלח - ידבדל תורה ויהידי: דגרי הנדפס לכבוד התורה והנחלתו לשנות - ס' ק"ק קלינגוואר צ"ד שמואליא לפיק:

'הסכמת' הגאונים לס' פרי החג ו'מכתב' מהרב... שלמה גאנצפריד

כותרת, בספר הלכות מקואות עם חידושי הרז"ה הכותרת הוא: **"דברי הרב מו"ה**
שלמה גאנצפריד מפ"ק אונגוואר יצ"ו". בספר פרי החג הכותרת הוא: **"מכתב**
מהרב המאור הגדול המפורסם מהר"ר שלמה גאנצפריד נ"י אב"ד דק"ק
אונגוואר". בספר לשון צדיק הכותרת הוא: **"דברי הרב מו"ה שלמה גאנצפריד נ"י**
מפה ק"ק אונגוואר יצ"ו". בספר חתן סופר נדפס הסכמתו תחת הכותרת: **קול**
קורא.

וברוב ענותנותו, שכידוע ומסמלת הסכמה מעל ההסכמה בהסכמה על ספרים קדושים בשבט ספריהם, כמו שכתב הקטן כי לא הגעתי למדה זו

"גאון" בין התוארים שניתנו בכותרות להסכמות הגאון רבי שלמה גאנצפריד זצ"ל, אף שהיה גאון מפורסם שכבר חיבר ספרים רבים בכל מקצועות התורה. ויתירה מזה בכותרת של כמה מההסכמות מתואר רק בהתואר "הרב מו"ה" בלי תוארים נוספים, אף כאשר שאר המסכימים מתוארים בשבחים רבים כנהוג.

וכנראה שפשר הדבר מה שנדפסו חידושי הגאון ר' שלמה גאנצפריד בכמה ספרים שנדפסו באונגוואר ומה שלא נכתב המלה הסכמה על הסכמותיו, הוא: כי הגאון ר' שלמה גאנצפריד היה מעורב בעסק מלאכת הדפוס בקהלתו, וכנראה שגם הוא היה יוצא ונכנס בבית הדפוס, וע"כ נתן מחידושו להדפיס בסוף הספרים כשהיה נשאר נייר חלק.

וברוב ענותנותו, שכידוע ומפורסם היה שפל ברך מאד, לא נתן להמדיפסים להדפיס מלת הסכמה מעל ההסכמות שלו שנדפסו, כי לא ראה עצמו כמי שראוי לעלות בהסכמה על ספרים קדושים, ורק נענה לבקשת המחברים לכתוב איזה דברים בשבח ספריהם, כמו שכתב בהסכמתו לספר בית אהרן: "אם אמנם ידעתי את ערכי הקטן כי לא הגעתי למדה זאת לעלות בהסכמה על ספרי קודש..."

פעולותיו של הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל בהדפסת ספרים

א) עלי ההגהה וכתבי יד בידו טרם הדפסתם

(ב) הסכמה שנתקבל על ידו

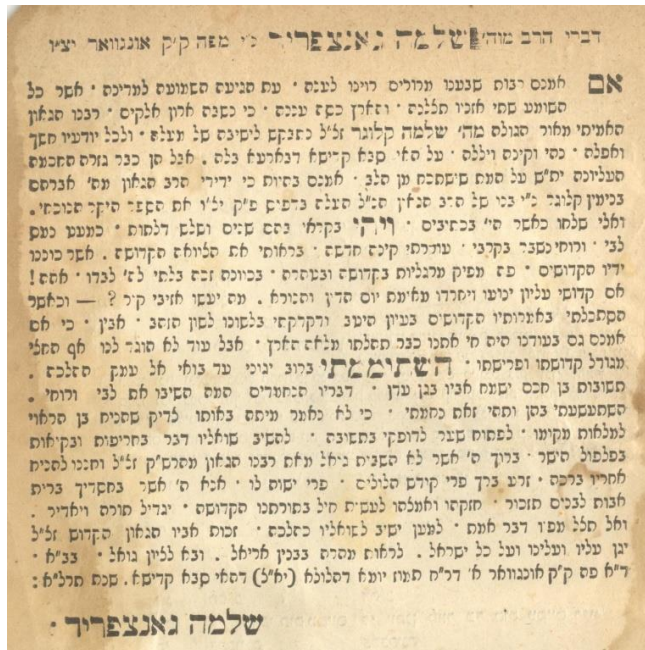
(ג) מגיה הספרים

דוא : כעוד ידוע נפשו : הנה הולך תופסוקס : הנה חצורים תופסוקס : ברוך יסוד עולם : כסות ונוש : **שלמה נאגלפיד נח** : רבי דקין אנגוואר : יצא : אחד ויחד : בן חורבן וזה אלה הולך יצא : ונאגלפיד : ברוך : אלה על ידי דאס : תחברת מטיב וקלן וזה העול נאגלפיד אלה הקסר : כד הכותה תפוסה עשוי : וכל זה נאגלפיד אלה הוא אלוהים וקלן : וזה : ודעו : בן עזר : וכל כבוד יחור : וחסד ד' פעלו : וזהו ושמרתם **שלמה** :

(ד) ספר שנדפס והוגה על ידו

בריש ספר לשון צדיק
[אונגוואר תרל"א] כותב הגאון
ר' אברהם בנימין קלוגער זצ"ל

וז"ל: "הרב הגאון המפורסם ... כש"ת מו"ה שלמה גאנצפריד נ"י, ... אשר על ידו

מכתב הרב מוה' שלמה גאנצפריד הנדפס בס' לשון צדיק תרל"א

להגאון הנ"ל הרבה חידושי תורה אשר מחמת יוקר הוצאות הדפוס לא זכו לראות אור הדפוס.

ובהקדמת המו"ל של הספר מגן שאול דפוס שני, [זבאריני תרצ"ז]. כתוב לאמר:

וזאת לדעת, כי תכריך כתבים וחידושים היו נמצאות אשר יד קודש זקני צ"ל היו כתובות, אך חתנו הגאון ר' משה ז"ל ברצונו להדפיס אותם, ולמען לברר ולסדרם ומכל סייג וטעות לנקותם, להגאון מו"ה שלמה גאנצפריד ז"ל היה מוביל אותם, וזה האיש משה ידענו מה היה לו, כי כוס העוני והמחסור היה בעוכרו, ולא היה לאל ידו להדפיס כולו, ואך דפסת מעט דפסתי בהדפסה ראשונה, ויתר החידושים וכתבים נאבדו ואין זכר למו, ואך זאת קטן המחברת נשאר לנו למזכרת.

קטע הנ"ל הובא ע"י הר"ר דוד יהודה גרינפעלד בספרו מגן בית שאול, (ברוקלין, תשס"ה, עמ' קי"ז הערה מ"ט), ה"ה תולדות הגאון הנ"ל ומסיים שם, "ואכן השורה האחרונה המודפסת בסוף דפוס ראשון היה ה'שיטה האחרונה' המסתיימת בזה"ל: 'מחמת אפיסת כסף הוצרכנו לסיים פה כעת ואי"ה עוד חזון למועד'. ומפי אאמו"ר ז"ל שמעתי, שהרבה מהכתבים שנשארו אצל הגאון ר"ש גאנצפריד נאבדו בשריפה שפרצה בביתו".

נדפס המחברת הנוכחי ולקח עליו העול להגיה את הספר הזה, כיד חכמתו הטובה עליו".

(ה) מברר, מסדר ומגיה ספר לדפוס

הספר מגן שאול, להגאון מו"ה שאול יחזקאל [גרינפעלד] מכפר ליטשעק אשר במחוז אונגוואר, נדפס לראשונה באונגוואר בשנת תרל"א בדפוס אלמנת קארל יעגער, והוא ספר מעט הכמות, אמנם כנראה שהיה

הדפוס של מאקס פאלאטשיק באונגוואר ההג"ה תחת השגחת מו"ה שלמה גאנצפריד זצ"ל

כל הספרים שדברנו עליהם עד עתה נדפסו בדפוסו של קארל יעגער, אשר לאחר מותו עבר בית הדפוס לאלמנתו ושוב בא לידי יורשיו.

אמנם כנראה היה דפוס נוסף באונגוואר - או שהוא אותו הדפוס אלא שבא ליד בעלים אחרים - והוא הדפוס של מאקס פאלאטשעק, בדפוסו נדפס הספר מכתב הראשון והשני של רבי יהושע בן רבי נתן פייטל רייניץ בשנת תרל"ו. בהדפסת ספר זה מצינו דברים מפורשים שמהם ניכר שהגאון ר' שלמה גאנצפריד היה מעורב בהדפסת הספר.

מכתב הראשון, אונגוואר תרלו בדפוס
מאקס פאלאטשעק

בראש ספר "מכתב הראשון" נמצא מכתב מהגאון ר' שלמה גאנצפריד, מיום ג' פרשת בהר שנת תרל"ו, אל המחבר אשר בראשו כתוב, "יתבשר בזה כי היום ביום שהוכפל בו כי טוב נעשה התחלה בשעה מוצלחת בסידור ספרו, ויהי נועם ה' עלינו וגו'".

במענה מאת המחבר אל הגאון ר' שלמה גאנצפריד ממש"ק פ' נשא תרל"ו כתוב לאמר: "מכתב קדשו הגיעני עש"ק בעת תפלת מנחה וקראתי לשבת עונג על הבשורה טובה אשר בשרני כי התחילו להדפיס מכתבי, ... ועתה אציע... מה שחדשתי היום שבת קודש, כי מאחר שכבר התחילו בדפוס אה"י זריז להשיב".

וב"מכתב השני" להמחבר הנ"ל תמצא גם איזה פעמים איך שהגאון ר' שלמה גאנצפריד מעתיק כתבים לצורך הדפסתם. שם דף מ"ו ע"ב, כותב מחבר המכתבים: "הנ"ל היא כתב ידו של הגאון מהו' יוסף שאול ז"ל ועברה עלי זמן רב אשר לא יכולתי לקרוא כתב ידו, עד כי בא אלי אחד ממדינת פולין וקראה לפני, וגם עוד כעת יש ב' ג' תיבות אשר לא ידעתי, ולתכלית זה הנני שולח כתב יד קדשו לידידי הגאון מהר"ש גאנצפריד נ"י...". ולמטה ממכתב הנ"ל של הגאון ר' יוסף שאול נאטהענזאהן כתוב: "נעתק מגוף כ"י קדשו של הגאון מהר"ש נ"י זצ"ל הנ"ל, שלמה גאנצפריד".

וגם נמצא שם מכתב מאת הגאון ר' שלמה זלמן אולמאן, ולמטה ממנו כתוב: "נעתק מכתב יד הגאון מהרש"ז אולמאן זצ"ל, שלמה גאנצפריד".

למעשה בדפוסו של מאקס פאלאטשיק דבר ברור הוא כי להגאון ר' שלמה גאנצפריד היה קשר הדוק עם המדפיס, כפי שמצינו מודעה בהמכתב עת "שבת אחים" בשנת תרל"ו ובשנת תרל"ז, בזה"ל:

הודעה, בשבטי בית ישראל אודיע נאמנה, כי בעז"ה יתייש הקימותי לי פה ק"ק אונגוואר דפוס חדש בתכלית היופי, באותיות חדשות מווינן וכן כל הכלים כולם חדשים וטובים על צד היותר טוב - גם פועלים זריזים, בקיאים ונאמנים, בשבתות ובמועדים הקדושים ישתנו ממלאכתם כדת. **ההג"ה תחת השגחת הרב הגאון המפורסם מו"ה שלמה גאנצפריד נ"י.** ועתה אבקש מאת אחבי את אשר עם לבבו

להעלות איזה ספר בדפוס. **הנני מוכן בעז"ה להדפיסו בתכלית היופי ובמקח השוה. ויפנה במכתבו או להרב הג' מהר"ש הנ"ל או על אדרעסע שלי Max Pollacsek & comp. Buchdruckerei Ungvar**

בפועל לא נדפסו בדפוסו של מאקס פאלאטשיק ספרים רבים, וכנראה נדפסו שם רק ב' ספרים, ספר מכתב הראשון והשני בשנת תרל"ו, וספר צל הכסף מאת הגאון ר' אהרן פריעד אב"ד בוסערמין בשנת תרל"ח.

ואף הגאון ר' שלמה גאנצפריד עצמו לא הדפיס ספרו אפריון מהדורא שני וספרו אהלי

אפריון עה"ת מהד"ב, אונגוואר תרל"ח

שם, שנדפסו שניהם בשנת תרל"ח, בדפוסו של מאקס פאלאטשיק, אלא בדפוסו של יורשי קארל יעגער.

הפסקת ההדפסה בק"ק אונגוואר בשנת תרל"ח

שני הספרים אהלי שם ואפריון מהדורא תנינא של הגאון ר' שלמה גאנצפריד, שנדפסו בשנת תרל"ח, הם הספרים האחרונים שנדפסו באונגוואר בתקופה ההיא, [לאחר כארבעים שנה שוב נפתח דפוס עברי באונגוואר ע"י הרב געליס ז"ל], והספר האחרון שנדפס שם היה ספר אהלי שם, שסיום הדפסתו היתה בסמיכות לחג הפסח שנת תרל"ח, כפי שעולה ממה שבסוף הספר נדפסו

אהלי שם דפ"ר, אונגוואר תרל"ח

חידושים מאת הגאון רבי שלמה זלמן ברודא חתן המחבר אשר כדבריו: חנני הית"ש עתה בלמדינו סוגיא זאת לשה"ג תרל"ח לפ"ק.

באותו זמן נתהווה 'עירבוב' בבית הדפוס, כמו שכותב הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל במכסה לאהל שבסו"ס קש"ע דפוס לעמבערג תרמ"ד:

אמר המחבר הנה כאשר זיכני השי"ת להשלים ספרי "אהלי שם" בדפוס, חפצתי לבקש הסכמה מאת מרן הגאון אב"ד ור"מ דפה קהלתינו יצ"ו, ולענדה על ראש ספרי כנהוג, **אך אז** (היינו בשנת תרל"ח) **נתהוו עירבוב בבית הדפוס דפה, ומסדר האותיות היה נחפז לדרכו ולא רצה להשאיר בכאן כי אם בריצוי כסף יותר מן הראוי**, ואני אדע את טוב לבב הגאון הנ"ל כי לא יקפיד אם לא יהי' הסכמתו נדפסה, וגם אני אין לי להקפיד על הסכמות, כי ת"ל יש לי כבר הסכמות מגדולי ישראל על חיבורי הקודמים, והתורה חסה על ממונם של ישראל, ע"כ יצא חבורי הנ"ל על פני תבל בלתי הסכמה.

עכ"ל הנוגע לעניינינו. הקדמה זו שנדפסה במכסה לאהל היא מיום ב' סיון תרל"ח.

ואפשר שסיבת הפסקת הדפסת ספרים באונגוואר היה קשור לחליו של הגאון ר' שלמה גאנצפריד שנחלה באותו זמן. כדברי נכדו הגאון ר' יחזקאל בנעט, בתולדות זקנו הגאון שנדפסו בראש ספר שם שלמה וואראהל תרס"ח וז"ל שם: "אוי לנו כי ראינו גם את בית קדשנו חרב: **בשנת תרל"ח חלה את חליו**, ... והנה מגור מסביב כי זקן האיש. **הרעשנו עולם ומלואה** ובכל עברים קול כחולה שמענו, בכל בית כנסת התפללו עבורו תפלה לדוד ומכל בית מדרש עלה צעקת הת"ח ואנשי המעשה השמימה, **וישמע ה' בקול ישראל בעת ההיא, ויקימהו מחליו זה, אולם חולשה יתרה מצאה קן לה בגויו הדל**..."

בשנת תרמ"א עדיין מצינו סימנים למעורבותו של הגאון ר' שלמה גאנצפריד בנידון ספרים כנראה אלו שנדפסו באונגוואר. והוא במכתבו אל הגאון ר' עקיבא יוסף שלעזינגער מיום ד' לך שנת תרמ"א שמדובר אודות ההתאמצות לעשות גמר עם איזה ספרים, אך עדיין אינו ברור באיזה ספרים מדובר וזה לשון המכתב:

בעז"ה אונגוואר ד' לך תרמ"א

החיים והשלום וכל ליי"נ הרב הגאון המהולל מ"ה **עקיבא יוסף שלעזינגר נ"י** בעה"ק ירושלים תובב"א

בתחלת אלול העבר כאשר נסע ר' אברהם שאפער לטריעסט דברתי על לבו למען יתאמץ לעשות גמר עם הספרים, ואח"כ קבלתי קארטל מאת ר' משה יוטקס כי מחמת שלא רצו להכניס את הספרים למדינת רוסיא הוכרח להחזירם לחו"ל (ולא הודיעני לאיזה עיר) ועלה לו הוצאות עשרים זהו' כסף - ואח"כ כאשר בא ר' אברהם שאפער דמיתי כי אדע איזה בירור יותר, אבל גם הוא לא השיבני יותר רק שאם כ"ת ישלח את הסך הנ"ל יקבל את הספרים.

ושלום מאת ידידו **שלמה גאנצפריד**

האדרעסע להנ"ל Moses Jutkes Barditsow Russland

(בספר אהל רח"ל מאת הרב חיים ליבערמאן ע"ה, חלק א' עמ' 271 מפרט כל ספרי ר' עקיבא יוסף שלזינגר שנדפסו באונגוואר, ומן הסתם מדובר במכתב זה אודות אחד מספרים אלו.

אגב יש לציין כי היו קשרים בין הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל והגאון ר' עקיבא יוסף זצ"ל, שאף מקום מגורו היה בק"ק אונגוואר לזמן מסוים, ואכ"מ.

אך כדאי להעתיק מודעה של הגאון ר' שלמה גאנצפריד שנדפס בעמוד התורה [תשרי חשון תרכ"ז] של הגאון ר' עקיבא יוסף זצ"ל וז"ל: **והייתם נקיים מה' ומישראל**, אונגוואר. שמעתי מוציאים עלי דבה לאמר כי ברשותי הלך חתני נ"י לעפריעז להיות שם שו"ב אף כי יצטרך ללכת לבהכ"נ קאהר, והוא שקר גמור. מעיד אני עלי שמים וארץ שלא היה לי שום גילוי דעת מהליכתו שמה, הן אנכי מן האוסרים ואוסר אני במקומי: שלמה גאנצפריד דיין פק"ק אונגוואר).

עלה נוסף שנדפס בק"ק אונגוואר בשנת תרכ"ט, אשר בודאי היה יד הגאון ר' שלמה גאנצפריד בו, הוא העלה שזכר במכתבו של רבינו אל הגאון ר' עזריאל הילדסהיימער נגד השוחט באונגוואר ששחט עבור הניאולוגין (נדפס בשו"ת רבי

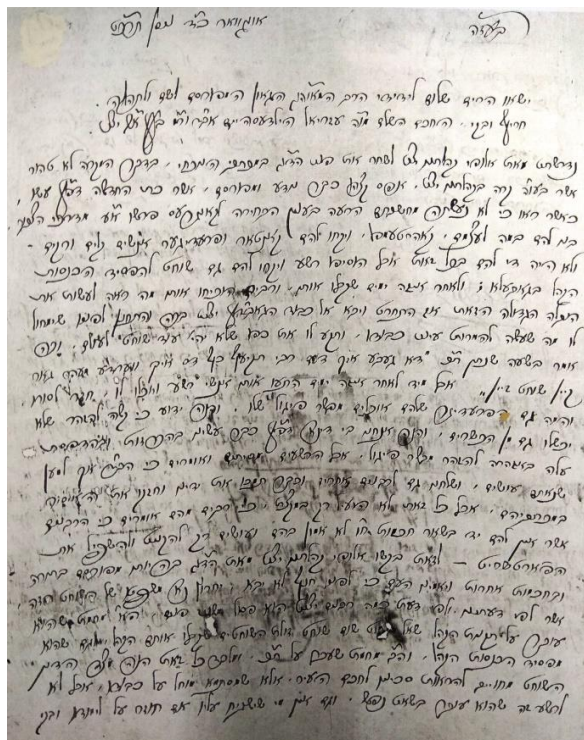
עזריאל על אורח חיים - יורה דעה, מאת הגאון מוהר"ר עזריאל הילדסהיימער זלה"ה, תל אביב תשכ"ט), ולשלימות הענין הנני להעתיק המכתב במילואו (קבלנו צילום מהמכתב המקורי מהרב מאיר הילדסהיימער והגהנו עפ"י):

בעז"ה אונגוואר כ"ד ניסן תרכ"ט

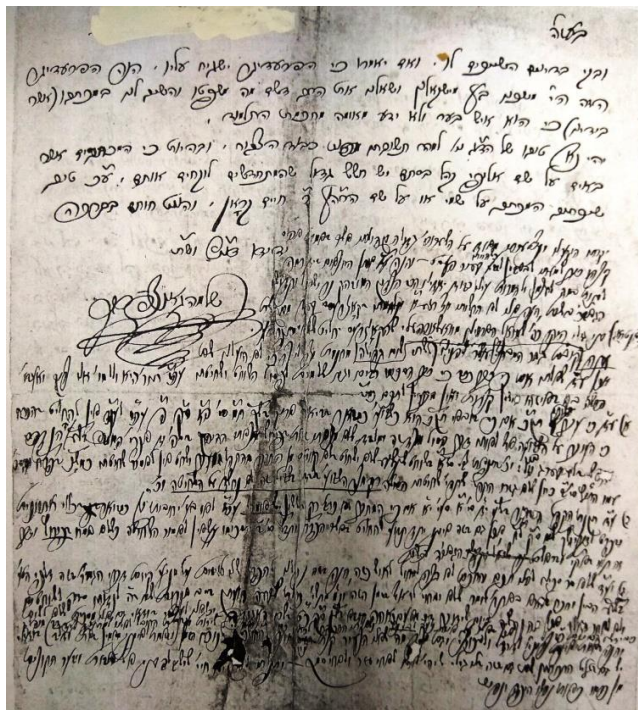
ישאו הרים שלום לידידי הרב המאוה"ג הגאון המפורסם לשם ולתהלה, חריף ובקי, החכם השלם מו"ה עזריאל הילדסהייס אבי"ד ור"מ בק"ק אי"ש יצ"ו.

נדרשתי מאת אלופי

קהלתנו יצ"ו לשחר את פני הדי"ג במכתבי הנוכחי, בדבר המקרה לא טהור אשר בעז"ה

קרה בקהלתנו יצ"ו, אפס קצחו כבר נודע ומפורסם, אשר כת החדשה דפ"ק עשו כאשר ראו כי לא נעשתה מחשבתם הרעה בענין הבחירה לקאנגרעס פרוש א"ע מדרכי הצבור, בנו להם במה לעצמם, קאהרטעמפל, ויקחו להם קאנטאר ופרעדיגער אנשים קלים ורקים. ולא היה די להם בכל זאת אבל הוסיפו רשע ויקחו להם גם שוחט להפסיד הכנסות הקהל בגאבעלא, ולאחר איזה ימים שקבלו אותו, ורבים הוכיחו אותו מה ראה לעשות את הנבלה הגדולה הזאת, אז התחרט ויבא אל כבוד הגאבד"ק יצ"ו בכה והתחנן לפניו שימחול לו מה שעשה להמרות עיני כבודו, ותקע לו את כפו שלא יהי עוד שוחט לעולם. וכה אמר בשעה שנתן ת"כ: "דא געבע איך דעם רבי תקיעת כף דאס איך ווערדע מעהר גאר קיין שוחט זיין", אבל מיד לאחר איזה ימים התעו אותו אנשי רשע ויוכלו לו, חזר לסורו והמה גם הפרעדיגר שלהם אוכלים מבשר פיגול שלו. והנה ידוע כי

סיום מכתב הגר"ש גאנצפריד. בשולי המכתב תשובת הגר"ע הילדסהיימר

חכמות ח"ו לא אמון בהם ועושים רק להקניט ולהשפיל את הפארטשריט.

לזאת בקשו אלופי קהלתנו יצ"ו מאת הד"ג בהיותו מפורסם בתורה ובחכמות אחרות ויאמינו העם כי לפניו חנף לא יבא, יחרוך נא משפטו של השוחט הזה, אשר לפי דעתינו ולפי דעת כמה רבנים יצ"ו הוא פסול משני פנים. הא' מחמת שהוא עובר על תקנות הקהל שאל ישוחט שום שוחט זולת השוחטים שקבל אותם הקהל, וגם שהוא מפסיד הכנסת הקהל, והב' מחמת שעבר על ת"כ. ומלבד כל זאת הנה מצד הדין השוחט

קשה להזהר שלא יכשלו גם מן הכשרים, והנה אנחנו בי דינא דפ"ק כבר עשינו בהכרזות ובהדפסת עלה באזהרה להזהר מבשר פיגול, אבל הרשעים מסיתים ואומרים כי הב"ד אך למען שנאתם עושים. ושלחנו גם לרבנים אחרים וכבר תמכו את ידינו וחזקו את האיסור במכתביהם, אבל כל זאת לא הועיל רק במקצת, כי רבים מהם אומרים כי הרבנים אשר אין להם יד בשאר

מחוייב להראות סכיני לחכם העיר, אלא שמסתמא מוחל על כבודו, אבל לא לרשע זה שהוא עובר בשאט נפש, וגם אין מי שישגיח עליו אם חוזר על לימודו ובקי בדינים השייכים לו. ואם יאמרו כי הפרעדיגר ישגיח עליו, הנה הפרעדיגר הזה הי' משכנו בק' מישקאלץ ושאלנו את הרב דשם מה משפטו, והשיב במכתבו (אשר בדינו) כי הוא איש בער ולא ידע מאומה מחכמת התלמוד.

יהי נא טובו של הד"ג נ"י למהר תשובתו מפני כבוד הצבור, ובהיות כי המכתבים אשר באים על שם אלופי קהל בסתם יש חשש גדול שהמתחדשים לוקחים אותם, ע"כ טוב שיכתוב המכתב על שמי או על שם הרה"ק (הראש הקהל) ר' חיים קראן. והנני חותם בברכה.

ידידו דו"ש וש"ת שלמה גאנצפריד

נספח

ג' מכתבים בנידון הדפסת הספר קסת הסופר מהדורא תנינא

אל הרב אהרן מתתיהו וועלבער ז"ל

ברבעון התורני צפונות גליון ט' (עמ' צ"א) נדפסו ג' מכתבים דלהלן מאת רבינו אל הרב אהרן מתת"י וועלבער ז"ל, הרב וועלבער היה בקי במסורה והיה לרבינו לאחיזר בהגהת ספרו קסת הסופר מהדורא תנינא, כנראה בעיקר בהגהת החלק שני של הספר אשר "בו ימסר בעז"ה המלאות והחסרות... ובסופו מסורה קצרה ומפתח... הפתוחות והסתומות עפ"י דעת רבינו הרמב"ם זללה"ה... האותיות הגדולות והקטנות... גם השמות אשר יש מקום להסתפק בן אם הן קודש או חול...".

[במכתבים אלו מדובר אודות גליונות י"ח ולהלן, וגליון י"ח הוא הגליון השני בחלק שני של הספר קסת הסופר, מאידך מתייחס רבינו גם על הדפסת השער, וברור שכוונתו להשער של חלק א', דהא השער של חלק שני נכלל בגליון י"ז, אשר כנראה כבר נדפסה, משא"כ השער וג' הדפים שלאחריו (הסכמות וכו') אינם עולים מן המניין, כי רק לאחריהם מתחיל גליון א'. כנראה שחלק חשוב מהספר כבר יצא מן הדפוס בעת כתיבת מכתבים אלו. עי' בהסכמת הגאון ר' יוסף שאול נאטינזאהן זצ"ל שכתבו ביום א' פ' נשא תרל"א, שכותב בין השאר "והנה כבר נתתי לו הסכמתי, אמנם זאת היתה בעוד היה כתב יד והי' קשה עלי לראות הרבה בתוכו, וכעת שהביא לי חתנו נ"י מה שכבר נדפס...".]

אף שמכתבים אלו הם נוגעים לספרו של הגאון ר' שלמה גאנצפריד עצמו, מ"מ יש ללמוד ממנו על מעורבתו בהדפסה וההגהה לכל פרטיה.

המכתב הראשון

בעהשי"ת אונגוואר יום א' פינחס תרל"א

שוכ"ט לידי הרבני החכם השלם מו"ה אהרן מתתיהו וועלבער נ"י

מסתמא כבר קבל את העלים, דהיינו נא' 18, 19, 20, 21. ואבקש מאת מע"כ למחול ולעיין בהם היטב, ואם ימצא איזה שגיאה נא יודיעני, ואתקן אי"ה בסוף. הנה יש לי כמה עיכובים בהדפסה י"ה יושיעני.

מכתבו קבלתי ואשר שאלני אודות אות א' בתיבת וירא וכדומה, באמת אי אפשר לומר שהיא נח נראה, דהא אינה מורגשת, וגם נח נסתר כמו שאר נח נסתר אינה, כמש"כ מעכה"ר מן וירא בלק וכדומה. וצ"ל שאינה רק הוספה בעלמא להראות השרש, ואין לי פנאי כעת לעיין. השער עדיין לא נדפס, בדעתי להדפיסו אי"ה בקרוב ואשלחהו... איזה סימנים אשר כתב לי נכונה, אבל מ"ש במספר השבטים, לדעתי טריחותא בכדי היא. ואבקש עוד הפעם לעיין היטב בעלים הנשלחים, אם אין בהם איזה שגיאה.

ושלום מאת ידידו

שלמה גאנצפריד

המכתב השני

בעז"ה ג' כי תבוא

שלום וכ"ט ליד ידי הרבני המופלא החכם השלם בקי במסורה ומופלא בהגה מו"ה

אהרן מתת' וועלבער נ"י

עתה הגיעני מכתבו, והנני משיב בלי עכוב. בנדון חלוף הסתומות מפרשת וארא ולא תחמוד צריך תיקון כמש"כ בלשכות פ' וארא. ובענין שירת הים, נראה לי בין שנמצא כי בא בסוף השיטה וסוס בראש השיטה, בין בשאלה שני שנמצא ההפסק בין תיבת ובפרשיו לתיבת הים, אין צריך תיקון, וכמש"כ בספרי סימן ט"ז סעיף ג', שאם שינה בפיזור ממה שנהגו לא פסול.

ושלום מאת ידידו חותם בברכת כתיבה וחתומה טובה

שלמה גאנצפריד

המכתב השלישי

בעז"ה ב' ויצא תרל"ב

ישאו הרים שלום ליד ידי הרבני המופלא ומושלם נגיד ומפואר מו"ה אהרן מתת' וועלבער נ"י

יקרתו הגיעני, תשואת חן חן לו על אשר טרח להגיה העלים ולמצוא את הטעות. והנה מה שנדפס חד במקום יוד, הרגשתי בעצמי. אבל מה שנדפס ואת במקום את, זאת לא הרגשתי. אחלה את פני כ"ת גם על להבא להגיה את העלים, ולהודיע לי אם ימצא טעות, כי בדעתי אי"ה לעשות לוח הטעות.

היום הנני שולח נומר כ"ז, כ"ח, וגם כ"ט יהי' נדפס היום או למחר אי"ה. והנה ברית כרותה לדפוס שכמעט אי אפשר בלי טעות, הגם שאני מיגע את עצמי בכל כחי, אבל המסדר את האותיות אשר עליו לתקן את אשר אני מציין, הוא מתרשל במלאכת שמים. ובכל זאת אודה להשי"ת אשר עזרני עד כה, וכה יוסף חסדיו.

דברי ידידו

שלמה גאנצפריד

מזכרת גדולי קראלי (ד)

מהג"ר אברהם מאיר איזראעל זצ"ל אבד"ק הוניאד-ברוקלין

פרק ראשון - רבני העיר (ג)

~ ה ~

הג"מ מוה"ר מאיר פערלס זצ"ל

נולד בבראדא (אוני' בראד) בשנת תקע"א (811) לאביו הגאון מוה"ר יצחק משה זצ"ל שהי' אב"ד דשם בעת ההוא >התגורר שם<, חוטר מגזע גדולה ומיוחסת של המהר"ל מפראג זצ"ל.

[ראה תולדותיו בארוכה בספרו 'בית נאמן' (מארמאראש סיגוט תרס"ד) בהקדמה, כתובה ע"י נכדו הרב אברהם צבי פערלס ז"ל רב בקהל פעטש. נפטר בבראדא ט"ו אב תרי"ד. וזה נוסח מצבתו: פ"נ / הגאון המובהק האמיתי מרנא ורבנא / כקש"ת מו"ה יצחק משה פערלס זצ"ל / ישראל אהה נשבה ארון ה' / צעקת שבר אראלים נשאו / חכמי תורה חגרו

שק ואפר / קנאה אחזה לומדי ספר / משה כי נגזר מארץ חיים / פה המתגבר בעמקי החכמה / ערך חמשים שנה הרביץ תורה / רב ואב"ד דק"ק גאטיין האליטש אייזענשטאדט / לא נח אוי ואבוי באחרונה בעיר באניהאד / סבבוהו מרוהו שם מאסו בעץ חיים / תנצב"ה (מספר בית נאמן).

וראה בהקדמת ספר הני"ל (הערה ב) בס' כפתור ופרח של זקני ז"ל כתוב מכתב ידו: אני הצעיר יצחק משה ב"ר יעקב ב"ר משה ב"ר יאקב ב"ר אלעזר ב"ר משה פערלס מפראג וכו'. ובהערה ד' שם: זוגתו של המהר"ל מפראג היתה נכדת הרא"ש ושמה פערל, ויוצאי חלציהם נקראו על שם אמם בשם 'פערלס'. מפי אבי נ"י, ע"כ.]

אמו מ' חי' שרה היתה בת הקצין התורני מוה"ר שלמה זלמן ברילל ז"ל מבראדא. נפטרה בקראלי בשנת תרל"א (871), וזה נוסח מצבתה: פ"נ / האשה הרבנית מרת חי' שרה פערלס / מתה יום א דר"ח אייר שנת תרל"א לפ"ק (מצבה מס' 469).

רבי מאיר פערלס

בנערותו למד תורה בבית אביו, ואח"כ עלה

ונתעלה לשיבתו הרמה של הגאון בעל 'חתם סופר' זצ"ל בפרעסבורג, ולמד בהתמדה עצומה עד כי גדל מאד בתורה ובחכמה.

בשנת תקצ"ד התחתן עם זוגתו הצ' מרת סלאווא ע"ה בת הגאון מוה"ר יצחק פרענקל זצ"ל אב"ד דקהל קראלי (למעלה באות ד).

ובשנת תקצ"ה (835) אחר פטירת חותנו נתקבל בגיל צעיר בן כ"ד שנים למלא מקומו על כס הרבנות בקראלי.

עוד בשנה ההיא מתה עליו אשתו בהקשותה בלדתה בשנה ראשונה לנשואי ולפטירת אביה ז"ל (ראה באות הקודם, ושם מתשוי חת"ס חיו"ד סי' שמ"ט "כדי לשמח לב אלמנה שלקתה בשנים בשנה אחת"). וזה נוסח המצבה: עד המצבה ועד הגל / לאשה רכה בשנים וצנועה במעשי מרת סלאווע בת הרב / הגאון מו"ה יצחק ז"ל / שהי' אבדפ"ה /

ונאספה אל עמה ביום ד' כ' סיון תקצ"ה לפ"ק / תנצב"ה (מצבה מס' 152).

[לאחר שנתאלמן] נשא אשה ממדינת מעהרן מולדתו, האשה מרת פאגל ע"ה (לא נודע לנו שם אביה ויחוסה), שנפטרה בשנת תרי"ב (852) והניחה לו ששה בנים. וזה נוסח מצבתה: כתבו בעט ברזל עלי שמיר ועופרת / למען תהי' לדור אחרון למזכרת / יום צר וחושך הי' יום אבל ותוגה / אשר בבוקר זה נקברה הרכה והענוגה / אם הבנים ששה / בת ארבעה ושלישים שנה / רבות בנות עשו חיל והיא עלתה על כולנה / היא האשה הרבנית הצנועה מ' פאגל פערלס / אשר נפשה שבה אל אלקים / בראשון בירח תמוז שנת תרי"ב לפ"ק / תנוח בכבוד עלי קברה / ובסתר עליון תהי' מנוחתה (מצבה מס' 88). מחשבון שנות ימי חייה נראה שהיתה צעירה לימים כבת י"ז או י"ח שנה כשנישאת להגרמ"פ ז"ל אחר מות אשתו הראשונה מרת סלאווא ע"ה.

[בזיווגו השלישי] נשא את בתו של ראש קהלתו מוה"ר יחזקאל ראאז הכהן ז"ל, והיא גידלה את ביתו, בניו ובנותיו הקטנים, והיות שהיתה בת קצינים, רכה וענוגה, ניהלה את ביתו וגידלה את בניו לפי רוח העת החדשה שאין רוח חכמים נוחה ממנה. דבר זה הציק לו עד מאד, והרבה להתאונן על זה כל ימי חייו.

חותנו ה' ממשפחה עתיקה בקראלי, שמו נמצא על החתומים בספר 'מוסדות תבלי' (וינה תק"פ) להג"מ דוד כ"ץ פריזענהויזען ז"ל, ועמד בראש הקהלה כמה שנים. נפטר בשיבה טובה בשנת תרל"ב (872). וזה נוסח מצבתו: פ"נ / הגביר המפואר כ"ה יחזקאל הכהן / נאסף לאבותיו זקן ושבע ימים / בעשרים יום לירח אייר שנת תרל"ב לפ"ק / תהי' נשמתו צרורה בצרור החיים לעולמים (מצבה מס' 84).

אשתו של הר"ר יחזקאל כהן ז"ל (חמותו של הגרמ"פ ז"ל) נפטרה בשנת תרי"ט וזה נוסח מצבתה: האבן הזאת שמתו לזכרון / למען ידעו דור אחרון / יום אשר הכתי בו משנה שברון / יום צר ואופל יום נהי ותוגה / יום הלקח אשתי גברת הנשים רכה

וענוגה / אשר השביעה צחצחות נפשות אביונים / יד עני ואביון החזיקה עשרת מונים / הגבירה הצנועה והמהוללה / מרת אסתר אשת הר"ר יחזקאל כ"ץ / מתה באחד ועשרים יום לירח סיון שנת תרי"ט / נשמתה בנתיב אל מות / שם אמה יהודית (מצבה מס' 85).

(מקובל שאחר מיתת אשתו של הר"ר יחזקאל, נשא לו אשה מארץ פוילין, ולא היתה נזהרת בגילויי שערות ראשה, ופרצה בזה גדר התקנות של קהל קראלי שלא ליכנס לביהכ"נ בשערות ראש מגולות. ובשבת ראשונה אחר חתונתה גירשה הגר"מ פערלס ז"ל (חתנה חורגה) מבית הכנסת בחרפות ובבזיונות. ואח"כ נתגרשה מבעלה וחזרה לארץ מולדתה.)

הגרמ"פ ניהל ישיבה עד להפליא, והרביץ בה תורה קרוב לששים שנה, ויצאו ממנה כמה גדולי התורה ראשי שבטי ישראל, שהאירו בתורתם את שמי יהדות אונגאריא. אחד מתלמידיו הגדולים הי' הגאון מוה"ר עמרם בלום זצ"ל אבד"ק חוסט וב' אויפאלו זצ"ל, מחבר ס' שו"ת בית שערים (מונקאטש תרס"ט), שהי' יליד קראלי ומבני ביתו. ויש להתפלא על בניו המוציאים לאור ספרו הנ"ל, שהאריכו בתולדות אביהם ז"ל בהקדמתם שם, ולא הזכירו את שם רבו הגדול לשבח.

(נראה בס' 'מטה יששכר' עה"ת להג"מ ר' ישכר דוב פר"מ זצ"ל הי"ד, חלק 'שמחת יו"ט' על פרקי אבות דף ע"א ע"א, מש"כ בשם הגאון בעל בית שערים ז"ל שאמר גדולות על רבו הגר"מ פערלס זצ"ל [זו"ל: דכירנא ששמעתי באזני מהרב הגאון הגדול רבי עמרם בלום זצוק"ל אב"ד בק"ק ב"א: פעם אחת נסע במסלת הברזל בסגל חבורת אנשים רבים, ושמע שאחד בחץ שחט לשונו דבר סרה על רב אחד שהי' גאון הגאונים, והעמיד תלמידים הגונים לאלפים, והי' רב בעדה שנשארה בתור שטאטוסקווא, ולא הי' יכול לשמוע בזלזול דרבנן, וענה לכסיל באולתו בזה"ל: פיך שלחת ברעה לדבר לשה"ר על גדול הדור, הלא ידעת אם לא שמעת שאין עבירה מכבה את המצוה. ד"א אם קיים אדם אחד מאה מצות ועבר מאה עבירות, לא יצא המשפט עליו בעוה"ב אחת לאחת ימצא לחשבון עבור מצותיו לא יקבל שכר, ועבור העבירות לא יענש. משפט כזה לא יעשה לו, כי השכר הוא נצחיות והעונש הוא רק לפי שעה. גם זאת לא נעלם ממך שמשפט הרשעים בגיהנם אינו רק י"ב חודש, לאחר שסבל ענשו ועונו תכופר לא יזכרו ולא יפקדו, וישארו לו רק המצות אשר עשה ויבוא על שכרם, כמ"ש והי' אם בן הכות רשע ונקלה אחיך לענייך, ודרשו כל היום קראו רשע כיון שנלקה אחיך. הוא הרב שדברת עליו סרה, אפי' אם הוא ח"ו כדברך, לא ישפוטו לגיהנם יותר מ"ב חודש, כאשר עונותיו יכופר יוליכו אותו למעלה לג"ע לראות באור פני אלקים חיים, להנות מזיו השכינה בסגל חבורת גאוני עולם, ואתה תשכב לתחת כמו כלב בפלישה ביה"כ, ותביט למעלה למקום כבודו. לא יכסה בושה וכלימה את פניך שהעזת אתה לצחק ולדבר סרה על גברא רבה כזה? ע"כ שמעתי ממנו ז"ל.)).

ובספר 'זכרון אברהם' לר' אברהם פייער ז"ל (ניו יארק תרס"ה, צד 65) בזכרונותיו מעיר קראלי: "...סרתי אל הישיבה וראיתי נערים אשר לבושם מעיד עליהם כי מודרניים המה, מגוהצים ודוברים בנימוס, אח"כ בא הגאון (הגר"מ פערלס ז"ל) והרציא שיעור לפנייהם בסוגיא דניצוק חיבור' במס' ע"ז, ובאוזן קשבת שמעתי את

כל השיטה מראשיתה ועד תומה, והפלפול נגמר בחמשה ימים, ומעולם לא שמעתי שכל חד וסברות חריפות כאשר שמעתי מפי הגאון הזה", ע"כ.

כן כתב הרבה חדושי תורה, שלדאבונינו לא זכינו לאורם. בס' 'בית נאמן' הנ"ל (צד 186) כ' שצוה לפני מותו שלא ידיפסו את כתביו עד שיעברו כ"ה שנה מפטירתו, וע"כ השיב ימינו אחר שלא להדפיס בספרו שום ח"ת ממנו. ואני הצעיר כשלמדתי בישיבת קראלי בשנת תרצ"ד, ראיתי קונטרס חדושי תורה על הרבה סוגיות הש"ס בכ"י, והיה מונח בארגז של ברזל אצל ראש החברה קדישא דשם, וחבל על דאבדן. <ידוע על כרך אחד מכתביו ששרד עד היום, כולל תשובות וחידו"ת>. כן ציוה שלא לכתוב תוארים על מצבתו.

ראה הרב י. ג. גרו"ו ב'טויזנט יאר אידיש לעבען אין אונגארן' (ניו יארק תש"ו צד 88), ע"ד משלחת הרבנים בבית המלך פראנץ יאזעף קיסר אויסטריא ואונגארן [להביע התנגדותם להקמת 'סמינר לרבנים'], שבעה רועי ישראל ה"ה הגאונים המפורסמים בעל 'כתב סופר' זצ"ל מפר"ב, בעל 'דברי ירמיה' זצ"ל מאיהעל, ר' ישעי' באנעט זצ"ל אבד"ק קאלעוו, בעל 'גורן דוד' זצ"ל מב' יארמאט, בעל 'יהודה יעלה' זצ"ל מסערדעהעלי ור' מאיר פערלס זצ"ל מקראלי, שנחלו כבוד גדול בבית המלך, עי"ש.

בשנת תרכ"ח-כ"ט (69-868) לחם מלחמת ה' צבאות עם גדולי המדינה נגד המתחדשים שחשבו לבלוע חיים את הקהלות החרדים ולהכניעם תחת שליטתם, ולפני מלכים ושרים התייצב יחד עם חבריו גאוני התורה ראשי אלפי ישראל בהונגריא לטובת החרדים. ואחר שהצליחו וניתן להם הרשות להתארגן בקהלות מיוחדות ולהתבדל מהמתחדשים, משום איזה סיבה לא נודעת חזר בו, וסירב להתחבר לאירגון הארטאדאכסי, ונשאר במעמדו הראשון שמקודם הפירוד

(שטאטסקווא). צעדו זה גרם למחיצה עזה בינו לבין יתר גדולי הדור חבריו לדעה לשעבר, ונשאר מחוץ למחנה. ובשנת תרמ"א (881) נתפרדו כששים בעלי בתים מקהלתו לקהלה ארטאדאכסית עצמאית, וקבלו עליהם רב.

כל ימיו עסק בתורה בהתמדה עצומה שאין כמוה, ונפטר בגיל שלש ושמונים שנה ביום א' דסוכות תרנ"ד (893). וזה נוסח מצבתו:

פ"נ / הרב ר' מאיר פערלס אבדפ"ה קאראל / והגית בו יומם ולילה קים / מראשית נעוריו עד אחרית החיים / א' סוכות תרנ"ד למרומים עלתה נשמתו / ולמחרתו גויו הושב לאדמתו / תנצב"ה (מצבה מס' 468).

ובהיותי אני הצעיר בקיץ דשנת תשכ"ט (969) בקראלי, לא מצאתי את מקום קבורתו בבית החיים דשם, שרצצו וגזלו החומסים, וכמעט שנחרבה כולה בעוה"ר, וה' ינקום נקמתו מהם.

לא הניח אחריו מיוצאי חלציו למלא את מקומו, וקבלו לממלא מקומו את הגאון מוה"ר אפרים פירטה זצ"ל (ראה להלן פרק רביעי אות ב).

נספח

'כתב הרבנות' מקהלת קראלי ומחוז סאטמאר לרבי מאיר פערלס זצ"ל

לפנינו העתק כתב הרבנות של קהלת קראלי והמחוז בשנת תקצ"ה שנמסר לרבי מאיר פערלס עם חתימת ידו וחתימת ראשי וטובי הקהלה ושאר הקהלות שבמחוז סאטמאר. בין ראשי החותמים רבי יהושע פריינד (קראלער) ורבי יחזקאל כ"ץ ראז (חותנו של הגר"מ פערלס בזיווגו השלישי). הכתב המקורי שרד ונמצא כהיום במוזיאון היהודי בבודאפסט.

שלמה וייס - מכון זכרון בני ברק

מזל טוב טוב שם משמן טוב

ה' בשמים הכין כסאו. כסאות למשפט

הוא צוה ויעמד יחי אד'מ'י' יחי ושלום במשכנותיו יהי.

בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל, את אשר ישנו פה אתנו היום מהגרים ותושבים פה העירה ראשי הגליל, כפי פקודי רוזני ארץ הרשום בפנקס הקהל, הסכמנו ורצינו ברצון נפשינו אל אשר עלה עליו הגורל, יעמד חי לפני ד' להיות לנו לרב ומורה, להורות לנו הדרך אשר נלכה בו ואת המעשה צדק ומשפט ואמת ויושר, דהיינו באופן ובתנאי, שלא ישנה ממנהגי אבותינו הראשונים כאשר נהגנו מאז ומקדם, הן במנהגי בהכ"נ בתפילות ובתחנות בנוסחאות, בנימוס ובימוס, וילך בבהכ"נ ערב ובוקר בחול, כמו בשבתות וי"ט, וכן במנהגי העיר וחוצות וברחובת קרי, ויניח לנו רבי במקומינו, וישגיח על תקון שומרים לבוקר בימי אלול ועל תקון משמורת בימי התשובה, שהניח אחריו ברכה אדונינו הרב הזקן המפורסם מו"ה **משה ארי'** [אסטרייכר] זצ"ל בחובה עלינו זה חמשה וארבעים שנה. והנה בהסכמה אחת, ובלב שלם כאיש אחד למנות עלינו צאן וקדשים, רועה עדר ד' להיות לנו למורה לרב אב"ד על העיר ועל גבולתי' סביב הנקרא סאַטהמאַרער קאמיטאט, הוא אדמ"ו הרב הגאון מו"ה **מאיר פערל'ס** נ"י בן הרב הגאון האמתי מו"ה יצחק משה אב"ד ור"מ דק"ק א"ש.

התחייבות שלו כי הוא ינחנו צדק למען שמו, וידריכנו על במותי יושר, ויסיר המכשלה, ויסקל המעוזקה, והוא ידרוש לנו בשבת הגדול והתשובה, ויעורר מוסר

בקול שופר ובז' אדר על קברי צדיקים פה, ובפנים מסבירות לאגדה, בשיעור הקבועה במנחה בשבת קודש בימות הקיץ עכ"פ פ"א בחודש. **המ"צ** בקאמיטאט שלנו המה תחת יד אדמו"י הרב אב"ד נ"י. נתינת תואר **חבר** לא יהי' בלתי ידיעת אקרו"ט יצ"ו. שלא **יסחור** בשום סחורה ולא יעסוק בשום עסק כלל בין ע"י עצמו בין ע"י אחרים, ושלוחו ושותפו בכלל. שלא יכריז שום **כרוז** בבהכ"נ בלתי ידיעת אקרו"ט יצ"ו. שלא **יסע** חוץ לקהלתנו בלתי ידיעת אקרו"ט נ"י. **כתב** בקנין ועדות לא יעשה פה בישראל![] בלתי ידיעתו וידיעת אקרו"ט ועבור החתימה העשיר לו ירבה והדל לא ימעיט.

התחייבות שלנו אנחנו ילדי ישראל כל שוכני העיר ומחוזותי' כקטן כגדול כעני כעשיר, צעירים וישישים, גם בחכמה גם בדעת, מזכר עד נקבה, רוצים לשמע בקולו, כקול ד' בכח שתהא אימתו עליך, וקול ד' בהדר שום תשים עליך מלך, וכל איש אשר ימרה את פיו נגדו הן בפניו ושלא בפניו בבית או בחוץ בעיר ובשדה, דברי בוז וקלון, או דבור קל אשר כן לא יעשה בנימוס כבוד לרב ומורה, ענש יענש כאשר ינתן עליו בפלילים. וכן בנידון **השוחטים**. **שכירות** קצוב מידי שבוע בשבוע עשרה זהו' שיין זאגי 10 גולדען ו"ו וויג ובחגים ובמועדים דהיינו שלש רגלים **כפולים**, ע"ז אין להוסיף וממנו אין לגרוע עד זמן הקצוב למטה, ומהקאמיטאט [חוץ מק"ק קאראל] מכל ערכת מס למלך שני מאות זהו' מעות כסף זאגי יעהרליך 200 גולדען ק"מ כמו ע"ע זה שבע שנים וזה לא יזיז לא יוסיף ולא יגרע. **בית דירה** בבית הגדול פה כפי השוואה עם המדינה מקויים בחתימת הקאמיטאט י"ה. **מקומות** בבהכ"נ להרב נ"י ולהרבנית תי' כמקדם. **דיינים** לא יחזיקו מקופת הקהלה וקאמיטאט. **רחש** כחתונה בין מפה בין מסביבותינו כנהוג דהיינו ב' זהו' ו-30 שיין, זאגי צווייא גולדען דרייסיג ק"ר, הדל לא ימעיט והעשיר לו ירבה. **אקצידענטיען** מפה

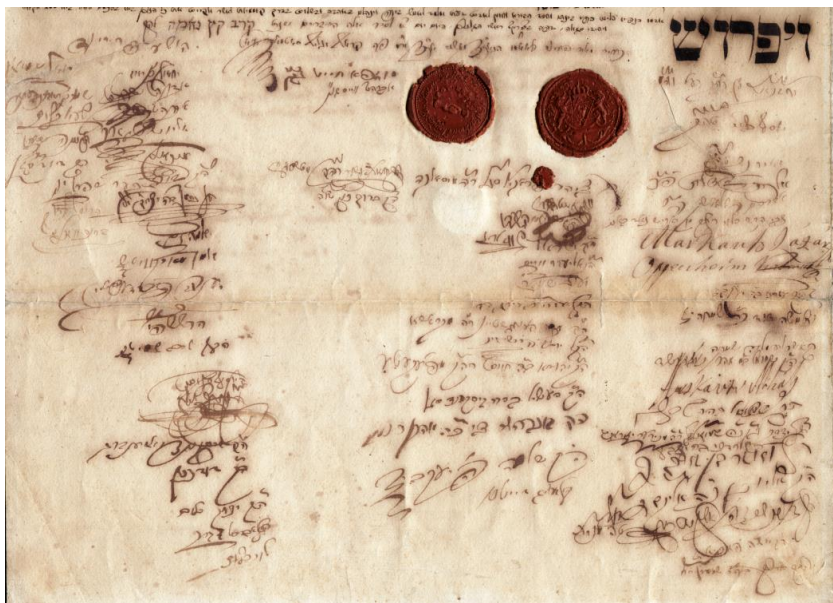
ומסביבותינו כנהוג בישראל. סידור גט וחליצה מכל הסביבות יהי אך פה ק"ק קאראל יצ"ו, ובלבד שלא יסדר גט בלי ידיעת אקרו"ט, וכמו כן אינו רשאי לשלוח הזמנה לשום אדם בלי ידיעת אקרו"ט. ההנהגה **שוחטים** דקאמיטאט זה לעמוד לפני אדמ"ו נ"י כמאז ומקדם, וממילא נשמע שאין לסמוך שום שוחט בסביבותינו בלעדו. **מהמנינים** ושאר הכנסות מסביבות הכל כמקדם. **ומעזבונת** הש"י אם יצטרך לרב נ"י ינתן לו ה' זהו ש"י, בכל יום חוץ ההוצאות עליו להוסיף וממנו אין לגרוע. **עלי** לס"ת בכל שבתות השנה, שבת א' לאדמ"ו נ"י ושבת א' לרה"ק נ"י שלישי, וא' בחג הפסח וא' בר"ה, וא' בחג הסוכות, והפטורה במרכבה בחג השבועות, והפטורה בחזון, ומפטיר בצום התשיעי יהפך לששון ולשמחה. **פאה"ק** [פתיחת ארון הקודש] בשבת הגדול והתשובה לאדמ"ו נ"י. **משך** שטר הרבנות הזה שלש שנים מיום דלמטה.

ויפרוש אדמ"ו כנפיו עלינו כפי בינתו וחסד הבורא ויחונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה וינהלם באהבה ובשלום בדרך קוממיות. לאשר ולקיים את כל הנ"ל באו בעצמם עה"ח בח"י ממש אקרו"ט ויחידי סגולה, דפה בצירוף ראשי הגליל. היום יום א' לסדר אלה הדברים משנת **קרב קץ נחמה** [תקצ"ה] לפ"ק.

הצעיר **מאיר פערלס** בלאאמ"ו הגאה"צ מא"ש

אב"ד ור"מ פה קראל וגליל סאטמאר יע"א

[כאן באו על החתום עשרות ראשי וטובי הקהל דקהילת קראלי וקהילות הגליל]

מתן שגב-פרנק

תל אביב

רבי משולם רייך בן הג"ר קאפל חריף וצאצאיו

תולדות המחקר

המאמר שלפנינו יסקור את המחקר שערכנו בשנים האחרונות, בנסיון להתחקות אחר עקבותיו של ר' משולם רייך, בנו של הג"ר יעקב קאפל חריף-אלטענקונשטאדט מווערבוי מח"ס חידושי יעב"ץ, הסיבה שבחרנו בנושא זה היא מפני שזו דוגמא מצויינת למחקר איכותי. כיוון שהתהליך עשוי לשוות למידע עצמו תחושה של כאוס מוחלט, יצורפו בסוף המאמר הנתונים היבשים מסודרים באופן נהיר, כרונולוגי ועם פירוט יתר לגבי צאצאי הענפים השונים.

המקור הראשוני לתולדות צאצאי הג"ר קאפל חריף היא החוברת "תולדות יעקב" שהוציא נינו, הרב יעקב קופל דושינסקי בלונדון תרע"ח. החוברת מתארת בפרוטרוט את תולדות חייו של הרב מווערבויא, מוצאו ורשימת ילדיו המפורטת. על פי דושינסקי, היו צאצאיו מזוגתו הראשונה מ' ריזל (שנפטרה בשנת תקנ"ט) שמואל זנוויל שנפטר בנעוריו, שמעון אפרים מקעטשקעמעט (נזכר בקורות בתינו שנימול בשנת תקנ"ה), מ' שינדל זו' ר' אליהו בוסטין, ומ' פעסל זו' ר' אברהם דאהאן מעיר-חדש (Nove Mesto Nad Vahom). מזו' השניה מ' ליבלא נולדו לו: ר' צבי הירש מעיר-חדש, ר' משולם מטרענטשין, מ' מאטל זו' ר' דוד ליב ברד"ח, ומ' יטל זו' ר' ליב ראזענצווייג. יש לציין, כי על פי מצב המחקר כיום נפלו ברשימה זו מספר אי דיוקים, ודי לציין את שמו של ר' שמואל זנוויל הבכור, שמסתבר שתקע אהלו בק"ק סעטשע, הגיע לגיל ס"ח שנים והותיר אחריו שושלת מפוארת, אולם בשורות אלו ניגע רק בתולדותיו של ר' משולם.

כאמור, ע"פ "תולדות יעקב" התגורר ר' משולם בטרענטשין, ובנו ר' ישעיה התגורר שם אף הוא. גם בהקדמת ס' "תורת יחזקאל" שהוציא הג"ר משה רייך מבאאן (באנובצה, באנאוויץ) נזכר ר' ישעיה כבנו של ר' משולם שנפטר בימי עלומיו, וכי אלמנתו של ישעיה, מ' קיילא, מסרה אחרי מותו את כתבי ידו של ר' משולם וכתבי הג"ר קאפל חריף שהיו בידו לידי הרב מבאאן.

שנת לידתו של ר' משולם חייבת להיות בין שנת תקס"א (שכן הוריו נישאו בשנת תקנ"ט ובנם הראשון צבי הירש רייך נולד בתק"ס) לשנת תקע"ג בה נולד צעיר בניו של ר' קופל חריף, ר' אברהם יחזקאל רייך.

ברישומי המאטריקל של העיר טרענטשין לא נזכר כלל ר' משולם, אולם משך את תשומת ליבנו רישום הנישואין הבא שתומלל לאתר JewishGen: החתן ישעיהו רייך נולד בזשאמבקרעט שבמחוז ניטרה, אך חי בהליניק. כיוון ששמות הוריו אינם

מופיעים, לא יכולנו להיות בטוחים אם מדובר בבנו של ר' משולם רייך או לא, והנחנו לעניין.

כעבור מספר חודשים, עברתי על ספר המאטריקל של באאן בחיפוש אחר צאצאיו של הג"ר אברהם יחזקאל רייך, שם נתקלתי ברישום חתונה מתאריך י"ב אב תר"ל בישוב בשם Preta: החתן הוא ברנט רוזנצווייג, בן 29, חקלאי, יליד דבוראן (כיום Dvorany nad Nitrou) ותושב ניידארף (Neudorf), כיום Mýtna Nová Ves הצמודה לדבוראן (מדרום), בנו של יחזקאל רוזנצווייג, גם הוא מניידארף. הכלה היא האני רייך, בת 27, ילידת זשאמבקרעט, בתם של מוריץ רייך וסאלי שלעזינגער, אשר גרה בהליניק (כיום Hliník nad Váhom שנבלעה לתוך העיר ביטצ'ה (Bytča). הרב המחתיך הוא ר' אברהם יחזקאל רייך, והחתונה נרשמה בספר המטריקל של באאן, למרות שהתקיימה ב-Prejta הרחוקה משם 35 ק"מ והיא סמוכה לטרנצ'ין.

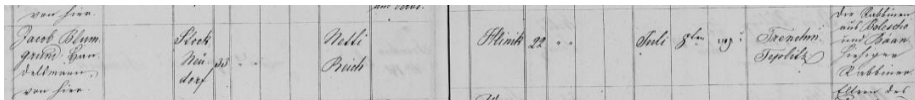
מייד הנחתי שמדובר באחותו של ישעיהו רייך, ושמוריץ אביה הוא משולם (דבר שהסתדר עם כך שבת הזקונים של ר' קאפל חריף, מאטל ברד"ח, קראה לבנה מוריץ משולם).

בשלב זה פניתי אל ספר המאטריקל של טרנצ'ין לבחון את רישום חתונתו של ישעיהו בכדי לבדוק אם יש בה עוד רמזים.

בריבוע הימני ניתן לראות שבעוד שהחתונה התקיימה בטרנצ'ין, העד הראשון הוא הרב של באאן (ללא שם).

בנוסף, נתקלתי באותו ספר בחתונה מעניינת נוספת מ"י תמוז תרכ"ב בטרנצ'ין טפליצה: הכלה נעטי רייך, ללא הורים, היא תושבת הליניק, והחתן הינו יעקב בלומגרונד, מועמד לרבנות. מסדרי החתונה היו הרב של בלאשוב (אחיו של החתן) והרב של באאן.

סקרנותי התעוררה והתחלתי לחפש פרטים נוספים על זוג זה.

איתרתי אותם במפקד האוכלוסין של 869 (תרכ"ט) בישוב קלאטובה נובה וס: אבי המשפחה יעקב בלומגרונד נולד ב-827 בטרנצ'ין. אשתו אנה נולדה ב-842 בזשאמבקרעט שבניטרה ולהם 4 ילדים שנולדו כולם בקלאטובה נובה וס: גיולה 862; יוהנה 865; לאורה 868; נטליה 869.

שם	מספר	תאריך	מקום	הערות
1	1877	1877	הרבה	הרבה
2	1878	1878	הרבה	הרבה
3	1879	1879	הרבה	הרבה
4	1880	1880	הרבה	הרבה
5	1881	1881	הרבה	הרבה
6	1882	1882	הרבה	הרבה

חיפוש נוסף העלה שהם המשיכו לבודפשט, שם איתרנו את רישומי הנישואין של הילדים ואת רישומי הפטירה של ההורים. גם את הזוג ברנאט רוזנצווייג והאני רייך איתרנו ברשימת הקברים של בית העלמין ברח' קוזמה, ובביקורי האחרון בבודפשט צילמתי את המצבות של שתי האחיות ובעליהן, שהוכיחו מעבר לכל ספק כי אכן מדובר בשתי בנותיו של משולם רייך בן הגר"ר קופל חריף.

לאחר שהוכח שמורץ היה שמו של משולם רייך ושאשתו היתה שרה-סאלי שלזינגר, הוסבה תשומת ליבנו לרישום נישואין תמוה באתר JewishGen: החתן יוסף רייך, אמו היא סאלי שלזינגר, אך מודגש כי אביו הוא ישראל רוזנצווייג. הדבר נראה לנו תמוה. לכן איתרתי את הרישום הסרוק, בו כבר מפורט שגם יוסף נולד בזאמבקרעט וחי בהליניק, ושישראל הינו Schrit Vater, משמע **אבא חורג**.

Joseph Reich	Israel	Stink	Beto	Abraham	Stink	Stink	Stink	Stink	Stink
10	20	20	20	20	20	20	20	20	20

במפקד האוכלוסין של 848 איתרתי בהליניק את ישראל עם בתו מנישואיו הראשונים אנה.

חיפוש חדש אחר סאלי שלזינגר וישראל רוזנצווייג העלה את לידתה של בתם המשותפת שרלוטה בט' שבט תר"ב בהליניק.

בהמשך, באתר OKLET של קבורה בהונגריה מצאתי את רוזליה שלעזינגר אשת ישראל רוזנצווייג שנפטרה י"ח ניסן תרנ"ב ומנוחתה בבודפשט בבית העלמין ברחוב שאלגוטארייאני, אך בעלה ישראל לא נמצא בבודפשט.

כיוון שכך, חזרתי לחפשו ברישומי הפטירה של הליניק וסטיאבניק ואיתרתי את רישום פטירתו ביי"ז אב תרמ"ב בסטיאבניק, שם מצויין שנולד בנובה מסטו נאד ואהום סביב 810.

החבר ר' יצחק בן הדין ר' אלעזר	החבר ר' יצחק בן הדין ר' אלעזר	החבר ר' יצחק בן הדין ר' אלעזר
החבר ר' יצחק בן הדין ר' אלעזר	החבר ר' יצחק בן הדין ר' אלעזר	החבר ר' יצחק בן הדין ר' אלעזר

לאחר כתיבת השורות, קיבלתי מהעורך רמא"ז קינסטליכער צילום מפנקס הח"ק של זאמבאקרעט, ובו נזכר שמו של 'מו"ה משולם רייך' ברשימת חברי הח"ק, וכן

ברשימת האזכרות "מורינו הרב ר' משולם בן מורי מורינו הרב ר' יעקב", ובזאת התאמת סופית שאכן משולם מת בזשאמבאקרעט.

חזרתי לבדוק את ספר המאטריקל של זשאמבאקרעט, שהרישומים בו מתחילים כבר בשנת 840, ועל כן פטירתו של ר' משולם חייב להיות מתועד שם בין לידת בתו הצעירה ב-842 לבין 846, אז קראה אחותו מאטל ברד"ח לבנה מוריץ משולם על

1842		
June 16	Marcus Singer	24 Japn. Blagofest
May 5	July Baker	3 Japn. Blagofest
July 23	Josef Simko	1 Japn. Blagofest
Aug 5	Salomon Reich	22 Japn. Blagofest
Dec 12	Wolf Montag	18 Japn. Brand

שמו. בדיקה קצרה העלתה כי האדם היחיד בשם רייך שנפטר בשנים אלו בזשאמבאקרעט הוא סלומון רייך, נפטר 5 ספטמבר 842 א' דראש השנה תר"ג, בן 32, וגם

גילו עולה יפה עם הידוע לנו על גילאי שאר ילדיו של הג"ר קאפל חריף. אם כך, למרות שברישומי ילדיו הוא נרשם פעם כמוריץ ופעם כמאנו, הרי שבמותו הוא נרשם בשם סלומון.

בשולי הדברים אציין בקצרה לגבי משפחת רוזנצווייג. משפחת רוזנצווייג הענפה שהתגוררה ביישובים סביב דבוראני וניידורף (גם בפרסלאני ובכל רצף הישובים לאורך הדרך העולה צפונה מניטרה לטופולצ'אני) היא אותה משפחת רוזנצווייג אליה השתייך חתנו של הרב בנימין וואלף רייך מבאדן. כמו-כן, אחת הבנות של צבי הירש רייך מנובה-מסטו נישאה לרוזנצווייג. כיוון שכך ניסיתי לברר האם כל הרוזנצווייגים הללו הם בעצם צאצאיה של מ' יטל רוזנצווייג רייך הנזכרת ב"תולדות יעקב" כבתו של הג"ר קאפל חריף.

א. עקבתי אחר שושלת רוזנצווייג במעלה הדורות אך לא יתכן כי הם צאצאיה של יטל, מאחר והגענו כבר לדור שלה ואיננה נזכרת.

ב. את קבריהם של אמו ואחיו של דב-ברנט רוזנצווייג חתן ר' משולם רייך איתרתי וצילמתי בבית העלמין בטופולצ'אני.

ג. בהמשך, ולאחר שאיתרתי מסמכים נוספים, גיבשתי סברה כי יעקב קאפל דושינסקי (או מי שמסר לו את המידע על המשפחה) התבלבל עקב ריבוי הרוזנצווייגים ושגה בשם משפחתה של יטל, וזאת אפרט במאמר נפרד.

[ותשו"ח ליעקב גולדשטיין שליווה את כל שלבי המחקר ואת

כתיבת המאמר, וכל האמור בלשון רבים מתייחס גם אליו]

רשימת הצאצאים

ר' משולם (מוריץ) רייך, בנו של הג"ר יעקב קאפל רייך-אלטנקונשטאדט מנישואיו השניים לליבלא פסעללער, נולד בוודאות בין 801 ו-812 ונפטר בזשאמבאקרעט

השנה תר"ג. (Žabokreky nad Nitrou) בין 842 ל-846. ככל הנראה - נולד תק"ע ונפטר א' דראש

אשתו היתה שרה (רוזליה) שלעזינגר, נולדה בזשאמבקרעט סביב שנת תקע"ו.

1. בנם הבכור **ישעיהו**, נולד בזשאמבקרעט סביב שנת תקצ"ב, נישא ד' אדר ב' תרי"ט לקיילא (קטרינה) נאגעל, בת ישראל ויודיתה נאגעל. לא ידוע על ילדים מזיווג זה. ישעיהו מוזכר בהקדמה של ר' משה רייך מבאן לספר "תורת יחזקאל":

"כל זה עולה על רעיוני בעת שהסכמתי בדעתי להביא לביהד"פ חיבור נפלא על חמשה חומשי תורה מאממ"ו הרב הגאון מובהק ומפורסם צי"ע בקש"ת מוהרר"א יחזקאל זצוק"ל, וזה יצא ראשונה חלק ראשון על ספר בראשית בשם תורת יחזקאל, והקדמתי לספרו דברי אגדה מק"ז הרב גאון אמיתי כקש"ת מרן מוהר"ר יעקב המ' קאפל אלטענקונשטאט המפורסם בשמו ר' קאפל חריף זצוק"ל בעהמ"ח ספר יעב"ץ על מס' חולין, וקראתים בשם הנאה להן דרשות יעב"ץ, וכי"ק היו טמונים וגנוזים ביד ש"ב הרבני המופלג גדול בתורה ובמעשים מוהר"ר **ישעי' רייך** זצ"ל בנו של א"ד (=אדוני דודי) הה"ג מוהר"ר **משולם** זצ"ל **שנסתלק בדמי ימיו** והי' בן שני לק"ז מזקנתי הצדקת המפורסמת מרת **ליבלא** ע"ה, ויחוסה ביתר שאת מובא בספר קרות בתינו להגאב"ד דק"ק שטאמפי יע"א מוהר"ר מ"ש הערצאג נ"י. והעתיק עוד בבחרותו וצעיר לימים ח"ת של ק"ז על שלש בבות מרישא עד גמירא על ערך ק"ן דפים גדולים בספר מיוחד, והיו בידו גם כ"ק הנ"ל ובאו לידי בנו זצ"ל, ואחר סילוקו קבלתים מאלמנתו אי"ח מרת **קילא** ע"ה".

מכאן ניתן להסיק שלא היו לר' ישעיה ילדים.

2. **יוסף**, נולד בזשאמבקרעט סביב תקצ"ד ונישא י"ד אב תרי"ז בסטיאבניק (Štiavnik) לבאבטה (בטי) בריף (Brief) בת אברהם בריף וקאטי טאוסק (Tausk). ילדיהם:

א. **משולם** (מוריץ), נולד י"ט אלול תרי"ח בסטיאבניק, כנראה מת כילד.

ב. **קופל** (קארל), נולד בסטיאבניק א' שבט תר"כ, נפטר שם ד' ניסן תר"כ.

ג. **שמואל**, נולד ט"ז ניסן תרכ"א בסטיאבניק, היגר לנוי יורק ושם נישא ליוליה ראטה (נולדה ה' טבת תרל"א ב-Považská Bystrica, הוריה פראנץ ראטה וקאטי פאלקמאן. נפטרה בניו יורק ח' חשון תרצ"ב). שמואל נפטר בניו יורק ט' אייר תרצ"ח. ילדיהם:

~ בטי רייך, נולדה כ' אדר תרס"א בניו יורק, נפטרה שם סביב אייר-סיון תשנ"א.

~ ישעיה ארתור רייך, נולד כ"א אייר תרס"ד בניו יורק ונפטר שם ו' כסלו תר"ץ.

ד. **קרולינה**, נולדה ה' שבט תרכ"ד בסטיאבניק, נישאה י"א חשוון תרמ"ז בביטצ'ה (Bytča) ליעקב כהן, נולד סביב תר"ח ב- Velký Bysterec לפייבל כהן וזוגתו לבית קאופמן.

ה. **לוטי**, נולדה י"ח טבת תרכ"ו בסטיאבניק, נישאה י"ט אב תר"נ בז'ילינה לליפמאן (ליפוט) לאקנער, נולד סביב תרכ"ה ב-Jasenová ליעקב לאקנער ונעטי שטראלינגער.

ו. **משולם** (מוריץ), נולד כ"ח תשרי תר"ל בסטיאבניק, נפטר בניו יורק ח' אדר א' תרמ"ט.

ז. **רוזה**, נולדה י"א תשרי תרל"ב בסטיאבניק, נישאה י' אלול תרנ"ז בז'ילינה לנתן האאס יליד Vrútky.

ח. **גיטל** (שרלוטה אתל), נולדה כ"ג שבט תרל"ד בסטיאבניק, נישאה כ"ד תשרי תר"ס בז'ילינה לליפוט וינר, נולד סביב תרכ"א ב-Ivanovce למור וינר וג'ני שלעזינגער.

ט. **חיים** (היינריך, הנרי), נולד כ"ח תשרי תרל"ו בסטיאבניק, נישא ט"ו סיון תרס"ה בניו יורק לרבקה (רגינה) טאוב (נולדה א' דר"ח אלול תרמ"ג במחוז אבאווי, הונגריה ליוסף טאוב ורוזי גרינבערגער), נפטר י"ח ניסן תרצ"ח בניו ג'רזי ומנוחתו בקארדיף. ילדיהם:

~ אלברט, נולד סביב תרס"ו בניו יורק, נישא לגינט Neporant (בת יוסף ורבקה, נולדה כ"ז אייר תרס"ח בקונטיקט, בזיוו"ש אשת טד כהן, נפטרה כ"ב חשוון תשמ"ט בווינדזור, קונטיקט). ולהם 3 בנות. אלברט נפטר כ' תשרי תש"י בהארטפורד, קונטיקט.

~ בלה, נולדה י"ב תשרי תרס"ח בניו יורק, נפטרה סביב תשי"ג. נישאה למקס ספרא, נולד כ"ו אדר תרס"ט, נפטר י' חשוון תשס"ז במיאמי. בתם היחידה שארלוט אן אשת ג'ורלד פול קאדיסון, נולדה סביב תרצ"ב.

י. **אסתר** (ארנסטינה), נולדה ה' אב תרל"ז בסטיאבניק, נישאה ב' דר"ח אדר א' תרס"ב בז'ילינה לדוד איממערגליק, נולד סביב תרל"ו ב-Arvachovitz (כך לפי תמלול נישואיהם באתר JewishGen) לארמין איממערגליק ולוטי זילבערשטיין.

יא. **מריה**, נולדה כ"ז תשרי תרל"ח בסטיאבניק, נישאה כ"ו אדר ב' תרנ"ד בזיילינה להיינריך שפיץ (נולד ח' אייר תרכ"ז ב-Ivančiná לווילהלם שפיץ וקטרינה מייזעל. נרצח באושוויץ ט' תמוז תש"ב. יש לציין כי בכרטיסיית הפטירה שלו ממחנה ההשמדה מצויין שהוא נשוי, אך אשתו אינה נזכרת ברשימת הגירוש, אינה מתועדת בשום מקום וגורלה אינו ידוע).

יב. **אמיליה**, נולדה י"ז סיון תרל"ט בסטיאבניק.

3. **חיילא** (זינטה, נטי, אנה), נולדה סביב תקצ"ז בזשאמבקרעט. נישאה י' תמוז תרכ"ב ב-Trenčianske Teplice ליעקב בלומגרונד (נולד סביב תקפ"ז, נפטר י"ג ניסן תרס"א בבודפשט) בן ר' דב בער בלומגרונד ואחיו של רבי נתן צבי בלומגרונד הרב של בלאשוב. לפי רישום

החתונה בספר המטריקל של טרנצ'ין, מסדרי החתונה היו הרב של בלאשוב והרב של באאן. חיילא נפטרה י"ג תמוז תרע"ה בבודפשט ושניהם קבורים בבית העלמין ברחוב קוזמה. נוסח מצבתה של חיילא: "פ"ט / אשה יראת שמים בעלת לב טוב / מ' חיילא בת מוה"ר משולם רייך / אשת מ"ה יעקב בלומגרונד / נפטרה ב"ג תמוז תרע"ה בת ע"ו שנה / שם אמה שרה / פ"ט / גם בתה הבתולה הינדל / נפטרה בד' טבת תרצ"ב בת ס"ז שנה / ת.נ.צ.ב.ה". ילדיהם:

- א. דיולה, נולד סביב תרכ"ב ב-Klátova Nová Ves.
- ב. הינדל (יוהנה), נולדה סביב תרכ"ד ב-Klátova Nová Ves, נפטרה ד' טבת תרצ"ב בבודפשט.
- ג. לאורה מגדלנה, נולדה ד' אב תרכ"ח ב-Klátova Nová Ves. נישאה י"ד אב תרע"ג בבודפשט למאנו קרטס (לפנים כהן), נולד ט"ו טבת תרכ"ו לגאבור כהן ופפי וינר. לאורה מגדלנה נרצחה באושוויץ כ"ו אב תש"ד.

ד. נטליה, נולדה כ"ג אב תרכ"ט ב-Klátova Nová Ves. נישאה י' ניסן תרע"ה בבודפשט לשמואל פעלדמאן (נולד ו' חשון תרכ"א בטרנצ'ין למרכוס פעלדמאן וסידוניה גראס) נפטרה כ"ו כסלו תש"ג בבודפשט.

ה. ד"ר ברנאט בשניו (Besnyő). נולד כ"ד אדר תרל"ו ב-Klátova Nová Ves. נישא ג' כסלו תרס"ז בבודפשט לאילונה קלמן (Kelemen) נולדה כ"ו כסלו תרמ"ג ב-Tököl לאדולף קלמן וזלמה ביכלער. ברנאט נפטר כ"ו אב תש"ד בבודפשט. בנותיהם:

~ פאנה, נולדה כ"א תשרי תרס"ח בבודפשט. נישאה כ' כסלו תרפ"ח בבודפשט לאנגלברט אנטל קירכנר (נולד ו' אדר ב' תרנ"א במינכן לאנגלברט אנטל קירכנר וטרזיה ליבער) נפטרה ט"ו שבט תשנ"ח. לזוג שני ילדים.

~ אווה מריאנה Brusse, נולדה כ' ניסן תר"ע בבודפשט, נפטרה י"ז כסלו תשס"ד בלארן, הולנד.

~ פרופ' מדליין אלזבט, נולדה י' טבת תרע"ג בבודפשט. אשת ג'ורג' פול קובאטש (נולד י"ט טבת תרע"ג בוינה לאדמונד קובאטש ופאולינה הלס, נפטר ט' אב תשנ"ו בלקסינגטון, מסצ'וסטס, ארה"ב). נפטרה א' דר"ח תשרי תשס"ו בטוסון, אריזונה, ארה"ב.

4. **הינדל** (יוהנה). נולדה סביב תר"ב בזשאמבקרעט. נישאה י"ב אב תר"ל בפרייטה

(Prejta) הסמוכה לטרנצ'ין לדב (ברנאט)

רוזנצווייג (נולד סביב תר"ב ב-Dvorany nad Nitro ליחזקאל (יוסף) רוזנצווייג ולאה וייס. נפטר ט"ז סיון תרע"ב בבודפשט). הרב המחמתן הוא אברהם יחזקאל רייך, דוד הכלה, והחתונה נרשמה בספר החתונות של באאן למרות שהתקיימה ליד טרנצ'ין. הינדל נפטרה י"א תמוז תרע"ז בבודפשט ומנוחתה בבית העלמין ברחוב קוזמה. נוסח מצבתה: "פ"נ / האשה הצנועה גזע ישישים / מרת הינדל בת מוהר"ר / משולם רייך בן הגאון ר' קאפל / חריף זי"ע נפטרה י"א תמוז / תרע"ו". נוסח מצבתו של דב: "פ"נ / איש תם וישר / הלך תמים ופעל צדק / ה"ה היקר כ"ה דוב בן / הח' יחזקאל ראזנצווייג / ושם אמו לאה / נפטר ליל ש"ק ט"ז סיון / ונקבר י"ז

סיון שנת תרע"ב לפ"ק / ת.נ.צ.ב.ה." ילדיהם :

א. ד"ר משולם מאנו ראדבאני (Radvány), נולד י"ח תשרי תרל"ב ב-Výčapky שבמחוז ניטרה. נישא בזיווג ראשון לגיזלה גמבולובסקי (Gembolowsky), נולדה י"ח אדר תרמ"ה ב-Skoczów שבפולין ליוסף וארז'בט. נישואין אלו לא עלו יפה, והוא נישא בשנית ט"ו תמוז תר"ס בליברץ (Liberec) שבצ'כיה לאמה סימון ווינטרברג (נולדה סביב תרל"ח בליברץ לברטהולד ווינטרברג וצופיה אוסטעררייכער. נפטרה ח' סיון תרע"ח בבודפשט). משולם נפטר סביב תש"ג בבודפשט. ילדיהם :

~ אימרה, כ"ח חשון תרס"ב - ח' אדר ב' תש"ג.

~ פרנץ.

ב. יחזקאל יוסף ראדבאני (Radvány), נולד כ"ב שבט תרל"ג בשאלגו (Svätoplukovo) שבמחוז ניטרה. נישא לאתל גולדשטיין (נולדה ד' אב תרמ"ז בפאקש). נפטר כ"ז אדר תש"ה בבודפשט. ילדיהם :

~ לאדיסלאוש, נולד ח' אב תר"ע.

~ בלה קארולי, נולד ט' טבת תרע"ו בבודפשט. היגר בשנת ת"ש לברזיל.

לאחר פטירתו של ר' משולם רייך, נישאה אשתו שרה שלעזינגער בזיווג שני בין 848-851 עם האלמן ישראל רוזנצווייג. ישראל נולד סביב תק"ע בעיר-חדש (ואג-אויהיי, Nové Mesto nad Váhom) וחי ב-848 בעיירה הליניק (Hliník nad Váhom) עם בתו מזיווג ראשון אנה (נולדה סביב תקצ"ג). לאחר נישואיהם עברה שרה עם ילדיו של ר' משולם רייך אל הליניק, ושם נולדה בתם המשותפת שרלוטה בט' שבט תרי"ב. שרלוטה נישאה לסימון ווידער. ילדיהם :

א. שלמה (סלמון), נולד ז' אדר תר"מ בפארוטצה (Parutca), כיום חלק מהעיר ניטרה.

ב. מנדל (עמנואל), נולד כ"ז תשרי תרמ"ב ב-Velký Cetín.

ג. רלה, נולדה ה' סיון תרמ"ג ב-Velký Cetín.

ד. דוד, נולד כ"ח אייר תרמ"ו ב-Velký Cetín.

ה. אסתר, נולדה כ"ב ניסן תרמ"ח ב-Velký Cetín.

ו. ישראל, נולד ח' אב תרנ"ג ב-Velký Cetín.

ישראל רוזנצווייג נפטר י"ז אב תרמ"ב בסטיאביק ומנוחתו שם. לאחר פטירתו הצטרפה שרה אל ילדיה בבודפשט, שם נפטרה י"ח ניסן תרנ"ב ומנוחתה בבית העלמין ברחוב שאלגוטארייאני.

הרב בן ציון גרינפעלד

ברוקלין נ"י

מעולי זיבענברגער בירושלים

רבי אהרן ברוקענשטיין זצ"ל - רבי יחזקאל וויינבערגער זצ"ל

ראיתי בעלה 43 (עמ' ו') בתוך מכתב המלצת הגה"ק בעל **כנסת יחזקאל מדעש** זצ"ל לרבי **שמואל בנימין פרקש** ז"ל, מיום "חיי למב"י **תרס"ג** לפ"ק", שכי' בזה"ל: "ע"כ הוא נוסע כעת עם דודו הרב הגדול מו"ה **יחזקאל וויינבערגער** נ"י לארה"ק".

הנה אודות רבי יחזקאל וויינבערגער כבר כתב העורך הרב קינסטליכער שליט"א בקובץ "צפונות" (קובץ ו' עמ' ק-קא), ובע"ה להלן אוסיף עוד כמה פרטים אודותיו מה שלא נזכר שם:

צויין שם שהוא נזכר בשו"ת **שערי צדק** (חאו"ח סי' ס"ד) מיום ב' י"ג למבנ"י שנת תרל"ט, בתואר: **מ"צ ביישוב אוי באהר**. - הנה עוד הוא נזכר שם (חיו"ד סי' קי"ז): **ב"ה יום ה' לך תרל"ט** שפעת חיים ושלוש וכ"ט לכבוד **מוה' יחזקאל וויינבערגער** נ"י שאלה בענין י"נ אשר כתב מעלתו קבלתי והנה השאלה בחבית שהתחיל להרתיח ויצא היין דרך פי החבית וכו'.

גם נזכר בשמות החותמים שבסוף שו"ת הנ"ל תחת שם **מאראש אייוואר** [נדפס בין השנים תרמ"ג-מ"ה]. כמו כן נזכר בשמות החותמים בהגש"פ **מראה יחזקאל** [נדפס בשנת תרל"ט]: **מאראש-אייוואר הרב מו"ה יחזקאל וויינבערגער מ"צ דשם**. עוד נזכר בשמות החותמים שבסו"ס **"אזור אליהו"** [ירושלים תרנ"ד]: **ר' יחזקאל וויינבערגער עבור דגל תורה הי"ו**.

הנה משו"ת הנ"ל נראה שבשנת תרל"ט עדיין לא הי' גר בירושלים עיה"ק. ומהמובא בספר **"בשעריך ירושלים"** לר' יהודה אהרן סג"ל ווייס ז"ל [ירושלים תש"ט], בו מספר אודות ר' יחזקאל הנ"ל (מובא בצפונות הנ"ל), כבר הי' בירושתי"ו לכה"פ בשנת תרנ"ב, ולהלן נעתיק משם מש"כ אודותיו (אשר קיצר בזה העורך בצפונות הנ"ל), ובדרך אגב מזכיר בספר הנ"ל (ובצפונות הנ"ל) גם את **הרה"צ רבי אהרן ברוקנשטיין זצ"ל**, ואעתיק מש"כ שם אודותיו:

"לא עברה שעה מהסתלקותו של אאמו"ר זצ"ל [הג"ר נפתלי הירץ ווייס-ביזביצקי, נלב"ע כ"ז ניסן תרנ"ב] והשמועה עשתה לה כנפים. במאה שערים החל הכל להתאסף ולבוא לחלוק לאבא את כבודו האחרון. בין המלווים הראשונים היה **הרה"ג ר' יחזקאל וויינברגר זצ"ל**, שמסר לי באותו מעמד, כי אבא מינה אותו לאב ולפטרון עלי (עמ' 52) ... [המחבר הי' אז כבן ט"ו שנים (עמ' 51)].

"בהגיע שעת מנחה זירזני ר' **יחזקאל וויינברגר** לעבור לפני התיבה, כי כן היה רצונו של אאמו"ר זצ"ל (עמ' 54) ...

"ברם, זכורים לטוב שני האנשים הגדולים שהיו לי לסעד ולתמך להעלותני על המסילה, ואלו הם **הרב הצדיק רבי אהרן ברוקנשטיין זצ"ל והרב ר' יחזקאל וויינברגר ז"ל**, רבי אהרן בא לירושלים בשנת תרט"ו ממדינת זיבנברגן והיה אולי הראשון ממדינה זו שעלה ארצה. ביחד עם אשתו בא, וגם היא היתה צדקת, וספרו עליה, כי היתה לבושה טלית קטנה מצויצת. ר' אהרן היה מבוני בית-הכנסת הגדול בחורבת ר' יהודה החסיד. לאחר שהבית נבנה נמנה אף הוא ביחד עם ר' אריה ליב נאמן ור' יואל משה סלומון (עיי"ש) לגבאי ביהכ"נ ארבעים שנה בערך [בספר "בן יכבד אב" חלק א', להג"ר יצחק זאב יאדלער זצ"ל, בסופו (עמ' כה) מובא "חתימת גבאי ומנהלי ת"ת וישיבות ובמ"ד... להיות מתמכין דאורייתא לחזק ידי ידידנו הרב המחבר שיחי' ובעזר ה' עת צאת חיבורו לאורה נקבל בל"נ את חיבורו היקר בשם תפארת ציון", ובין שמות החותמים כתוב בזה"ל: "ג"א בעד ביהכ"נ הג' בית יעקב בעיר העתיקה נאם **אהרן ברוקנשטיין**"]. הוא היה איש צדיק תמים ונשוא פנים. לאחר שאשתו הראשונה נסתלקה נשא את בתו של ר' אלימלך הרשלה, אביו של ר' ליב דייך (עיי"ש). בנים לא היו לו מאשה זו ורק בת אחת [נאולי היא זו מרת **חנה** הנזכרת ב"**זאת ליהודה**" המחובר לספר "מניחות יהודה" לזקני רבי יהודה קאין זצ"ל, ראה להלן]. משפחת ר' מרדכי וויינגרטן, ראש ועד העיר העתיקה, מתיחסת לבת זו.

"האיש השני שהיה מן התומכים בי, היה **הרה"ג ר' יחזקאל וויינברגר**, שהיה מבאי בית-אבא והוא הוא שהבטיח לי בהלויתו של אבא להיות לי לאב ולפטרון, ר' **יחזקאל היה תלמיד ותיק של הגאון רבי יהודה אסאד**, בעל "תשובת מהרי"א", רב בדונו סערדאהעל. ר' **יחזקאל היה רב בעיר מורושאיוואר בטרנסילוואניה**. אשתו הראשונה יצאה מדעתה וסבל מכך הרבה מאד. לבסוף קיבל היתר ממאה רבנים ועלה ארצה וכאן נשא לו אשה אחרת וגם ממנה סבל הרבה. בנים לא היו לו כל ימיו. היה תלמיד חכם גדול ולא פסקה גירסא מפיו. היה גר אז בשכונת שער הפינה והוא שקיבל עליו להיות לפטרוני. אצלו הייתי לומד כל יום כמה שעות גפ"ת. "לאחר השעור אצל ר' **יחזקאל** הייתי הולך לבית-המדרש של ר' ברוך שווארץ במאה שערים ושם חזרתי על שעורי. את רוב שעותי בליתי באותו בית מדרש, אבל שם קפצה עלי רוגזם של השדכנים והדריכו את מנוחתי. בעיקר הייתי מתבייש בפני חברי שילעגו לי. סוף סוף הפניתי את השדכנים אל **מדריכי הר' יחזקאל** וכך נתפטרתי מהם, אבל לא לאורך ימים.

"עתה כשהחלו לדבר בי נכבדות, ידעתי כי תחילה עלי להגיע לאיזו תכלית. עלי ללמוד מלאכה כל שהיא. באותו בית-מדרש התפלל אחד השו"בים הוותיקים, ר' שלום שו"ב. והחלטתי ללמוד אצלו מלאכה זו. גם **הר"י וויינברגר** הסכים לכך ואף דחק בי. ונימוקו עמו: לכל כולל יש לו שו"ב משלו שהוא כעין בא-כוחו בועד השחיטה, ולכולל **זיבנברגן** אין עדיין אף אחד מכלי הקודש ולכן הבטיח לי

להשתדל בועד השחיטה, שעמד תחת השפעת מרן הרה"ג מוהרי"ל דיסקין, והוא הכיר יפה אף את אאמו"ר ז"ל, שיקבלוני כשוחט. (עמ' 55).

"הרה"ג ר"י וויינברגר זצ"ל שהיה לי לאב לכל דבר, מצא עתה כי הדרך הטובה ביותר בשבילי היא שאקח לי לאשה את אחת מבנות ירושלם ואמצא לי בית ומשפחה כאחד, ולא אהיה יותר עזוב לנפשי. השדכנים החלו שוב לדרוך על מפתנו ולהדריך את מנוחתנו, אך אלי לא העזו יותר לבוא. באחד הימים באה האשה הכבודה מרת פיגה [בתו של ר' ישראל ב"ק], אשתו של הרה"ג ר' יהודה בלומענפעלד (לומזער), והציעה לי את בתו של ר' משה געשקעס, הוא המדפיס הירושלמי, ר' משה ב"ר בנימין לילינטהאל, בעל בית הדפוס בבתי מחסה, אחד מבני כולל הו"ד. ר' משה זה שם עינו בי לטובה והציע לי את בתו הבכירה ונדוניה של חמשים נאפוליון זהב, מלבד התכשיטים וכמה שנים לאכול על שולחנו ("קעסט"). השידוך מצא חן בעיני. כמיהתי לבית חם ולמשפחה מבוססת גברו בהרבה ומבלי שאראה עוד את הכלה נתתי הסכמתי לשידוך זה. אבל תחילה היה לדבר עם **ר' יחזקאל וויינברגר** ולקבל את הסכמתו, דבר זה נטל על עצמו הר' יהודה בלומנפלד. השנים נדברו ביניהם והחליטו כי תחילה עלי לראות את הכלה. תפקיד זה הוטל על **אשתו של ר"א ברוקנשטיין** ... (עמ' 58).

"עבר הקיץ של שנת תרנ"ג וחודש הרחמים התקרב. כאמור, נקבעה חתונתנו לחודש אלול. חותני צריך היה להשליש קודם החתונה את חמשים הנפוליון-זהב, דמי נדונייתי, והנה נתברר, כי הוא עוד לא הצליח לחסוך את כסף הנדוניה ואף אין בידו עדיין להוצאות החתונה. אבל **הר"י וויינברגר ז"ל** היה תקיף בדעתו ולא הסכים לוותר. כל עוד שכל הכסף לא יהיה מושלש לא ירשה לקיים את החתונה במועדה. חותני השליש שני שטרי ערך תורכים בסך 10 נאפ' כל אחד ופנה להר"ר יוסף ריבלין ז"ל והוא השלים את החסר לו בשטר והשאר במזומן על סך 15 נאפוליון על חשבון החלוקה. הר"י ריבלין היה הפקוהא"מ של כולל הו"ד באותם הימים, שאף חותני השתייך אליו, והשטר שלו היה כסף עובר לסוחר ונחשב למזומן. כך הושלש כל הכסף בידי הרב ר' יעקב בלומנטל ז"ל, ה"נאמן הירושלמי", לכל עניני שלישי ואף נאמנו של הרה"ג מהרי"ל מבריסק זצ"ל והגזבר של כולל אוגורן.

"החתונה נערכה ביום הקבוע, ביום ד' באלול תרנ"ג. מצדי באו הרבנים, **הר"י וויינברגר והר"א ברוקנשטיין ז"ל**. מסדר הקדושין היה הרה"ג ר' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל. הברכות אמר הראב"ד ומחותנו של חותני הרב ר' יוסף נסים בורלא. ברכות שניות אמר **הר"י וויינברגר**. בשמחתנו לקחו חבל עוד הרבה מגדולי ירושלים. גם חברי, בני הישיבה שמחו אתנו בשמחתנו ... (עמ' 80).

"שנת תרנ"ט... הצעה מצד ממוני הכולל שהשתייכתי אליו הוא כולל זיבנברגר לקבל עלי שליחות מטעם הכולל לחו"ל ... (עמ' 95).

"לא לשם עונג גופני אני אומר לנסוע, כי הרי יש בנסיעה זו משום קיום מצות בנין הארץ. עצם השליחות שלי איננה אך ורק לאסוף כספים לטובת עניי הכולל, אלא אף לפתוח בתעמולה של קניית אדמה ובניית בתים בפרוורי ירושלים למושב לבני הכולל... (עמ' 96)

"אבל אין זה עדיין הכל. גם בין בני הכולל יש פנים לכאן ולכאן. הרי ידוע כי אין לצאת לחו"ל ולדבר בשם הכולל בלא נטילת רשות מנשיא הכולל היושב בחו"ל, והוא הרה"צ אדמו"ר מדעש הר"ר משה פאנעט זצ"ל. וכאן נתחלקו הדעות: יש שאמרו כי הנשיא לא יתן ידו אלא לחלוקה ולא לבנין בתים ומשום כך אין לשלוח שד"ר מיוחד לחו"ל. היתה מלחמה קשה עם המפריעים, אבל לבסוף שוכנעו כי טובת הכולל דורשת לצאת לחו"ל ודוקא עתה, וכי אני, כצעיר בעל מרץ, הנני המוכשר לכך. קיבלתי מהממונים שמונה נפוליונים בשטרות להוצאות הנסיעה, וגם זה בתנאי שאם לא יסכים הנשיא בחו"ל לרעיוני לסובב במדינה לאסוף כספים לטובת בנין בתים ולשאר הצטרכויות לעניי הכולל - יהיה עלי להחזיר את כל הכסף, וכל הוצאות הנסיעה אשא לבדי. הסכמתי לכל תנאי הממונים וחתמתי על החוזה ביום ג' פר' נח תרנ"ט. לפי חוזה זה צריך הייתי לקבל 10% מכל הכספים שיישלחו על ידי. בשם הכולל חתמו **הממונים הרב ר' אהרן ברוקנשטיין** והר' אפרים גוטליב. (עמ' 97)

"בינתיים הגיעו ימי חנוכה תר"ס ובכוללנו נערכו בחירות לממונים, ואנשי הכולל ראו בי אברך צעיר בעל מרץ, שהשפעתו גדולה על הנשיאים, ובחרו בי בבחירות חשאיות פה אחד כממונה לכולל. היה זה בשבילי סיפוק מה בעד עבודתי ומסירותי לטובת הכולל, אבל מאידך לא נעם לי הדבר כי אני הצעיר, בן העשרים וחמש, אשב ביחד עם **הממונים הותיקים הרב הצדיק ר' אהרן ברוקנשטיין** והרב ר' יונתן בנימין כהנא ומזכיר הכולל ר' ארי' ליב גוטליב, נכד הרה"צ ר' חיים יוסף מסטראפקוב (עמ' 105).

"לפני שאסיים דברי על החלוקה, רואה אני לחובה ליחד קצת את הדיבור על **חברי הממונים בכולל זיבנברגן. הארי שבחבורה היה הרב הצדיק ר' אהרן ברוקנשטיין**. עלה ארצה בשנת תרט"ו בערך והשתקע בירושלים ורגלו לא דרכה יותר על אדמת חו"ל. היה מהגבאים הראשונים של ביהכ"נ הגדול חורבת ר' יהודה החסיד [ע"י שו"ת חת"ס ח' או"ח תשו' ר"ג, העתק השאלה לענין החורבה]. מפיו שמעתי, כי הוא השתתף בבנין החורבה בעבודה ממש, כמו כל בני הישוב הירושלמי שעזרו על יד הבונים, מי בהגשת אבנים ומי בהעלאת הטיט והחומר על גבי הסולמות, ועבדו מתוך שמחה, שזכו לבנות בגופם את בית הכנסת הגדול הראשון בירושלים מאז החורבן. זכות גדולה ראו בכך שהטילה עליהם ההשגחה לקחת חלקם בהנחת אבני הנדבכים לבנין המרכז הדתי בעיר הקודש. לא נרתעו מאיומיהם ומהפרעותיהם של

הערבים שראו בבנין בית-כנסת זה, על יד המסגד שלהם שנמצא ממולו, יתד ופינה להתבססות הישוב בעיר הקודש. **הר' אהרן ברוקנשטיין** היה יהודי בעל צורה, משים לילות כימים בתורה ועבודה. בשבת היה מדבר רק בלשון הקודש וכל ימיו לא רצה ללון לילה אחד מחוץ לחומת העיר העתיקה (עמ' 118).

"בר"ח טבת תרס"ג, קיבלנו בכולל ידיעה טלגרפית על הסתלקותו של הגאב"ד האדמו"ר מרן משה פאנעט, נשיא כוללנו, זצ"ל... מיד לאחר סתימת הגולל, וביחוד לאחר שלושים, והקטרוג שוב החל. אין זה הוגן, אמרו, למדינה גדולה ששני צעירים ישמשו בכתר הנשיאות של קופת רמבע"י. ולא היה מוצא לסבך זה, עד שהוחלט שם לשאול את פי בני א"י ולהזמין לשם שני שד"רים מהכולל כדי לשמוע את חוות דעתם. מהאחים פאנעט נתקבלה טלגרמה על כך, ובמכתב מיוחד דרש ידידי הרה"ג ר' יצחק יחיאל כי רצוי שאחד מהשנים אהיה אני, כי הייתי ידיד אביהם המנוח וגם היו לי כבר ידידים בין כל הרבנים ובעלי-הבתים שבמחוז והענינים נהירים לי יותר מאשר למישהו אחר.

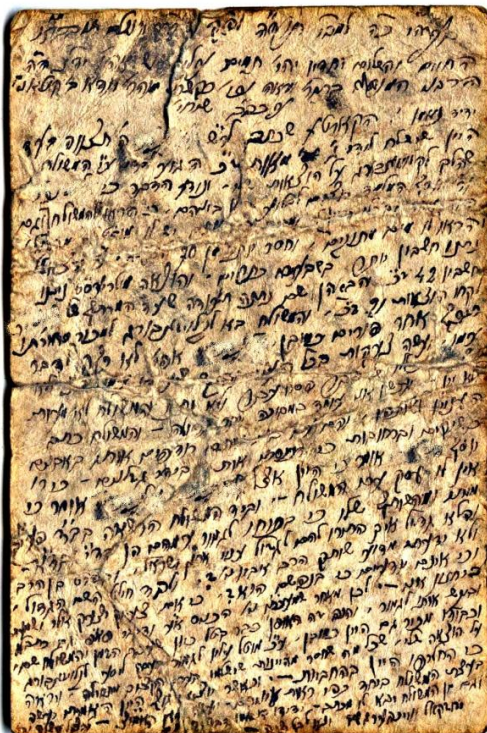
"הממונים בירושלם נועדו יחד ובחרו בי שוב לשליחות זו וכמו כן בחרו בהרה"ג ר' נחמן גרינבוים מהאססע וכתבו אתנו חוזה וגם כוח הרשאה בשם הכולל. וזוהי העתקת גוף החוזה הנמצא עדיין אתי :

"כתב התקשרות - בעזה"י, להיות לראי' איך שאנחנו ח"מ התקשרנו היום יום דלמטה, עפ"י הפרטים המבוארים למטה, והיינו הרב המופלא ומופלג בתוב"י כו' כקש"ת מו"ה נחמן גרינבוים נ"י ומשנהו הרבני המופלא ומופלג כו' כקש"ת מו"ה יודא אהרן סגל ווייס נ"י, קיבלו עליהם לנסוע לחוץ לארץ להיות שד"ר צירי אמונים להשתדל עבור טובת כוללנו הי"ו. ובשם כל בני כוללנו הי"ו ימלאו את ידי הני תרי אחי צנתרא דדהבא, הרבנים הצדיקים המו"מ זרע קודש פרי צדיק, שלשלא דבי נשיאה, הלא המה הרב המו"מ בתוב"י חו"פ כו' וכו' בנש"ק כקש"ת מו"ה יחיאל יצחק פאנעט שליט"א, והרב המאה"ג המו"מ בתוב"י חו"פ כו' וכו' בנש"ק כקש"ת מו"ה יחזקאל פאנעט שליט"א, לעטרם ולכללם בנזרי נשיאות למלאות מקום אביהם אדמו"ר הרב הצה"ק כו' מרן משה פאנעט זצוקלה"ה, לשבת על כסא הנשיאות להיות נשיאים ופטרונים עבור בני מדינת זיעבענברגען וסילאדי, היושבים בקודש בצל ארעא קדישא בד' ארצות החיים תובב"א עדי ביאת ינון עפ"י התקנות והפרטים שמסרנו לידם... וע"ז באעה"ח יום ח' לחודש טבת שנת תרס"ג לפ"ק פעה"ק ירושלים תובב"א ובביטול וכו' ובפיסול כל מודעה וכו' דלא באסמכתא ודלא וכו' לדעת הרשב"א זצלה"ה. **נאם אהרן ברוקנשטיין**, נאם ישראל יונתן בנימין כהנא, נאם אפרים ג"ל [גאטליב] בהרב הגה"ק זי"ע, נאם נחמן גרינבוים, נאם יודא אהרן סג"ל ווייס (מקום החותם). (עמ' 150)

"כח הרשאה: בעזה"י, השורה הזאת תהי' לעד, מאתנו ממוני ומנהלי כולל זיעבענברגען וסילאדי, הח"מ, איך שנתנו להרב ה"ח החו"ב וכו' מו"ה נחמן גרינבוים שי"נ ומשנהו האברך ה"ח וכו' מו"ה יודא אהרן סג"ל ווייס נ"י... באעה"ח יום ח' לחודש טבת שנת תרס"ג לפ"ק פעה"ק ירושלים תובב"א. **נאם אהרן ברוקענשטיין**, ונאם ישראל יונתן בנימין כהנא, ונאם אפרים גאטליב בהרב הגאה"ק זי"ע (עמ' 152). ע"כ מספר הנ"ל.

*

להלן מכתב [גלווי] שנשלח על ידי רבי יחזקאל וויינבערגער הנ"ל, אל זקיני הרה"ח **רבי יהודה קאין** זצ"ל מעגעברעג ומח"ס מניחות יהודה [מוזכר כמ"פ בעלי זכרון], בשנת תרס"ה, בענין סכסוך שהי' לו עם סוחר יין בעיר קלויזענבורג, וביקש מזקיני שישדר את הענין (זקיני הי' ג"כ עוסק בזה, והיה בעצמו עושה יין. כמסופר בספר "יזאת ליהודה" המחובר לספר מניחות יהודה הנ"ל).

בעזה"י כ"ה למב"י תרס"ה לפ"ק פה עה"ק ירושלים תובב"א

החיים והשלום יחדיו יהי' תמים עלי ראש אהוי' ידי"נ ה"ה הרבני המופלג בתור' ויראה וכו' כקש"ת מוה"ר **יודא ב' קילא** נ"יו, עכב"ב שיחי

ידיד נאמן: הקארטע שכתב לר"ש ג. ה' תצווה בעד היין שישלח לידי ג' מאות ז"כ הגיע לידי ע"י המשלוח שהלך לקלויזענבערג על הוצאות שלי, ונודע הדבר כי ג. ור' יוסף המלמד רוצים לבלוע היין ביניהם, כי הראו להמשולח [וגם הוא.. יין] ומ.. יש לו מושט.. מהבעלי' והראו לו מים מתוקים, וחסר יותר מן 70 ..ווארשט .. כאלו נתנו חשבון יותר בשבעים כתרם, והוצאה מטריעסט נתנו חשבון 42 ז"כ, והבאהן שם

נתנה תעודה שעד המרתף של ג. לקחו הוצאות 91 ז"כ, והמשולח בא לקלויזענבורג למכור סחורתו תיכף אחר פורים כמובן, וג. אפ"י לא רצה לדבר עמו, ועשה צעקות בכל העיר וביקש.. ולא.. כבר פסח עבר ולא נתנו להמשולח לא מעות ולא יין, ועכשיו

אני עומד במבוכה יותר גדולה, - והמשולח כתב העניין לשותפו, והם עם בני עירם רודפים אותו באבנים בשוקים וברחובות כי הכנסתי אותם בידי גזלנים - כי ר' יוסף המלמד אומר כי היין אצל ג. וג. אומר כי אין לו עסק עם המשולח, - וביד המשולח הרשאה בב"ד פעיק"ק ממני ומהשותף שלו כי בכוחו לגמור עמהם הן בד"י ובד"א - ופלא גדול איך התירו להם לגזול עניי ארץ ישראל, ובפרט בן ... ולא ידעתי מדוע שותק ... אביו נ"י? ולבד חילול השם הגדול, וכי אינם יודעים כי בנפשם הוא? כי אם צעוק יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני, - לכן מאחר שמעכ"ת נ"י הכניס א"ע ודיבר פא"פ וגם כתב לו וביקש אותו לגמור, והנה זה האופן כבר בטל כיון שעבר הזמן והמשולח שם, וכבודו מכיר גם היין כמובן, ע"כ מוטל עליו לגמור העסק ליסע לקלויזענבורג על הוצאה שלי, שכל מה שחסר מהינות שישלמו בערך הקצוב מתחילה, ויראה כי החליפו היין בהחביות, - וכאשר יוציא גוף היין האמיתי יעשה בעצת המשולח ביחד כפי ראות עיניכם - ויעשה למען האמו"צ [=האמת והצדק] - להציל עשוק וכו' וגם מן המשולח יבא לו מכתב.

דידו הנאמן דב"ש .. ונא לבל ישנה. **יחזקאל וויינבערגער**

*

אודות רבי אהרן ברוקענשטיין הנ"ל, הנה בספר "מניחות יהודה" הנ"ל (עמ' מו-מט) הבאתי העתק מכתב מבתו האשה מרת חוה, ואולי זו היא הנזכרת לעיל כנ"ל [בתצלום רשימת שמות נותני מעות להחזקת בית האדמו"ר מהר"י מהסיאטין בתל-אביב מחודש אדר תש"י, נזכרת מ' **עלקא בת חוה ברוקנשטיין** (מובא בקטלוג "קדם" מכירה מס' 10 מס' 492)]. וז"ל תחילת המכתב וסופה: **"ב"ה, יום ועש"ק שמיני ב' תרס"ו לפ"ק ירושלים עה"ק ת"ו. לכבוד ש"ב היקר והנכבד הגדול הרב החסיד בתו"י וכו' כש"ת מוה"ר יוסף [הכוונה לרבי "יהודה", ויען שעל המכתב שכתב זקני אליה רשם בלועזית "דזיוסעף" חשבה ששמו יוסף (כך סיפר דו"ז הרה"ח מוה"ר יצחק שמעון פעדער ז"ל מבני-ברק בשם אביו רבי חיים זצ"ל משם)] נ"י. - ש"ב הא' חוה ברוקענשטיין בת הרב ר' אהרן זצ"ל".**

ובאמצע המכתב מזכירה את אביה כדלהלן: תיכף נאך י"ט אסרו חג בין איך גיגאנגען אף דעם **הייליגין ציון פין אבי ז"ל** מיט אמנן ת"ח וירה"ש ... אין איך האב נאך אלץ נישט מכיר טובה גיווען **וואס איר האט גילייעטערט בעבור אבי ז"ל** ... [גם היא מזכירה באמצע המכתב את "ר' יוסף משה נ"י" [קרויס] מירושת"ו].

מכל תיאורי הכבוד שבספרים הנ"ל, נראה שהיה איש צדיק מורם מעם, מיקירי קריתא דירושלים תובב"א.

והנה בספר "מניחות יהודה" הנ"ל שהוצאתי לאור עם הוספות מכת"י, כותב זקני בהקדמתו: בן תשע שנים הייתי [בשנת תרכ"ד] כאשר הוליכני אבי ז"ל מביתו לעיר קלויזענבורג לפני ש"ב שהיה מופלג בתורה ובחסידות צדיק יסוד עולם מו"ה יוסף

ז"ל מאנדל מיושב מנאסטער, אשר היה אז מקום תורה ויראת שמים... באכסניא הייתי אצל דודי ר' אברהם יצחק ברוקענשטיין ודודתי אחות אבי ע"ה צנועה תמימה וישרה מרת רחל לאה... - וכנראה שרבי אהרן הנ"ל הי' ממשפחה זו, ואולי הי' בנו.

בן ציון גרינפעלד - ברוקלין נ"י

אי לואת חוב קדוש בעצמנו מצאנו להודיע גלוי בשער בח רבים להרים משול מעט ד' שלא ילכו חיי במצודותם ורבי' חם, כי בלגם באחר. הגינסניסות שכפה ירושלים עיר'ק ושכינו עיר'ק ובכתי הספר של אליאנס יקרא עזרת סימטאריס של יקרא ושל עזרה „גל" ללדים וחדר תורה תחכומי"ה הן וכוונת כהן, ונאמנו מפני דת ולקחו להם אל לשון כפר, כולם לעיקר דת באין הפרש והבדל אסורים. וטמא טמא יקראו למו. והרצוה להודיע תורה ואמונה לבנו אחיו, יחוס על נפשות בניו ובנותיו שאלי יקראו אל פתח ביתם, ואם אטמנו אף למוח' להטותו ולתקון אסור זהו אשר גזרו רבבותיו הקדושים ב' נים ז"ל, ונאמנו מאד דברי רבבותיו הנאונים הקדושים ב' כריסס ומלכותו ותרשיס' ציל. כי אף אם יתקבעו כל גדולי ישראל כאחד אין בכחם להחיותו ולהקל פעילתו אף כמלא נימא, ככל זאת למגדר מלואם הננו גם אנחנו להודיע גלוי דברינו על פתח בלב שלם ובנפש הפיאה הננו מקבלים עלינו ועל בנינו אחריו אסור דת עד ביאת הגאול בבאי.

הבעת"ח יום א' לסדר לא יסור שבט מיהודה שנת תרע"ד פניה"ק ירושלם ת"י.

נאם יוסף גיטון הורביץ, נאם ב"מא שערס.
נאם חותם שפרוינסקי, נאם ישיבת מאה שערים.

נאם יוסף חיים איוונפעלד.
נאם אלעזר נתן כהנא שפירא.

נאם אלעסער שטערנע פריינד, חרב ד"ק'ק בראחט.
נאם חיים גיטון ארעזעליק, חרב מקי"מ פ' מעליש.

נאם יוסף יצחק חיים איוונפעלד, ליעזר, כד הנא הצדיק ר' נחום משהוויצקי.

נאם יצחק שלום בלואס.
נאם יצחק אבא זינגער.

נאם חיים ברוך שארלי.
נאם שלום ליב איוונפעלד.

(הצדיק בעמוד הבא)

החותמים מעלה.

ובעזרת יום הגיל שנת הגיל. ברוך דעקליר ירושלם ת"י

נאם ליפמאן דוד בחמריצלי

נאם מאיר איוונפעלד דיון פ' עיר'ק.

נאם בעלאל יעשי' פריינדשטיין.

(מקום חותם ברוך צדיק)

ביתו יוהר שלא יכבה בנחלתם כל השמים. אל יפדו פרוצות בחומת דתנו. וחרץ גדר וכו'. וסומע לנו ישיבת כחא ושמיר כריח בצום העשירי באו לאנשים לנחלת' לפיכ בירושלים עיר'ק ת"י.

יצחק ירוחם בהנאון החסיד ר' משה יהושע יהודה ליב ציל' דיקסין

עתה במאמר מיוחד למלאת בל תוקף אחרי דברי הרבנים הגאונים הצדיקים, ונאמנו מקום בזה נשטם מאמר וציל.

מחאה גלויה מרחביים הגאונים והמשי ירושלים ת"י נגד מוצרי גדר אשר גדרו ונבלו הראשונים כמלאכים רבני קשיאי באני קטאח תקיפי ארצא ישראל י"י, לאסור אסור חמור וכולל כל בתי הספר (שולחנס) גימניסות קשיאי אסור חמור (שנים) שכלל עיר ארצ'ק ובהם צבועים חרשים מקורב באו ולקחו להם לעיקר דת שפת העברית ולת'ק, והבת מחללי כל קדוש.

בהאספנו יחד ראשי חקני עזר דת' בהתכני ירושלים עיר קדש ת"י על דבר השעוריות והמריבות השוררים כעת בין בתי הספר. וכל אחד מצדו פושט שלפו ומראה כסילו תוא טונר וחבריו טמא. וחבריו אומר להיפך שלי מחר ושלך טמא אלו טמא אסורים שפתנו אטנו ואלה טמא מחללים עזרה בצרה חיא לנו. והצד השוה שבהם שכלם ודוקים מרת התורה והחיותו כולו כאשר נראה בעליל מפרס תוצאות חינוך כל בתי ספר האלו שכולם פורקי עול תורה וספרים ברית המד. ובהם מחללי שבתות ומופדים בתורה שכתבת ובעלל מה.

נאם ח'ק' פשה יוסף מרחביס י"ל חפסן, דיון דיק'ק מנאסא בעמ"ח ב' במ"ח.

נאם נחמלי אשדורסאס קאטוואן רב מאלעקסאס, תלמודי נאון ישראל סלמסר י"י.

נאם דוד צבי שלום בירעמאן
נאם יחזקאל ווינבערגער, מ"מ דכולל ווינבערגער

נאם מאיר אלעזר, נאם וסנתל ישיבת חיי עולם
נאם יוסף חיים בירעמאן, נאם יסרון ישיעת.

נאם יצחק פאלעאן, נאם פנחס'ס אהרית שבת ועד.
נאם דוד בל"א יוסף וזל"ה מאיוונפעלד, חרב דואבלקן ארגאניסאטא

נאם יונה ראם מברין, מוצי' פה עיר'ק ת"י.
נאם יוסף אלי ווינאטאטא, ר"י דשיבת תורת חיים.

נאם דוד יוסף פליסער, חרב מאראן.

נאם אנחנו ברוך ח'מ'ס אשר כד הודענו כי אין שום בר'צ יכול תחיר האיסור הנעשה מאנשי הקדמונים ראשונים כמלא' כים י"י'ס ומסכמים אטנו על כל המבאר מעלה מוחסנים ח'ק'.

נאם משה נחום ואללענשטיין.

נאם ארי' ליב בראד'י י"ל.

נאם מרדכי ליב רובין

(מקום חותם ברוך פריינד)

גלוי וידוע לכל מכן כי האיסור החמור בדבר כל בתי הספר שבארץ ח'ק' שיצא מרבני קשיאי באני מקאי תקיפי ארצא ישראל ואשר נחתק בדור שלפנינו בכל תוקף ועז על ידי גאון ישראל ובראשם מר אבא קדוש ישראל הנחית י"י'ס אין לו תורת' עולמית בשום ענין ואופן, ואין שום בית דין אשר יתן תוקף אף יז כל שהוא. ואיסור התואב בתקופת דת עזר ואין צורך חיות כלל. וכל הירא לנשטם הנפשות בני

גם הנאון המפורסם ר' שאול חיים הלוי הורוויץ מדבראונא שליט"א, ר"ם דשיבת מאה שערים יצא גם

מכירות 37 של יקדס' פריט מס' 250.

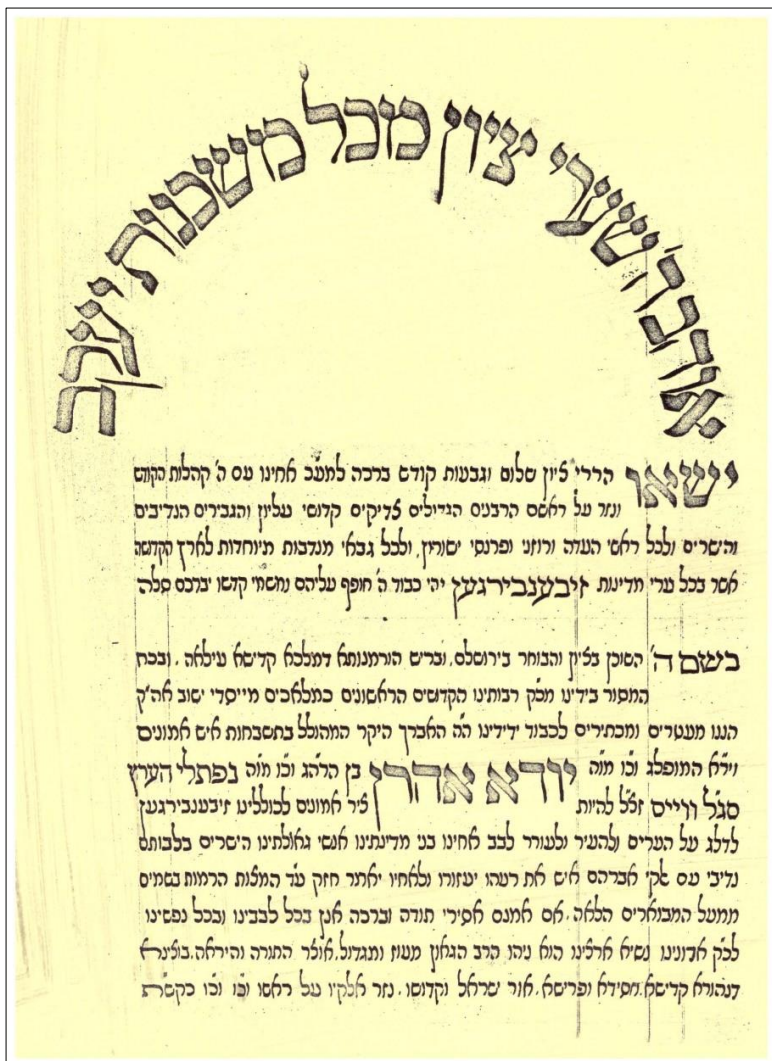
ובשנת תרע"ד נמנה בין החותמים "יחזקאל ווינבערגער מ"מ דכולל זינבערגער" על כרוז נגד בתי ספר שנאסרו ע"י גדולי ירושלים, רצ"ב צילום מ'החומה' שנה יח עמ' קסז-קסח.

בשולי המאמר : אודות רבי

יחזקאל ווינבערגער יש להוסיף מה שהובא בשו"ת הגמון"ה יחזקאל ווינבערגער אב"ד מארוש אויווא[אר] מירושלים תובב"א... הקשה בשם רבו הגאון מהר"י אסאד זצ"ל..."

כן ישנו מסמך מעניין מ"יום ב' י"א כסלו תרע"א ירושלם תובב"א" עם חתימות של עשרות יושבי ירושלים מכוללות החסידים, ש"אנחנו הח"מ נותנים כח והרשאה לשבעה אנשים הנמנים למטה להרשות בידם למנות בד"צ [חסידים] פה עיר'ק ת"י... והשבעה אנשים הנ"ל תהי' ידם כידינו ופיהם כפינו ועשייתם כעשייתנו. האנשים הנבחרים המה הרה"ג יחזקאל ווינבערגער... [ובהמשך עוד ששה אנשים]. ראה צילום מהמסמך בקטלוג מכירות 37 של יקדס' פריט מס' 250.

בהמשך למאמר הקודם אשר בו נזכר מזכרונותיו של רבי יהודה אהרן ווייס על רבי אהרן ברוקנשטיין. נביא לפנינו צילומי מסמכים הקשורים לזה. שטר התמנות לר"א ווייס כשד"ר של הכולל בשנת תרנ"ט בחתימת הממונים ר"א ברוקנשטיין ורבי ישראל יונתן בנימין כהנא, עם תקנות הכולל שכלו לזה, ואישור מהביד"צ בירושלים. כן המלצה לשד"ר הני"ל מנשיא הכולל רבי משה פאנעט אב"ד דעעש בשנה הני"ל. ושטר התמנות נוסף משנת תרס"ג בחתימת הממונים הני"ל.

חזקיהו **כִּישָׁר פִּאֲנָנִים** **זְלִיטָא אַבְדֶּק דַּעֲשָׁ**
יֵעָר - אשר הקדש עתותיו הקדשים להשתתף

בזעקן של אחיו דרי קודש ובזעקן של תלמידי חכמים אדירי התורה ארזי הבנון הלוואים
 חורגן ממדך דוחק וענוי בלי כל מסחר וקנין ואינם זזים מן הקודש לנסוע לחול במה הם
 מתפגשים ובמה הם גזונים להיות זוכה ומזכה את הרבים מאחינו יושבי מדינתנו במכות
 פקוד נפישות רבות מישראל למלעם מרעב ולולא רוב השתדלותו כבר גוענו חו
 חזעפות רב. תהי כן ביוק בשם ה' להאריך ימיו ושנותיו בעוב ובעשייתם לרעות בעת
 עמו עד עמוד הכהן לאורים ותומים. גם אחבס אחינו מרחמינו בך נבך בשם ה' כל
 טוב לבבכם ועל פזרון דקתכם אשר תעשה לנו ימיכם בזרוע חמלתכם ואלהבתכם
 לבית ישראל להושיע שרביע חסדכם ולדקתכם בכל עת בקופות ר' מאיר בעל הנס
 זיאל להאיר עיניהם ולבותם של אחיכם ונפשות ביתם עולליהם וטפיהם לכל יתעלפו ברעב
 ולחץ נורא יהי מכירכם ברוך יהי כן חסד עליין חופף עליכם בדרכות מן השמים בשלי
 כפלים והייתם כגן חיה כל ימיכם לעולם ותזכו להגדיל ולהאדיר מעשה הדקה עד כי
 יבא טילה ונענתה העיר על תילה בבא

ואורלם איכבה לא יחר לבינו ואיכבה לא ימס לבבינו ויהי למים
 על תנוקות של בית רבן שאין לנו כל עזר על תלמוד תורה אשר כל הכוללים
 יחזיקו בדי באז טלס סכר למוד בנו ואנחנו מוכרחים להאזיל זה

מלחמינו החר. וכמו כן הרחמן יצילנו מהמחלות הנוראות אשר חלה ה' יושבי ע"קו בעמות
 האלה. וזעקן של גידול בנים הקשה מאד באהק. וקלרה דינו להושיע לשבירי לב ודכאי רוח
 ככל הכוללים. זאת לא זאת כאשר יזכה ה' למי מיתר הכוללים לשמחת טוואן לא מבנינו
 מושיע לו ימים בעיר הכנסת כלל. וכמו כן עזר לחילדות ונאמן כן על
 בית ערמיין וחבורא קדישא לאחר מאוש. ובמין הנהוג בכל הכוללים אשר
 אחיהם בע מדינתם בראותם לעשות נר לעילוי

נשמת הוריהם וקדוניהם בגע ירימו לה נדבה וישלחו אל הכולל לאחיהם שבקודש טילה
 פה במקום הקודש זה טעם השמים ביום היאלט משניות בכנופיה. וקדים דרשן ותפלת אלה

ואחר והדלקת שמן זית. ואחינו בני מדינתנו עוד לא ידעו מזה. זאת לא זאת וגדולה על כלם
הנהוג בשאר הכוללים פע"ק תו' אחרי רואים שהעיר רכתי עם (שכר הדירות) הם ביוקר גדול
ורוב החליקה יטען לשלם על הדירה. השמיניו בנדבות והתעוררו לבב אחיהם בני מדינתם
לבנות בתים בירושלם להושיב בהם עניי אחיהם ושם הנדיב יוחק על האבן הראשה לשם
לאות טובה ועפי הגורל יתנהג לכל שלם שנים ידורו בה עניים אחרים. יום לחמשה סניט
ומה גדול ורם זכות המנדבים הזה בזה ובבא עין לא ראתה. כמבואר באבן עזרא פ' ושלח
ע"י ויקן את חלקת האדה וז' כי מעלה גדולה יש לאי' מי שיש לו בה חלק חשוב הוא מחלק
עוהבאי' וגם אחזל כל הבונה חורבה או מחורבות ירושלם וכו' ועי' פ' רש"י (יהושע י') לא נתקד
דעתו במלכותו כו'. גם לכל יתר הכוללים פע"ק יש להם כמה בתי כנסיות אשר נבנו מפני
דלקת אחיהם בני מדינתם וזה להמנדבים לשם טוב ולתפארת. ובכוללנו אין לנו עדיין לא
בתים ולא בתי כנסיות. וכל כוללנו חפוזר וחפורד בבתי כנסיות של אחינו.

כל זאצת ראינו ושמונו על לבנו לבקש את אחינו הנדיבים בעם כי יתעודדו לעזרת
ה' בצבורים. איש איש כיד' הטובה עליו. למען תמלא ידינו גם אלו כיתר הכוללים בגל' זה
המלכות הרמות והנשאות. ואולם באשר כי קצרה ידינו לעשות הוצאות משולמים לא עמלה
בידינו לבצע פעולתנו הקדושה הזאת עד כה. וכעת אינה ה' לידנו את האברך היקר
והנכבד הגל' אשר הוא נוסע בשליחות מלכה בגזירת כבוד אס. והוא נלחץ לנסוע בכך לו.
לזאת בקשנוהו כי ישתתף בלעקן של אחיו להשמיע בנדבות על המלכות הגדולה האלה
והגו מקנים לו ד' אמות קרקע בחלמות כוללנו ואגבן אנו נותנים לו כח והרשאה בכל
מקף היותר מועיל לפנס דינא. באופן שחגי' ידו בידינו ופיו כפינו ונדבורו כדבורינו ושמו
נשמי'תנו ובה אנו אומרים לך בכחך זה והושעת את ישראל. אפס מראשית בחרת
נודיע שחללה לאש לנוגע בכסף הקדשים אשר יונף ואשר יורם לשם קופון
ר' מאיר בעל הגם זיעא כי כל הנוגע בזה בנוגע בבית עינו מלבד
הגזירות והאיסורין מראשונים כמלאכים בלעון

דרכן על הנוגע כל ומי שיעלה או על לבו לגרוע איזה פרט מהקופון
ר' מאיר בעל הגם זיעא ולהגדיל ע"ז נדבתי המלכות הרמות הזה. מוטב

שלא יתן מחומה כי על דבר המפור לכל גאון וידעת
 יצאם בני אל חי יתגוללו על רחמי חמלת לבבם לקרב את
 ידינו האנך העבד הנל בכל מקום בואו בזהב חנינה וחמלה. עורו והתעוררו א המלכות
 הרמות האם. וכל ערב וכל מרים חרומת ה' ירשום נדבחו בספר הזה ויש שר לפעולתם
 הן ועשר יה' בתיבתם. והייתם לבדיקה ולתהלה בקרב הארץ הקדושה. וחייתם ורבותם
 בבנים ובני בנים. ועני' נעמנים עד עמוד הבק לאורים ותומים בזה כאלוה' ונ' אחים
 ראש ומנהל עדת שארן דכנולות זיבצבירגען בעהק ירדעגלם מו העליתם בזה
 היום יום ב' ידח מרחשון תרנ"ט ל' לסדר להמיות זאבך פליסק ירושלים תרצ"ב

ונאום גבא יצחק בן יצחק

אשר עליו שיתקדש שמו יתברך בראש כל יום יום אדירי המעורר אשר לו
 וקולו ונחמיו ארבעה עשר יום (הדמיון) וכן הדתות ואינו גזים ון קולו לעוד אדיר אולם קולו ידע
 וקולו המעורר המעורר אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.
 וכן ידע ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.
 אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.
 נחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.
 נחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.

נחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.
 נחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.
 נחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר. ונחמיו קולו ידע אדיר.

תקנות

(א) בכל שבוע ביום רביעי אחר חלות היום הולכים עשרה אנשים ומוכלים לבית המדרש בגמור תהלים בנעימות ובמתן ומתפללים חנוכה
סם ושופכים סח בעד אחינו שבגולה ומדברים ברכת מי שבך להתמיד:

(ב) בכל ערב בחרים תח יום ואש מעשה לשלוח לקבר רחל אחנו להתפלל
סם ולומר תזמור: תהלים להפיק רצון טוב בעד אחינו שבגולה בפת
בעד המנדבים סיחיו:

(ג) בחורדיש אכול סולחים עשרה אנשים לעיהק חברון תו למערת המכפלה
להשטת על קברי אבותינו הקדושים בעד אחינו שבגולה:

(ד) בכל ערב סק אחר חלות היום הולכים למערת שמעון הדריק לומר סם
ותזמור תהלים ולהתפלל סם תפלות סונות בעד אחינו המנדבים ומחזיק
אותנו:

(ה) וכן ביום שני דשבעות הוא יום שני של גלות הולכים אל קברי מלכות בית
דוד יום הלוא של דוד המלך עה:

(ו) בזמנים פרטים הולכים אנשים מובחרים מאתנו על זיון זכר' בן עיר
הנביא ולמערת הנביאים חגי זכר' מלאכי' ואל מערת חולד
הנביאה ושאר קברות הדריקים יעל

תכתב זאת לדור אחרון בהיכל ה' אלה פרטי התקנות לחברת קרן קיימת

(ז) **המזגרב** עשרה זהב לשמירת היאטט ילמדו עשרה אנשים משניות וחפלת אנה ואמר וקדים דרבנן :

(ח) **בזי** סינדב יותר מעשרה זהב ילמדו כנל עמוד יוחק סמו על הלוח להזכירו בעת הזכרת שמות לכל מועדי ה' :

(ט) **וכל** מי סינדב מלה זהב אז הוא קרן קיים לעד לשמירת ונת היאטט כנל עד ביאת הגש בבא

(י) **ואם** כולם וחמשה ועשרים זכה בתקנה או יומיפו עשות כי דיום שתגיע השמייעה עי' טג' או מכתב יצחרו ראשי הכולל תח' אחד מזני הכולל אשר ילמוד בכל יום פרק משנה ולויתות נשנה וישער קדר ותפילת אנה עד תום שנה ראשונה .

(יא) **ואשר** יתן שני מאות זהב יומיפו כי בשנה הראשונה אחר לזית יצחרו ראשי הכולל מנין תח' כלמוד פרק משנה ולויתות נשנה ותפלה כנזכר וקדר' דבר יום דיומו ודיום היאטט יעשו כנל

תקנות בנין בתים

(א) מי שירצה ויתנדב לבנו להקים בית דירה זא' משרות החיים עליו לשלם לקופות הכולל תך חלף ושני מאות זא"ב או (מאה ועשרים נאפחלין) וראשי הכולל יבנו בית דירה וזו מים וזי"נס וכל התשמישים השייכים לבית דירה ובכלית הבנין יוחק שמו על חבן בנותלי ביתו לקרא על שמן ולכונעם

(ב) מי שאין ידו משגת לבנות ע"ח בית דירה כ"ל ולבזחפך לקחת חלק ונחלה זא"י יכולים להשתתף איזם אנשים ביחד לבנות להם בית ויהי הבית בסכמותו שייך תוא"י לעניי הכולל ויוחק שמו כ"ל

(ג) הקונים הבתים לז' אמור זא"ב בית או ששיתפו יחד ישיגו קנין מא"י על שם הקונים

(ד) הבתים אשר יבנו זא"י כ"ל יהיו שייכים לעניי הכולל זיעענציגרגען לדור זנס ע"י גורל בחליפות כל מי שיפול הגורל לדור בבית ידור שלם שנים חנם אין כסף

(ה) ראשי ותמוני הכולל נחויבים בשנה א' אחר פטירתו להושיב עשרה ת"ח שיבטוהו בכל יום ויום פרק משנה וחזיתות נשמה ותפלת אמר וק"ר ככה יעשה בזוקר ובזכר ובכל שנה ביום היאזט כ"ל

תקנות נוספות משני ארצות צפת וטבר'תוב

(א) עוד נוסף צע"ק צפת וטבר'תוב יתפללו על ציון הרש"צ ז"ל וימנעו ז"ל ועל ציון פא"י ז"ל ושאר מקומות הקדושים

(ב) ביום ל' בעומר הלילה רצח דרש"צ ז"ע יתפללו עבור אחינו המתנדבים בע"ס ואחיו שבגולה

(ג) בחודש אלול יולאים אנשים לכפר תירון על ציון הרש"צ ז"ע ושאר מקומות הקדושים לומר תהילים ותנאים אפי ותפילות גם על ציון הרש"צ ז"ע וגם לומר זמיר ותקנים

(ד) בכל ערב ר"ה יולאים על ציון פא"י ז"ע ושאר מקומות הקדושים לומר תהילים ותנאים אפי ותפילות גם על ציון הרש"צ ז"ע

(ה) בפסח שני יולאים על ציון הרמ"צ ז"ע צע"ק טבר'תוב ותלדין ותפילים עבור התנדבים שיקי'

כפי שבשנת תרנ"ט שלחנו מפה עיה"ק ירושלים תובב"א לשד"ר את המוכ"ז הרבני המופלא ומופלג בתוב"י כו' כש"ת מו"ה **יודא אהרן סגל ווייס** נ"י, על אודות כמה דברים הנחוצים לכוללנו כולל זיבנברגען הי"ו, וכמה מנדיבי אחינו שבגולה התחייבו א"ע בנדבות שונות, ויש איזה אנשים אשר לא קיימו נדרם עדיין. ע"כ בהיות שידי"נ השד"ר הנ"ל נוסע כעת במדינתנו עבור ענייני כוללנו, מצאנו לנכון שיסע גם אצל אותן המנדבים שהתחייבו אז על הפינקס הלז, לגבות התחייבותם. ונבקש את כאו"א מאחינו נדיבי עמינו שכ"א יאבה בטובו לקיים נדרו ולשלם נדבתו כפי האפשרי.

וע"ז בעה"ח ח' טבת תרס"גימל פעיה"ק ירושלים תוב"א

נאום אהרן ברוקענשטיין ונאם ישראל יונתן בנימן כהנא

מו"מ דכולל זיבענבירגען וסילאדי הי"ו

הרב שמואל צבי שפיטצער

קרית יואל מאנרא יצ"ו

הרב מלאשאנץ

לזכרון אא"ז הגה"צ רבי הלל אונסדארפער זצ"ל הי"ד אבדק"ק לאשאנץ

כהמשך למאמרי ב'עלי זכרון' גליון 40 לתולדות הגי"ר מרדכי ארי' אונסדארפער זצ"ל הי"ד שוי"ב ומו"ץ בק"ק גוטא וצאצאיו, הנני ממשיך לכתוב תולדות בנו זקני הגה"צ רבי הלל אונסדארפער זצ"ל האבדק"ק לאשאנץ וצאצאיו [כמה פרטים לתולדותיו נלקח מספר 'בית הלל' (על קורות קהל עדת לאשאנץ, ובמיוחד לדמותו של האב"ד הנערץ והנמרץ אאמו"ר הגה"צ רבי הלל אונסדארפער זצ"ל הי"ד) לבנו דו"ז מוה"ר אהרן אונסדארפער הי"ו מירושלים עיה"ק].

בית אבותיו

אא"ז הגאון הצדיק רבי הלל אונסדארפער זצ"ל האב"ד דק"ק לאשאנץ יע"א והגלילות, נולד ביום ד' חשון תרנ"א בעיר ערשעקקעטי (Ersekkety, ובסלובקית Ket) במחוז אסטרגאם-פארקאני, להוריו הגי"ר מרדכי ארי' אונסדארפער זצ"ל הי"ד שנתקבל לימים לשוי"ב ומו"ץ בק"ק גוטא, וזוגתו האה"ח מרת חי' שרה ע"ה הי"ד. אשר עליהם ועל תולדותיהם הארכתי במאמרי בעלה 40 כנזכר לעיל.

ימי בחורו - רבותיו

רבי הלל אונסדארפער הי"ד

בצעירותו למד כנראה בהת"ת בעיר פרויענקירכען שעמד תחת השגחת האב"ד דשם הגי"ר משה שמעון לעווי זצ"ל בעל ישמח לב. (כן משמע ממכתב שכתב הגי"ר הלל בערש"ק במדבר שנת ת"ש לבנו בלמדו בישיבה בארה"ק: 'גם לא כתבת לי האם היית פעם לבקר את הרב הגה"צ מפרויענקירכען בירושלים? הלא ידעת שאני למדתי בתלמוד תורה אשר היתה תחת השגחתו, והוא רבן של כל ישראל גדול בתורה וביראה' [דרך אגב, בעת כתיבת המכתב כבר לא היה הרב מפרויענקירכען זצ"ל בין החיים, שכן נפטר ביום ו' אייר ת"ש, וכנראה עדיין לא הגיע השמועה רחוקה לעיר לאשאנץ]). גם למד בצעירותו בישיבה קטנה 'יסודי התורה' בפרעשבורג.

בהגיעו לגיל הבחורות גלה למקום תורה לישיבתו הרמה של הגה"צ רבי אלכסנדר הכהן שטיינבערגער זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק קאמארן, וקיבל שם מרבו תורה ויר"ש במלוא חפניים. ואחר שנים הוציא לאור את הספר 'מאורות אש' מחידושי רבו זצ"ל [ראה מה שכתבתי אודות הספר מאורות אש, ב'עלי זכרון' 34 דף עח-עט], בהקדמתו

על הספר מכנה את רבו 'אדמו"ר הגאון האדיר החסיד וטהור מו"ה רבי אלכסנדר הכהן שטיינבערגער זללה"ה'.

משם נסע לגאלאנטא לשיבת רבו הגה"צ המפורסם רבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל אב"ד ור"מ גאלאנטא ואח"כ בק"ק חוסט ואח"כ גאב"ד בירושלים עיה"ק, במכתב מרבו שנעתק לקמן מעיד עליו בין השאר בזה"ל 'כי לפני ימים ושנים למד אצלי והיה לו שכל זך וצח, והיה כלי מוכשר לתורה וטהרה'.

משם עלה ונתעלה ונכנס להשיבה הגדולה והמפורסמת בפרעשבורג, שעמדה באותו תקופה תחת הנהלת רבו הגה"צ רבי עקיבא סופר זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק פרעשבורג בעל 'דעת סופר', ונתפרסם שם שמו כבחור בעל כשרון, תלמיד חכם ומתמיד גדול.

כל רבותיו הוקירו אותו מאוד, וראה להלן שנעתק מקצת מהדברי שבח שהשמיעו עליו רבותיו משך השנים.

מצאתי זכרו בגליון 'נטעי בחורים', גליון ה' (ראש חודש אב תרע"ב לפ"ק) וזה"ל שם: 'מפרעשבורג מודיעים אותנו: בחודש העבר דרשו [וכו'] בחברת עטרת בחורים מר אברהם פייגעלשטאק, מר שלמה זלמן אונסדארפער [אחיו של הג"ר הלל זצ"ל], מר יעקב שמיטט, ומר הלל אונסדארפער'.

האיש מקדש

בהגיע לפרק הנישואין בא בברית האירוסין עם הרבנית מרת רבקה ע"ה הי"ד, בת הרבני החשוב והנכבד מוה"ר צבי (המכונה הרש) הלוי ראזענבערג ז"ל, מנכבדי ק"ק פרעשבורג. חתנו של הרבני מוה"ר יודא (המכונה לייב) געלבער זצ"ל, מחשובי תלמידי החת"ס זצוק"ל וגם זכה להיות תקופה משב"ק, ומנכבדי ק"ק פרעשבורג. [על משפחת חותנו ולמעב"ק ראה מה שכתבתי ב'עלי זכרון' 42].

בפרעשבורג

הנישואין של הג"ר הלל עם הרבנית רבקה התקיימו בעיר פרעשבורג ביום ל' מנחם אב - א' דר"ח אלול תרע"ו, המסדר קידושין היה הרה"ג ר' לייב רובינשטיין זצ"ל מדייני העיר פרעשבורג, מח"ס קול יהודה.

אחר נישואיו דר רבי הלל זצ"ל במקום מגורי חותנו בק"ק פרעשבורג, שם ישב עה"ת ועל העבודה. על אף היותו צעיר בשנים הי' מפורסם כת"ח בעל כשרון ובעל השפעה, ולימים נתקבל כ'מגיד מישרים' ב'ביהמ"ד של רבי משולם איגרא' בפרעשבורג (כ"כ בירחון 'דבר ההתאחדות', הי"ל ע"י התאחדות תלמידי ואוהדי ישיבת בית יוסף צבי דושינסקיא, חלק מ"ה, מדור בית רבי, דף ט"ז. שבשנת תרע"ח שימש רבי הלל כמגיד בביהמ"ד של ר"מ איגרא, ללא ציון מקור הדברים), גם שימש אז כר"מ בישיבה 'יסודי התורה' בפרעשבורג (מפי בנו דו"ז מוה"ר אהרן אונסדארפער הי"ו).

על כס הרבנות ב'לאשאנץ'

בשנת תרע"ט נתפנה כסא הרבנות דק"ק לאשאנץ, אחר שהאב"ד הג"ר משה אשר עקשטיין זצ"ל עזב משמרתו ונתקבל לכהן כאב"ד בק"ק סערעד, וראשי ק"ק לאשאנץ רצו למנות אלוף לראשם, ופנו לגדולי הדור לשאול בעצתם את מי למנות לאלוף ראשם, ביניהם פנו להגה"צ **הדעת סופר מפרעשבורג**, והוא הציע שימנו את תלמידו החביב רבי הלל כרב אב"ד בעירם, באמרו כי הוא ראוי לאותו איצטלא.

בית הכנסת בלאשאנץ

ואז פנו ראשי הקהלה להגה"צ רי"צ דושינסקיא זצ"ל לשמוע עצתו על שנים מתלמידיו שהיו מועמדים להרבנות, ה"ה הג"ר אברהם יעקב קאפל זינגער זצ"ל, (חתן [מוח"ז] הג"ר אברהם גרינבורג זצ"ל אב"ד דק"ק קעזמארק, נכד הג"ר אברהם יעקב קאפל זינגער זצ"ל הראשון האבדק"ק לאשאנץ), והג"ר הלל

אונסדארפער זצ"ל שרבו הבעל דעת סופר הציע אותו כראוי להתמנות כרב אב"ד. הגרי"צ דושינסקיא במכתבו (מיום י"א ניסן פרי"ת לפ"ק, המכתב נדפס במילואו בקונטרס דבר ההתאחדות הני"ל) לראשי ק"ק לאשאנץ מפליג בשבח תלמידו הג"ר הלל זצ"ל וז"ל:

"אחרי דרך מבא הברכה והשלו", הנני ע"ד אשר כבודם פנו אלי לומר עם הרב המו"מ בתורה ויראה תלמידי חביבי מהו' **הילל אונסדורפער** נ"י אם הוא ראוי לשרת בקודש לשום משרת הרבנות על שכמו, והנני להגיד לאדם ישרו, כי לפני ימים ושנים למד אצלי והיה לו שכל זך וצח, והי' כלי מוכשר לתורה וטהרה, ומאז עברו ימים ושנים וכמה פעמים עמד לפני וראיתי שעלה כמה מעלות בקודש, וגם כפי מה שנודע לי מתנהג הוא כראוי לת"ח ביראת השם, ורחוק הוא מהחדשים יקראו עצמם בשם ציונים או מזרחים, ובאמת בקרבם רוח חדשה, מכל דיבורם תעל באשה, ואינם ראויים לכל דבר שבקדושה, ותלמידי הני"ל כפי מה שהבטיחו לי מחזיק בדרך המורשה, ואם גם בענין הוראה אין אני מכירו, כפי מה ששמעתי ראוי הוא לעמוד כראש עדה קדושה".

עכ"ז מסיק הרב דושינסקיא שיבחרו לרב אב"ד את תלמידו הג"ר אברהם יעקב קאפל זינגער זצ"ל, מפני שהוא נכד רבי קאפל זינגער הראשון שמסר נפשו בהיותו אב"ד קהלת לאשאנץ בעת שהפרידו מהמתחדשים וכו' [עיינע"ש בדבר ההתאחדות מכתב מהג"ר יעקב קאפל השני לרבו הרב דושינסקיא שמספר ההשתלשלות שהובילה

לפירוד הקהלות בלאשאנץ בין החרדים והניאולוגים]. סוף דבר החליטה הקהלה למנות את הג"ר הלל זצ"ל, ונתקבל כאב"ד לערך בקיץ דשנת תר"פ.

אחר מינויו כרב אב"ד התמסר בכל נפשו ואונו לטובת הקהלה, מסר בלו"נ לצורך הקהלה ולכל חברי הקהלה, שמח בשמחתן ומיצר בצרתן.

היה אדם הממוזג עם הרבה כוחות, למדן מעמיק וחרף, איש שכולו רגש, צדיק וחסיד שכולו אמונה ויראת שמים, כולו חסד ורחמים, ענוותן ומאיר פנים לכל אחד, עדין נפש ונוח לבריות, הקדים תמיד שלום לכל אדם אפילו לילדים קטנים. בני קהלתו חיבבם מאוד, והיה מקבל כל אחד בחמימות רבה, והיה לכולם כרועה נאמן ואב רחום, ביתו היה פתוח תמיד לכל בני הקהלה להתייעץ בעניניהם הפרטיים, והבין את צרכיהם של כ"א שבא לצל קורתו, ודיבר עם כולם לפי רוחו של כל אחד ואחד. גם עסק הרבה לקרב לבות ישראל לאביהן שבשמים.

התמזגו אצלו הכוחות של שמאל דוחה וימין מקרבת, מצד א' היה אב רחום כנ"ל, ומצד שני היה עמידתו תקיפה במקום שהדבר היה נדרש, והיה איתן ותקיף לשמור משמרת הקודש לבל לזוז כחוט השערה מדרך התורה.

בין הדברים שלחם מאוד הוא הענין של 'מורא מקדש', שהיה מקפיד מאוד על אלו שמשיחין בעת התפלה. כן לחם עם רוחות ההשכלה ונגד כל השינויים שרצו לשנות בדרכי המקובל והמסורה.

היה כוחו גדול בדרוש, פה מפיך מרגליות, היה דורש בביהמ"ד בעיר בזמנים הקבועים בשנה, לפני תקיעת שופר בראש השנה, בשבת שובה, בליל יוהכ"פ, בז' אדר, בשבת הגדול וכו'. וכן בשבתות השנים דרש בפרשת השבוע ובפרקי אבות, ודרשותיו היו מתובלות במאמרי חז"ל ובפסוקי תנ"ך שהיה בקי בהם מאוד, כן דרש דברי מוסר בתוכחת מגולה ואהבה מוסתרת.

נהג ללכת בבוקר מביתו לביהכנ"ס שבעיר מעוטף בטלית ותפלין, ומה נהדר הי' המראה מידי יום ביומו כשנכנס לביהכנ"ס להתפלל, וכולו אומר כבוד.

על משמר החינוך בעירו עמד כשומר נאמן, דאג על חינוך הבנים והבנות, והוא ולא שליח שם פעמיו לבחון את ילדי תשב"ר ולעמוד על טיב לימודם והצלחתם, גם יסד בעירו לאשאנץ 'ישיבה קטנה', בה מסר שיעורים לתלמידים מקשיבים. בהקדמתו לספר מאורות אש (בשנת תרפ"ז) מזכיר את הישיבה קטנה שתחת הנהלתו: **"והגם שאני טרוד מאד בטרדת קהלתי וגידול בני ובנותי הצעירים בלעה"ר אשר זכני בהם הקב"ה יחיים היו"י, וגם בטרדת ישיבה קטנה בחורי חמד אשר גם הכנת מזונם וכסותם מוטלת עלי..."** (ומעניין לציין כאן למה שנעתק בעלי זכרון 36 דף מ"ח מה-Juedische Presse' מיום י"ב אדר תרפ"ו: 'לאשאנץ - הרב הראשי [הלל] אונסדורפר מודיע ומזהיר שלא להיענות למגביות שעורכים כמה בחורים לטובת

ישיבתו, ואם אחד מודיע שהוא מבחורי הישיבה שקר בפיו, וככל הנראה נזרק מהישיבה, ומי שנותן לו כסף הרי תומך בעברייני).

גם הצטרף הרבה לדיני תורה, ובשכלו הישר פסק להשכין שלום בין אדם לחבירו ובין איש לאשתו. גם בחן צעירים על ה'הוראה' ונתן להם סמיכה לדון ולהורות.

כגדלותו בתורה כן גודל מידת חסדו, במעשה הצדקה ולגמול חסדים לעם ישראל, ובפרט כנ"ל התמסר מאוד לבני קהלתו, וגם ייסד בעירו בית אוכל כשר (פאלקס-קיך) לעניים, ודאג לצרכי כל יחיד לבל יחסר להם כלום ברוחניות ובגשמיות. ובעת מלחמת העולם השני' עודד את ילדיו להמציא אוכל כשר לבניי שהוגלו ממקום למקום, ומהם מצאו מקומם בשטח הפקר סמוך להגבול של אונגארן, שהיה סמוך לעירו לאשאנץ, ובכל יום ויום הלכו צאצאיו בשליחותו וזרקו ע"י הגדר שהי' שם אוכל כשר להחיות עם רב. וכן עודד את בתו (היא זקנתי מרת יהודית שפיטצער ע"ה) לנסוע לעיר בודאפעסט להציל ילדים צעירים מקרובי שדרו בעיר פרעשבורג שבסלאוואקאי והוברחו לבודאפעסט, ולהביאם ללאשאנץ בעת שהמצב באונגארן לא הי' עדיין כ"כ מסוכן כבסלאוואקאי, על אף שהי' כרוך במסירות נפש ממש משום שאם יתוודע להשלטונות שהילדים הוברחו מסלאוואקאי אחת דתה, והוא עודד את בתו לעשות זאת ושלא לפחד כלל בעת שמקיימין מצות הצלת נפשות.

גם בעיני השלטון הי' חשוב והחשיבוהו כרום ערכו, ובתחלת ימי הזעם השתדל הרבה אצל המלכות עבור בניי. לדוגמא, מסופר בס' 'ברכתו של אבא' (למרת חיימאוויטש תחי' ילדת לאשאנץ - משם שאבתי כמה פרטים לחיי זקניי הג"ר הלל), כי פעם הגיע דודה הג"ר יצחק שטיינער זצ"ל אב"ד יעמערינג להגבול כדי להשתתף בחתונה של בן אחותו בלאשאנץ, והיות שבאותם ימים כבר הי' המצב בארץ קשה בשל הסכסוך בין אונגארן לסלאוואקאי, לא נתנו רשות להג"ר יצחק לעבור את הגבול, ואף כשהסביר שהוא רק רוצה להשתתף בחתונה לא הועיל. בסופו של דבר התערב ידידו הג"ר הלל ונסע אל הגבול להשתדל לטובתו, הג"ר הלל חתם שרבי יצחק לא ידבר ולא ישא נאומים, וע"י השתדלותו איפשרו להג"ר יצחק לעבור הגבול.

עם גדולי דורו

היה בידידות עם גדולי דורו והתכתב עמהם הרבה בדברי תורה, ביניהם היה לו קשר מכתבים עם כ"ק אדמו"ר הגה"ק בעל **חקל יצחק מספינקא** זצ"ל הי"ד, שהיה מכירו ומוקירו. ועם הגה"ק בעל **מנחת אלעזר ממונקאטש** זצ"ל, שהיו יחד בקור-ארט סליאטש, ועם עוד כמה מגדולי הדור.

כן הי' בידידות עם רבני מדינתו מדינת סלאוואקאי והסביבה, וכולם העריצו אותו מאוד כגודל רום ערכו וגדלותו בתורה וצדקתו. בין הידועים הי' בידידות עם הגה"צ

ר"ה אונסדארפער עם רא"א כ"ץ אב"ד סערדאהעלי

רבי אשר אנשיל כ"ץ זצ"ל אב"ד סערדעהאלי, הגה"צ רבי **שמואל דוד אונגאר** זצ"ל אב"ד טירנוי-נייטרא בעל נאות דשא [הג"ר הלל מכנהו בהקדמת הס' מאורות אש: 'ידידי וידיד ד' ההגה"צ והחסיד כש"ת מו"ה שמואל דוד אונגאר שליט"א אב"ד דקה"י טירנויא יצ"ו], הגה"צ רבי **יצחק שטיינער** זצ"ל אבדק"ק יעמערניג, הגה"צ רבי **יחיאל בויס**

זצ"ל אבדק"ק גוטא, הג"ר **משה אשר עקשטיין** זצ"ל אבדק"ק סערעד ולפני זה אבדק"ק לאשאנץ, הג"ר **אפרים בנימין גרינפעלד** זצ"ל אבדק"ק רימא-סעטש [במכתבו להג"ר הלל הנדפס בקו' מכתב גלוי הנ"ל מכנהו: 'שוכט"ס ויש"ר לכבוד ידיד נפשי הרה"ג המאור הגדול איש חי ורב פעלים כש"ת מו"ה הלל אונסדארפער אבדק"ק לאשאנץ יע"א], הגה"צ רבי **יונתן שטייף** זצ"ל ראב"ד פעסט [בשו"ת מהר"י שטייף סימן פ"א מכנהו: 'לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון מעוז ומגדל זית רענן יפה תואר מו"ה הלל אונסדארפער שליט"א אב"ד לאשאנץ], הג"ר **דוד וועסעלי** זצ"ל ראב"ד פרעשבורג, ועוד.

בספרי השו"ת מצאתי תשובות המופנות אליו, או שזכר שמו, בהספרים דלהלן: שו"ת **מהר"י שטייף** יו"ד סימן פ"א פ"ב. שו"ת **לבושי מרדכי** החדש ליקוטי תשובות סימן קע"ד. ספר **אשל חיים** אות כ"ד. שו"ת **מהר"ף שושבורג** במדור שו"ת טללי אורות בענין היתר עגונות דף קי"א, [יוכבר עמד על מדוכה זו הגאון מו"ה הילל אונסדארפער נ"י האבדק"ק לאשאנץ, לבקש ממנה ע"י שליחיו וע"י בי"ד של אקראי שקראו אותה לפנייהם...], ובהמשך כ': 'וכהדגנ"י יבקש מהרב הגאון מו"ה הילל אונסדארפער נ"י האבדק"ק לאשאנץ שיסייע ביד העלוב הזה, כי בעסטערצע-באניא היה שייך לגליל הרבנות שלו, ורק עתה נפרדו הגבילות, אבל עפ"י תוה"ק הוא הרב שלהם'].

כן הי' הג"ר הלל בידידות עם שאר בשרו של זוגתו הרבנית ע"ה ה"ה הגאון הגדול רבי שמואל הלוי וואזנער זצ"ל אב"ד זכרון מאיר ובעל שבט הלוי (חתן מוה"ר מרדכי געלבער ז"ל מפרעשבורג), ראה בסוף המאמר מכתב מהג"ר הלל זצ"ל להגר"ש וואזנער זצ"ל.

מועמד להרבנות בבערגסאז

פרט נוסף על ימי חייו אנו מוצאים בקונטרס '**מכתב גלוי**', הי"ל ע"י קהל היראים 'שומרי הדת' בבערגסאז, ומתברר משם שהג"ר הלל זצ"ל הי' מועמד להיות מן הנבחרים להרבנות בעיר '**בערגסאז**' אחר פטירתו של הג"ר שלמה סופר זצ"ל

אבדק"ק בערעגסאז, בן הגה"ק הכתב סופר זצ"ל. אבל עקב המחלוקת שפרצה שם בין אנשי האקרו"ט לכמה בני העיר שהדבר נסתבך לדון תורה הוציא את עצמו מן הענין, עיי"ש באורך.

בקונטרס הני"ל (דף 32) נדפס מכתב מזקני הגי"ר הלל זצ"ל, וז"ל:

בעה"י יום ה' לסי' ואת חקתי תשמרי ללכת בהם.

לכבוד ראשי וטובי העדה הקדשה מנהלי ק"ק **בערעגסאס** יצ"ו העי"י!

קראתי בעתונים שכבוד מנהלי העדה הקדשה שמו את שמי בין שמות הנבחרים ביום המוגבל למקרא העדה בעיר המפואר במדינתנו העיר בערעגסאס יצ"ו. ועל אשר כשי"ת כבדוני בלי ידיעתי ובלי בקשתי, הנה עתה באתי להביע תודתי בעד הכבוד גדול אשר נתכבדתי.

אבל כמו כן קראתי בעתונים שבי דינא רבא של כ"ק מרן **האבדק"ק מונקאטש** קרא את האקרו"ט לדון תורה, ואם עד יום בא מכתבי זה ליד כבוד מעלת ראשי קהל יראים דבערעגסאס יצ"ו לא נתנו תשובה הגונה להבי דינא רבא, אני משיב אחור מהיות בין הנבחרים, כי אין אני מסכי' להיות סרבן לבי דינא רבא המפורסם בכל הגלילות, ומבקש אני מכבוד מעלת ראשי וטובי קה"ל למחות את שמי לפני יום הבחירה, ולהודיע זאת לאנשי העדה המופלגה והמכובדה.

והנני בזה ברגשי הכבוד ויקר

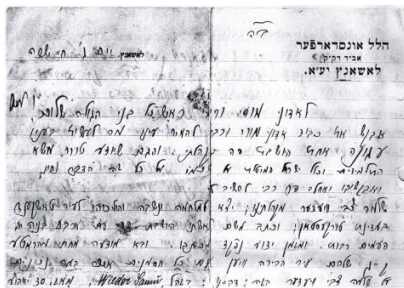
הק' **הלל אונסדארפער** אבדק"ק **לאשאנץ**

עם רבותיו

הגי"ר הלל הי' היה מקושר מאוד לרבו הרב דושינסקיא זצ"ל, בין המכתבים שנשארו לפליטה ונמצאו בגנזי כ"ק אדמו"ר מדושינסקיא שליט"א (תשו"ח להרב אברהם כהן ששלח לי העתק) כתוב:

לאדוני מורי ורבי ראש כל בני הגולה שלום! אבקש את כבוד אדוני מורי ורבי להאיר עיני מה לעשות בענין [וכו']

... [כאן מציע שאלה ארוכה בענין עגונה]

בצפיייתי צפיתי את אשר יכתוב לי אדוני מורי ורבי נ"י, ועל פי דברי גאון עולם אנחנו עיני ואלך בנתיבותם, ואבקש מאדוני מורי ורבי שישב לי דבר חק ומשפט.

והנני בד"ש וטוב, והנני מתאבק בעפר רגל

רבי **הלל אונסדארפער**

כן היה התקשרותו לרבו הרב מקאמארן זצ"ל, ואחר פטירת רבו זכה לעשות נייחא לנשמתו ויגע וטרח להי"ל ספר "מאורות אש" מחידושו, והא לך העתק חלק מהקדמתו:

"...קוראים נכבדים! הנה אנכי נותן לפניכם היום ברכה אשר השאיר אחריו אדמו"ר הגאון האדיר החסיד וטהור מו"ה רבי אלכסנדר הכהן שטיינבערגער זללה"ה בתוך כתבי ידיו הטהורים; אשר שארו נפש החפצה וטובה זו אשתו הצדקת הרבנית תח"י רצתה שיבואו לאור עולם להאיר לכל יודעי דעת ותבונה להיות להם שעשועי דאורייתא ולהיות שפתי כהן אשר שמרו דעת מדובבות בקבר. ואותי זעירא דמן חברי מתלמידיו אשר יצקנו מים על ידיו הקדשים ביקשה שאהי לה לאחיעזר ולאחיסמך להביא את הספר הזה מתוך כתבי יד אדמו"ר הגאון זצ"ל לבית הדפוס.

"והגם שאני טרוד מאד בטרדת קהלתי וגידול בני ובנותי הצעירים בלעה"ר אשר זכני בהם הקב"ה יחיים היו", וגם בטרדת ישיבה קטנה בחורי חמד אשר גם הכנת מזונם וכסותם מוטלת עלי, בכל זה מחמת האהבה החיבה וההודאה החיובית נגד האילן הגדול כ"ק אדמו"ר זלה"ה נענעתי ראשי לבקשתה, וקבלתי עלי העבודה הזאת, ונמיתי שליח ה"ה גיסי היקר המו"מ הרבני מו"ה רבי אליעזר סג"ל ראזענבערג מפ"ב הסמוך לטירנויא מקום הדפסת הספר לפקח על עסקי הדפים ובהגחת הספר. והלכתי לקבר איש אלקים במקום מנוחתו כבוד בעיר קאמארן אשר שם נגזו ארון א' שזכותו יעמד לי להצליח במלאכתי מלאכת הקודש אשר קבלתי עלי לכבודו ולעילוי נשמת מורי הגאון המחבר זי"ע..."

"...הנה נא הואלתי לדבר ואבקשה אך הפעם את לוקחי ספר "מאורות אש" שלא יהא ספר זה חתום וסתום מונח בצד הארון כל דורש ומבקש. תתענגו בו לכל הפחות בשו"ב"ט (=בשבתות ובימים טובים) ותגמלו חסד עם המחבר לעת מצא ללמוד ממנו ביום פטירתו כ"ג אייר לעילוי נשמת הטהור החסיד אלכסנדר הכהן בן פאטשי זללה"ה."

להדפסת הספר קיבל הג"ר הלל הסכמות מרבו הגה"צ רבי עקיבא סופר זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק פרעשבורג, ומהגה"צ רבי ישעי' זילבערשטיין זצ"ל אבדק"ק ווייטצען, ומהגה"צ רבי מרדכי לייב ווינקלער זצ"ל אבדק"ק מאדא בעל לבושי מרדכי, ונדפסו בראש הספר.

ההתקשרות מהג"ר הלל לרבו מוכיח גם ממה שקרא את שם א' מילדיו 'אלכסנדר שמואל' על שם רבו.

גם ה"ה הג"ר הלל חביב אצל רבו הגה"צ הדעת סופר מפרעשבורג זצ"ל, וכנזכר לעיל הוא ה"ה מי שדיבר על לב ראשי קהל לאשאנץ למנות את תלמידו רבי הלל כרב אב"ד בעירם, באמרו כי הוא ראוי לאותו איצטלא. בנו דו"ז מוה"ר אהרן אונסדארפער הי"ו מספר שפעם אחר המלחמה כשביקר במעונו של הרב מפרעשבורג זצ"ל בירושלים, שיבח הדע"ס מאוד את אביו ואמר בהברה של אויבערלאנד: "רבי הלל אונסדארפער איז געווען א גלענצענדער מתמיד". גם אמר: "ביי די ניינצן יאר האט ער שוין געהאט א שיינעם קייזערליכן ערשיינונג", והוסיף: "שוין אינגערהייט האט ער אויסגעזען ווי א געבוירענער מנהיג". והאריך עוד בשבחיו.

בשנות הזעם - פטירתו

בשנת תרח"ץ נספחה לאשאנץ לאונגארן ולא הי' עוד תחת טשעכעסלאוואקאיי כמקדם, מאז התחילו בעיר גזירות רעות ומשונות, ובשנת תש"ד כשנכנסו הצוררים ל'אונגארן' החלו הצרות והעינויים בעיר לאשאנץ. וביום ט' אייר נצטוו כל בני העיר הקטנים עם הגדולים להתקבץ ולהיכנס בה'געטא', ומשם היה אסור לצאת ולבוא.

שם בהגעטא מסר הג"ר הלל את נפשו עבור בני קהלתו לחזקם ולעוררם ולדבר על לבם שיקבלו דין שמים ויתחזקו בהשי"ת ובאמונתו, כי ישועת ה' כהרף עין. גם כשהכומר של עירו בא אליו ואמר לו שיכול להצילו מידי הרשעים, סירב להנצל לבדו באמרו שלא יציל את נפשו אם בני קהלתו אינם ניצולים, כי בשום אופן לא יסכים להשאיר את בני קהלתו כצאן בלי רועה.

ניצולי המלחמה יוצאי עיר לאשאנץ מספרים בהתרגשות ובדמעות האידך הי' נראה המחזה כשהרב הכי חביב עליהם יצא להגעטא וראו את רבם האהוב בצורה משפילה, בלא כובע הרבני שלו, זקנו ופיאות ראשו מגולח, ובידו ספר תורה קטן וכמה ספרי קודש וסכין המילה שלו ועוד תשמישי קדושה, דבר זה הביא להרואים הרגשה נוראה ועורר את כולם לבכי של צער. אעפ"כ הוא לא נתן להרוצחים להתענג מהשפלתו, וחיוכו לא סר מפניו כמנהגו.

אחר כשלש שבועות ששהו בגעטא נלקחו הרב ומשפחתו ובני הקהלה למחנה המות הארורה אושוויץ, שם הגיעו ביום כ"ו סיון, ועברו שם את הרשע הארור מענגעלע ימש"ו שהראה באצבעו מי לחיים ומי למות. רבי הלל זצ"ל נלקח משם למחנות העבודה בדייטשלאנד, בעיר דאכאוו, ושוב בעיר **מילדארף**. מחנה מילדארף פעל מחודש תמוז תש"ד עד ניסן תש"ה, והיה אחד משלושת המחנות הגדולים של מחנה הריכוז דאכאוו, הי' שם 'הויפט לאגער' ו'וואלד לאגער', וזקני הג"ר הלל זצ"ל הי' בה'וואלד לאגער'.

כפי שסיפרו ניצולים שהיו עמו בהמחנות עודד את היהודים שבסביבתו שאל ירפו בטחונם בה' כי הישועה קרובה לבוא, גם עודדם ללמוד משניות ולומר תהלים בעל פה, והסביר להם כי אם אכן אין לנו מזון גשמי, אבל הלא יש לנו מזון רוחני הוא התורה"ק, נלמוד מה שבזכרוננו בע"פ ובזה ניזון ממזון רוחני.

בהיותו במחנה העבודה 'מילדארף' נחלש מהעבודה קשה, והרשעים לקחו אותו לבנין שנקבע על ידם כ'בית החולים', כמובן שם לא טיפלו עם החולים רק המתינו - אם לא קירבו - את מיתתן רח"ל, וכל יום הוציאו מהבנין את הנפטרים של אותו יום ומסרוהו ליהודים הממונים על ידם לקברם בקבר אחים ביער.

מספר הישיש מוה"ר יוסף שמואל גאלדבערגער הי"ו מבארא פארק (בהשגחה מיוחדת משמים מצאו בני משפחתנו צאצאי הג"ר הלל לפני כמה שנים את ר' יוסף

שמואל, ובתוך השיחה נתוודע לנו על ידיעתו ועל עדותו על פטירת של זקינינו רבי הלל זצ"ל, שגם הוא בהיותו בחור צעיר הי' במחנה העבודה מילדארף, ובהיותו חלש נלקח לבית החולים, וסמוך לו שכב איש א' באין אונים ואחר ששכבו סמוכין זל"ז כב' שבועות אמר לו האיש ההיא כי שמו הוא הלל אונסדארפער, ושהוא שימש כרב אב"ד בעיר לאשאנץ, ואחר כמה ימים ביום השב"ק פרשת ויגש ז' **טבת תש"ה** נפטר שם לעולמו מתוך יסורים קשים ומרים ממחלת השלשול רח"ל, ובו ביום הוציאו את גופו משם. [אמר נכדו הכותב, יש להמליץ על האי גאון וצדיק מאמרם ז"ל בגמרא כתובות קג: 'מת מחולי מעיים סימן יפה לו מפני שרובם של צדיקים מיתתן בחולי מעיים'].

מקום מנוחתו

יצויין שבני משפחתנו עסקו הרבה לברר על מקום קברם של היהודים שנפטרו במחנה מילדארף, ועל פי כתבים שונים מהממשלה נתוודענו שמתחלה נקברו הנפטרים בקבר אחים בתוך היער (וקרוב לוודאי שרבי הלל הי' מבין הנקברים שם) וחלקם נותרו במצעד ברחוב, ואחר זמן אחר תום המלחמה ביום י"ג אב תש"ה חפרו חיילי אמעריקא את הקבר אחים במילדארף וקיבצו הגופות שהיו ברחובות, והנפטרים נקברו מחדש בבתי קברות קטנים בעיירות מילדארף, בורגהאזן,

בית החיים בבורגהאזן

קרייבורג, וניימארקט. בעיר Mühlendorf נקברו 480 נפטרים, בעיר Burghausen 253 נפטרים, בעיר Kraiburg 242 נפטרים. ובעיר Neumarkt 392 נפטרים. כמובן לא ידוע איזה נפטרים נקברו באיזה מקום, ולכך על כל הנפטרים שמתו במחנה מילדארף יש ספק באיזה מהארבעה מקומות אלו הוא

מקום מנוחתם, עדי יקיצו וירננו שוכני עפר במהרה.

לפני כמה שנים העמידו משפחת טעסלער משיקאגא 'מצבת זכרון' על ארבעה קברי אחים אלו, לזכרון קרוביהם שנפטרו בעיר מילדארף, צאצאי ר' דוד האפפמאן ז"ל מעיר פאפא, ומקום מנוחתם בא' מהארבעה מקומות אלו, על המצבת זכרון נחקק: **"עד הגל הזה ועדה המצבה לזכרון עולם במקום זה ובסביבתו הובאו לקבר אחים קרוב לאלף חמש מאות נפשות טהורות מקדושי עמינו אסירי המחנות אשר ניספו עקה"ש בעינויים קשים בחרב ברעב ובצמא בשנים תש"ד-תש"ה ה' ינקום**

דמם". [אבקש מהקוראים החשובים שאם יש להם ידיעות נוספות בענין הקברים במילדארף והסביבה, יפרסמו נא דבריהם מעל עלי זכרון.]

בית החיים במילדארף

הרבנית רבקה ע"ה הי"ד א"ח של הג"ר הלל זצ"ל נלקחה ממחנה המות אוישוויטץ להמחנות גרויסהויזן, מאטהויזן, בערגן-בעלזן, שם עברה עלי צרות יגון ואנחה, ונפטרה במחנה בערגן-בעלזן ימים אחדים לפני השחרור [ראה בספר 'ברכתו של אבא' הנ"ל, ידיעות על פטירתה], ונקבע יום היארצייט שלה ל-כ"ד ניסן.

את ביתו אחרי

ואלו שמות צאצאיהם של הג"ר הלל זצ"ל וזוגתו הרבנית רבקה ע"ה הי"ד :

א. בתם מרת חנה ע"ה הי"ד נולדה בפרעשבורג ביום י"ד חשון תרע"ט. נישאה להרה"ג רבי חיים אלי' פעלבעמאנן זצ"ל הי"ד אבד"ק נאדי-איידא. בן הרה"ג רבי ישראל פעלבערמאנן זצ"ל אבד"ק נאדי-איידא, אחר נישואיהם דרו בלאשאנץ, ולאחר זמן קצר העתיק מושבו לנאדי-איידא לעזור לאביו בעיני הרבנות, אחר פטירת אביו בשנת תש"א נתמנה למלאות מקומו בק"ק נאדי-איידא, שם שימש עד המלחמה כשנעקה"ש עם זוגתו ויוצ"ח יצחק צבי, לאה ובני קהלתו, הי"ד. לזכרו של רבי חיים אלי' אעתיק מכתב שכתב לגיסו ר' צבי אונסדארפער ע"ה בלמדו בארה"ק בבחרותו :

שוכט"ס לכבוד אהובי גיסי יקירי ה"ה הב' החשוב המופלא והמופלג בתורה וביראה טהורה וכו' כמר צבי אונסדארפער נרו יאור !

אחדשה"ט באהבה רבה אהבת עולם !

מאוד שמחתי בשלומך הטוב, וב"ה גם אתנו החיים והשלום ב"ה - רציתי לכתוב לך איזו חידושי תורה, אבל לדאבוני אין לי זמן כי ביום מחר יהיה יומא דהלולא של א"א ההגה"צ ז"ל, ופה במקומינו נהגו להספיד, וצריך אני לומר מחר ההספד, וגם מחר

יהיה פה במקומינו הקמת מצבה על אשה חשובה ואני צריך גם שם לומר, ע"כ אתך הסליחה כי קצרת, ואי"ה עוד חזון למועד. ואסיים בד"ש הטוב באהבה רבה אהבת עולם.

גיסך הנאמן בלונ"ח

חיים אלי' פעלבערמאן

ב. **בנם מוה"ר [חיים] צבי [האשי] אונסדארפער ע"ה.** נולד בפרעשבורג ביום כ"ז טבת תר"פ, ונקרא ע"ש זקינו מוה"ר צבי הלוי ראזענבערג ז"ל, בבחרותו למד בישיבת יעמערנינג אצל הג"ר יצחק

שטיינער זצ"ל, בשנת תרצ"ט עלה לארה"ק ונכנס לישיבת הגר"צ דושינסקי זצ"ל. זוגתו היתה מרת **רבקה ע"ה**, בת מוה"ר חיים זאב צאנגער ע"ה. ר' צבי נפטר ליל שב"ק שמות, כ"ג טבת תשס"ד, בן פ"ד שנים, זוגתו מרת רבקה ע"ה נפטרה ליל שב"ק בראשית כ"ט תשרי תש"נ לפ"ק, בת ס"ז שנים. צאצאיהם דרים בארה"ק.

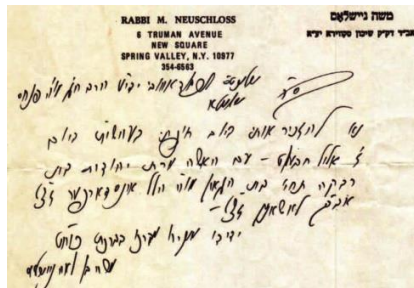

ג. **בתם זקינתי האה"ח מרת יהודית ע"ה**, נולדה בעיר לאשאנץ ביום ה' שבט תרפ"א. באתה בברית האירוסין בתחלת חודש אדר תש"ד עם אא"ז הרה"ג רבי מאיר משה שפיטצער זצ"ל, וכששלשה שבועות אחר קישור החיתון נכנסו הצוררים הרשעים באונגארן, בחסדי ה' ניצלו שניהם ונישאו בחודש חשון תש"ו בנייטרא.

בעלה ר' מאיר משה נולד בעיר אודווארי ביום ב' דר"ח אלול תרע"ה לאביו הרה"ג רבי אליהו זצ"ל ששימש אז כשו"ב ומו"צ באודווארי, ואח"כ שימש כשו"ב ומו"צ בעיר פיזעש-דיארמאט כשלשים שנה, ולאמו האה"ח מרת **רבקה ע"ה** בת החסיד המפורסם רבי **חיים גדלי' פיקסלער** זצ"ל מביסטרא, בעז"ה עוד אכתוב מאמר מיוחד לתולדותם.

כאמור אחר המלחמה האיומה בחודש חשון תש"ו התקיים נישואיהם בנייטרא, משם העתיקו מושבם לעיר **נאנאש**, ואח"כ **לדעברעצין**, ומשם עברו לבעלגיע

והתיישבו ב**אנטווערפן**, ובשנת תשי"א התיישבו ב**מאנטריאל**, **קאנאדע**. ובשנת תשכ"ג התיישבו ב**ברוקלין**. זקני רבי מאיר משה ז"ל נפטר בפתע פתאום בשנת הששים וחמשה לחייו, בשב"ק פרשת פנחס **כ"א תמוז תש"מ**, ומנוחתו כבוד בביה"ח בקרית יואל מאנרא יצ"ו.

מכתב מהגר"מ ניישלאס לקרית יישוביו עם בת הרב מלאשאנץ

בביה"ח דק"ק קרית יואל מאנרא. וזה נוסח מצבתה:

פ"נ / האשה החשובה היקרה הצנועה והחסודה / הרבנית / **יהודית** ע"ה / אשת הרה"ח מוה"ר **מאיר משה** ז"ל / **שפיטצער** / בת הגה"צ מוה"ר **הלל אונסדארפער** זצ"ל / אבדק"ק לאשאנץ יצ"ו / ובזו"ש אשת הגה"צ מו"ה **משה ניישלאס** זצ"ל / אבדק"ק שיכון סקווירא יצ"ו / ידמו עינינו וידו לבנו על פטירת אמנו היקרה / הוד והדר לבושה על דרך המסורה / ותקם בעוד לילה להיות עזר לבעלה בעסק התורה / דורותיה גידלה על דרך התורה והישרה בתמימות יתירה / יושר תליץ בעד יו"ח ותשא בעדם תפלה ישרה / תלין בטוב נפשה ותקום לקץ התחיה במהרה / ימי שני חייה שמונים שנה כולן שוין לטובה / יצאה נשמתה בש"ט / יום **י"ד אייר פסח שני** שנת **תשס"א לפ"ק** / **ת' נ' צ' ב' ה'** / עדה המצבה הזאת לז"נ / אביה הגה"צ מוה"ר **הלל ב"ר מרדכי ארי'** ז' טבת תש"ה / אמה **רבקה** בת **ר' צבי** כ"ד ניסן תש"ה / זקונה **ר' מרדכי ארי'** ב"ר **שלמה** וזו **חי' שרה** כ"ג סיון תש"ד / שנעקד"ה הי"ד **תנצב"ה**

צאצאיהם: 1. בנם הרה"ח מוה"ר **הלל שפיטצער** הי"ו בבארא פארק. 2. בנם הרה"ח מוה"ר **אלי' שפיטצער** הי"ו, מרבץ תורה לעדרים בק"ק קרית טאהש קאנאדא יע"א. 3. בנם הרה"ח מוה"ר **חיים אלעזר שפיטצער** הי"ו בברוקלין. 4. בתם אשת הרה"ג **ר' שמואל דוד טויב** הי"ו במאנסי. 5. בנם אמו"ר הרה"ח מוה"ר **מרדכי גדלי' שפיטצער** הי"ו מרבץ תורה לעדרים בק"ק קרית יואל מאנרא יע"א. 6. בתם אשת מוה"ר **משה יודא גאלדבערגער** הי"ו בברוקלין. 7. בתם אשת מוה"ר **ישראל שווארץ** הי"ו בברוקלין. 8. בתם אשת מוה"ר **יושע נפתלי לאנדא**

הי"ו בברוקלין. 9. בתם אשת מוה"ר **חיים ישעי' הכהן גראס** הי"ו בברוקלין. 10. בתם אשת הרה"ג ר' **ישראל מענדל שווארץ** שליט"א אבדק"ק לאשאנץ בברוקלין. להם משפחות עניפות בליעה"ר.

ד. בנם הב' המופלג אלכסנדר שמואל אונסדארפער ע"ה, נולד לערך בשנת **תרפ"ב**, נקרא ע"ש הג"ר אלכסנדר הכהן שטיינבערגער זצ"ל אבדק"ק קאמארן, רבו של אביו, וע"ש הג"ר שמואל ראזענבערג זצ"ל אבדק"ק אונסדארף. למד בהשיבות בשוראן ובנייטרא ובאונגוואר, היה חריף עצום ומתמיד, נעקה"ש, הי"ד.

ה. בתם הבתולה שולמית ע"ה, נולדה בלאשאנץ לערך בשנת **תרפ"ד**. נעקה"ש באוישוויץ, הי"ד.

ו. בנם הב' טובי' אונסדארפער ע"ה, נולד בלאשאנץ ביום **י' טבת תרפ"ה**, ניצל מהמלחמה ועלה לארה"ק ונהרג שם.

ז. בנם הישיש מוה"ר אהרן אונסדארפער הי"ו בירושלים, נולד בלאשאנץ בשנת **תרפ"ו**. למד בישיבה יסודי התורה בפרעשבורג, בזמן המלחמה הוגלה למחנות העבודה וניצל בנסי נסים, נשתחרר במחנה 'היללערסעבן' בדייטשלאנד, ועסק שם הרבה בחסד של אמת לקבור הנפטרים דשם בשטח הסמוך להבנין שקבעו האמערקאים לבית החולים. עלה לארה"ק ונשא את מרת **חסיה** תחי' בת מוה"ר יודא ארי' ראבינאוויטש ז"ל.

צאצאיהם: בתם מרת **רבקה** תחי' אשת מוה"ר **משה מאיר איינהארן** הי"ו, ובתם מרת **שולמית** תחי' אשת מוה"ר **ראובן פריעדמאן** הי"ו.

ח. בתם מרת מרים ע"ה אשת הישיש הרה"ח מוה"ר **ישראל צבי הכהן פראנצאז** הי"ו (יליד באניהאד, בנו של מוה"ר **מרדכי מנחם מאניש פראנצוויז** ע"ה וזוגתו מרת **גיטל** ע"ה, בת מוח"ז הרה"צ ר' **יוסף יודא לייב כ"ץ הערמאן** זצ"ל מבניהאד). נולדה בלאשאנץ בשנת **תרפ"ח**, ונפטרה ביום **ו' אדר א' תשע"ד**.

צאצאיהם: בתם מרת **רבקה** תחי' אשת הרה"ח מוה"ר **שמשון גרינבוים** הי"ו, ובתם **גיטל** תחי'.

דבריהם הן זכרונם

אף שהג"ר הלל העלה על הכתב המון חידושי ודרשותיו, וגם הי' לו מכוונה טיפעררייטע"ר ועסק הרבה שעות להעתיק את חידושי, לדאבון לבינו נעלם הכל בימי המלחמה (ויצויין מה שמספר דו"ז מוה"ר אהרן אונסדארפער הי"ו, כי בתחלת שנות המלחמה שלח הג"ר משה אשר עקשטיין זצ"ל אב"ד סערעד לעיר לאשאנץ לידידו הג"ר הלל תיבה מלאה עם כתבי ידיו מחידושי, וביקש שישמור אותו, כי בעירו סערעד שבסלאוואקי כבר הי' אז הרדיפות משא"כ באונגארן שלאשאנץ נספח תחתיו, והג"ר הלל הי' מתאונן ואמר במרירות: 'על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהן?!',

כלומר, הכתבים שלו צריכין שמירה יתירה שלא יאבדו, ואתה בא להוסיף עליהן, רק נשאלו כמה מכתבים ושו"ת שבדעתי להדפיס בעז"ה בקונטרס מיוחד לזכרו.

גם נשמר מכתב שכתב באותו תקופה לש"ב הגר"ש וואזנער זצ"ל (הברכת מזל טוב במכתב כנראה העת לידת בנו הנכבד מוה"ר יוסף צבי הלוי וואזנער הי"ו מבאר אפרק), וזה העתק המכתב:

בעזה"י עש"ק כי תצא תרצ"ט לפ"ק לאשאנץ יצ"ו

שלום וכט"ס לכבוד חתן ש"ב מו"ה רבי **שמואל וואזנער** נ"י, ושלוש רב לאחנא בניי די בירושלים תובבא"ס!

אחדשה"ט וש"ת ושלוש כל אחנא בני ישראל די בירושלים, באתי בבקשה שבאם כבר בא או יבא בני **צבי** נ"י לצל קורתכם, לבשרו בבשורה מאתנו בני הגולה פה, גם בעדעלין וסיפעטער, בעה"י כולנו חיים בהתקוה הנושנה שבקרום נגאל, ובקרום נראה גם אנו גם אתם בנחמת ציון וגאולת ישראל בגודל חסדי השם, ועד הנה אסירי תקוה אנו, ובקרום נשלח איזה ספרים אחדים אשר לו לתועלת אי"ה, ומקוים אנו שישב בבית מדרשו של אדמו"ר שליט"א בירושלים תובבא"ס, גם שמענו מפרעשבורג יצ"ו בשורות טובות מבריותם ושלומם הגופני.

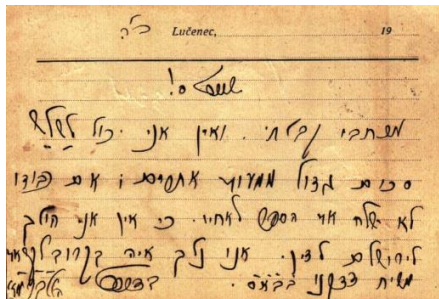
כוח"ט וכט"ס לכולכם, מזל טוב לכם. **הלל אונסדארפער**

לסיום נעתיק מכתב שכתב בשנת תרצ"ב לירושלים אל המוכר ספרים הר"ר מענדל פריעדמאן, אודות ס"ת שרצה הג"ר הלל לקנות וביקש שישלח את הס"ת לאחיו ר' אהרן פריעדמאן בבערגסאז וישלש שם המעות. ואילו המוכר רצה שישלש את המעות אצל אחיו טרם ששולח את הס"ת, ולזה לא הסכים הג"ר הלל כפי שמסביר במכתב שלפנינו, ומסיים "אנו נלך אי"ה בקרום לקראת משיח צדקנו":

ב"ה. שוכט"ס!

מכתבו קבלתי, ואין אני יכול לשלש סכום גדול ממעות אחרים, אם כבודו לא ישלח את הספר לאחיו, כי אין אני הולך לירושלם לדון, אנו נלך אי"ה בקרום לקראת משיח צדקנו בבא"ס.

בדשה"ט **הלל ברמ"א**

עוללות

לעלה 9 - רבי יעקב קטינא

בגליון 'עלי זכרון' ט, עמוד סא, הביא מרשימות הרה"ח ר' חיים יעקב רוטנער (בתולדות המחבר בסו"ס קרבן העני), שהגה"צ רבי יעקב קטינא בעל רחמי האב וקרוב העני נתאלמן מזיוו"ר, ובא אליו בחלומו הרה"צ רבי ברוך מרדכי פרענקל זצ"ל מאשוואר-קליינווארדיין שהיה כבר בעלמא דקשוט, ואמר לו רבי ברוך מרדכי שזיווגו היא ממשפחתו והיא תבוא אליו. (מובא גם בספר קדוש יעקב).

זוגתו של בעל רחמי האב, הידועה לנו, היתה הרבנית מרת חנה רבקה, היא נפטרה ביום י' ניסן תרמ"א, ומנו"כ בחוסט. על מצבתה לא נחרת שם אביה, וזה אשר נאמר עליה: "ויצב יעקב מצבה על קבורת אשתו / פ'ני / אשה יראת ד' היא / תתהלל באמת ובמדות / טובת ו**בת טובים** / מרת חנה רבקה ע"ה / עלתה למרום נשמת[ה] / עשרה בניסן תרמ"א / לפ"ק תנצבה" (מגנזי מוסד אבותינו, ותשוח"ח לידידי הרב יעקב הללער הי"ו).

*

ותחילה נפרט שמות צאצאיו הידועים לנו: ר' דוד אלי ז"ל דומ"ץ אויפעהערטא, ר' משה ארי' ז"ל מחוסט, ר' ישראל יהודה ז"ל, ומרת בילא ע"ה (אשת ר' משה גרינפעלד ז"ל אבי ר' דוב בערל גר"פ מהאסאמעזא).

בקרוב העני מביא דבר תורה בשם בנו ר' דוד אלי, ובפרשת וישב כותב בזה"ל: ופי' בני הגדול מו"ה דוד אלי בן חנה רבקה. וכן בפי' חוקת: הנני מעתיק מכתב בני הגדול האברך המופלג מו"ה דוד אלי קטינא.

את בנו ר' ישראל יהודה ג"כ הזכיר שם בפי' חוקת, ובפי' בשלח: כ"ז פי' בני איש חמודות מהו' ישראל יהודא בן חנה רבקה. רבי ישראל יהודה נפטר בצעירותו בגיל כ"ד, ומנו"כ בחוסט. וזה נוסח מצבתו: ויצב יעקב מצבה על קבורת בנו / הנחמד המופלג / בתורה ויראה מו"ה / ישראל יהודא בן / כד שנים וה' חדשי' / נאסף אל עמיו כג' / אדר שני תרמג לפ"ק / תנצבה.

על ר' משה ארי' כבר מצאנו ברשימת תלמידי ערוה"ב שחתום שמו עם שם אמו "בן חנה רבקה". גם הוא נפטר בצעירותו, ומנו"כ סמוך לאביו. וזה נוסח מצבתו: פ"נ / הרב המופלג בתורה / וביראה מוהרר / משה אריה / ז"ל בן הרב מ' יעקב / קטינא שהי' דומ"ץ פה / נפטר בש"ט ב אייר / שנת תרנד לפ"ק / תנצבה.

מצבת רבי משה אריה קטינא, מימינו מצבת אביו רבי יעקב קטינא

בתו מרת בילא ע"ה עלתה לארץ ישראל, ולפי הידוע בקרב צאצאיה נפטרה לערך בשנת תרע"ה בעיה"ק צפת. לעת עתה לא ידוע מקום מנוחתה.

*

והנה קצת סימוכין לקבלה זו היה אפשר להוכיח מרישום פטירת הרה"צ ר' דוד אלי' קטינא דומ"ץ אויפהערטא נרשם שם אמו 'האני פרענקל'. ומתאים עם הקבלה שזיווגו השני היתה ממשפחת פרענקל מאשוואר.

ואכן ר' דוד אליהו גם כן השתדך עם משפחת חסידי אשוואר, כי הוא היה חתן רבי מאיר יהודא פרענקל-שווארץ וצ"ל מלעוועלעק, וראה מאמרו הנפלא של ידידי הרב בעריש וועבער בסידרת "מצבות דערציילן" (ע) על צאצאי ר' מאיר יהודה מלעוועלעק.

וקצת תמוה כי גילו של ר' דוד אלי' רשום בעת הפטירה, בשנת תרפ"ט, שהוא בן שבעים וחמש. ונמצא שנולד בשנת תרי"ד או תרי"ג, ולא יתכן שאמו נישאת אחר

פטירתו של רבי ברוך מרדכי, שהרי הוא נפטר בסוף שנת תרט"ו בחודש מנחם אב, ואם כן אולי הרישום אינו מדויק כל כך, או שמא חסר איזה פרטים בסיפור המקובל.

יואל שווארץ - ברוקלין נ"י

לעלה 35 - משפחת בערגער

אני הח"מ הבן של מ' צפורה פייגע רבקה (ור' דוד אביגדור ליבוביץ) שיחי', הבת של ר' יוסף יהושע בלאס ומ' גנענדיל (אירן) לבית משפחת בערגער שהתגוררו בבני ברק לפני שהלכו לעולמם.

סבתי כתבה ספר "ילקוט זכרונות" בשנת תשנ"ב, שם היא פירטה את כל קורות חייה ושל משפחתה קודם המלחמה, במהלך המלחמה ולאחריה. המידע שקראתי בעלי זכרון אכן מדויק למעט מה שנכתב בעמוד מ"א (סעיף 3) בעניין שמות זו' של ר' שמעון ב"ר יצחק אייזיק בערגער ושמות ילדיהם.

ר' שמעון לפני נישואיו גר בה' מאד ועבר להתגורר בנאדי-עטשעד לאחר שהתחתן עם מ' פייגע (פאני) שוורץ >ומעלה 35 הנ"ל עולה שלפי זה היתה בתו של רבי משה ישע"י שוורץ מנאדי-עטשעד< בשנת תרס"ג לערך (תאריך זה מבוסס על חישוב אומדן ולא על פי מקור מוסמך). חמשת ילדיהם מפורטים מטה.

מ' פייגע נפטרה ממחלה בשנת תר"צ. סבתי כתבה בספר כי אמה מ' פייגע נקברה בנאדי-עטשעד אך שמעה כי הרשעים ימ"ש שברו את המצבות והפכו את בית החיים למגרש כדורגל.

בשנת תרצ"א ר' שמעון נשא בזיווג שני את מ' רייזה בתו של הרב מצי'אבאי (או מהיוצי'אבאי) משארושפאטק >שם בעלה 35 מובא שהיא לבית גרוסמן, וא"כ המדובר ברבי בצלאל גרוסמן אב"ד העי'א-טשאבא<. היא הביאה איתה את מרים (מצו) בתה מנישואיה הקודמים. לא ידוע על ילדים משותפים מזיווג השני.

ילדי ר' שמעון ומ' פייגע (זיווג ראשון) היו :

1. ר' חיים בערגער נולד בשנת תרס"ה, נשא לאשה את מ' שרה, ויחד עם עשרת ילדיהם נלקחו לאושוויץ ונעקד"ה בתאי הגזים.

2. ר' יחזקאל בערגער נולד בשנת תרס"ו, נשא לאשה את מ' אסתר פרידמן. נלקח למחנה כפיה באוקראינה ולא שב. זו' מ' אסתר יחד עם שני ילדיהם הגיעו לגטו מטהסלקה שם פגשו את סבתי, עקבותיהם מאז לא נודעו וככל הנראה נספו במשרפות יחד עם שאר אמהות לפעוטים.

3. ר' הרשל בערגער נולד בשנת תרע"ה, נשא לאשה את מ' מרים (מצו) בת אמו החורגת. נרצח בדרך לגטו בקרון הרכבת לעיני המשפחה כאשר הגן על אחת מנוסעות קרון הרכבת. אשתו מ' מרים ושני ילדיהם נלקחו לאושוויץ ונשרפו

במשרפות. >ברשימת הגירוש מנאג'י-עטשעד : מרים זוג' ר' הירש בערעגער היתה בת ארנו פראנקל ורוזה גרוסמן. כך שלפי זה אנו יודעים שבעלה של מ' רייזא בזיווגה הראשון היה ממשפחת פראנקל - הערת הרב יעקב גולדשטיין<

4. ר' קלמן בערגער נולד בשנת תרפ"א ושרד את המלחמה, נלב"ע בשנת תשמ"ד. ר' קלמן נשא לאשה את מ' קטי, ולהם שלושה ילדים : דני, ביאטריס וקני.

5. מ' גנענדיל (אירן) בלאס נולדה בחג שבועות תרפ"ב, נישאה בשנת תש"ה לר' יוסף יהושע בלאס להם נולדו שתי בנות :

א. מ' צפורה פייגע רבקה נולדה בשנת תש"ז, נישאה לר' דוד אביגדור למשפחת ליבוביץ. מתגוררים בנתניה. חמשת ילדיהם : איל שמואל, ורדית, אית"ה, מנחם, אביגיל.

ב. מ' שושנה רייזא בלומה נולדה בשנת תשי"א, נישאה לר' יעקב למשפחת שטרן. מתגוררים בראשון לציון. שלושת ילדיהם : הראל שמעון, יניר זאב, שירן.

מנחם ליבוביץ - נתניה

הנני בהערה קטנה על מאמרו של הרב יעקב גאלדשטיין מירושלים בעלי זכרון 35 על משפחת ר' יצחק אייזיק בערגער ממאד, ודן שם אודות זוגתו של בנו ר' שמעון בערגער מעטשעד, מצאתי עתה - בעסקי בבירור משפחת מוח"ז ר' משה ישעי' שווארץ - יוצא מפורש בהמאטריק"ל של עטשעד, כי ר' שמעון הי' חתנו (עכ"פ בזיו"ר) של מוח"ז הרה"ח ר' משה ישעי' שווארץ מעטשעד וש"ז (זיו"ש) מרת גינענדל בת רבי קלונימוס שווארץ מראצפערד. רישום הנישואין הוא ב-11 מרץ 901 (תרס"א), הכלה ילידת עטשעד 25 יולי 881 (תרמ"א).

יעקב יצחק אייזיק כהנא - ברוקלין

נערך ע"י

הרב משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

כל הזכויות שמורות

את העלה ניתן לקבל במייל 3446@okmail.co.il